

Ιατρικά Θέματα

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΙΑΤΡΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΚΩΔΙΚΟΣ: 4108 ΤΙΜΗ: 1 ΛΕΠΤΟ • ΙΑΤΡΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ • ΠΛΑΤ. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ 4 – 546 23
ΑΡ. ΑΔΕΙΑΣ Κ.Τ.Θ. 23 206/Ε/25-11-97 • ISSN 1108-5576 • ΕΝΤΥΠΟ ΚΛΕΙΣΤΟ

74
2021

γράφουν

J. Thurber, Κ. Αλεξανδρίδης, Δ. Αμασλίδου,
Κ. Β. Αναστασιάδης, Σ. Αντωνο-
ράκης, Α. Δ.Ε. Βαλμάς, Ι. Καλλια-
ρέκος, Δ. Θ. Καραμήτσος, Η. Μαγ-
κλίνης, Φ. Μέλφου-Γραμματικού,
Ν. Ι. Μέρτζος, Ν. Νίτσας, Α. Πα-
παγιάννης, Ξ. Ρούσσης,
Κ. Χατζηνικολάου

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ ΤΕΛΟΣ
Κ. Θεσ/νίκης 17
Αρ. Αδείας 1

ΙΑΤΡΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΠΛ. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ 4
546 23 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
Τ 2310 273.755, F 2310 278.880

Ιδιοκτησία

Ιατρικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης
ΝΠΔΔ

Εκδότης

Νίκος Νίτσας

Πρόεδρος Ιατρικού Συλλόγου
Θεσσαλονίκης, Πλ. Αριστοτέλους 4

Διευθυντής Σύνταξης

Αντώνης Παπαγιάννης

Γραμματεία Ιατρικού Συλλόγου
Θεσσαλονίκης, Πλ. Αριστοτέλους 4

Συντακτική Επιτροπή

Βαίτση Βιολέττα
Ισάκπουλος Νίκος
Καϊλάρη Σουζάννα
Καρμπόνης Ιωάννης
Κουτελιδάκης Ιωάννης
Λάλλας Αιμίλιος
Λιακόπουλος Νικόλαος
Οικονόμου Δημήτρης
Παραμυθιώτης Δανιήλ
Πίτσης Αντώνιος
Ρίζος Σταύρος
Χατζηπαντελής Μανώλης

Υπεύθυνος Τυπογραφείου

Λεωνίδας Α. Μιχάλης
University Studio Press
Αρμενοπούλου 32
546 35 Θεσσαλονίκη
Τ 2310 209.637, 2310 209.837
F 2310 216.647

Εξώφυλλο

Α. Παπαγιάννης

Τα ενυπόγραφα άρθρα και κείμενα απηχούν τις απόψεις των αρθρογράφων και δεν ταυτίζονται κατ' ανάγκη με την άποψη της συντακτικής επιτροπής του περιοδικού.

ΤΑ ΙΑΤΡΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ ΕΙΝΑΙ ΕΠΙΣΗΜΟ
ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΙΣΘ. ΑΠΟΣΤΕΛΛΟΝΤΑΙ
ΣΕ 6.500 ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΚΑΙ 800 ΑΠΟΔΕ-
ΚΤΕΣ (ΝΠΔΔ ΣΩΜΑΤΕΙΑ Κ.ΛΠ.).

ISSN 1108-5576

Ιατρικά θέματα

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΙΑΤΡΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΤΕΥΧΟΣ 74 • 2021

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- 3 Το γράμμα του Προέδρου**
Πανδημία και εμβόλια
Νίκος Νίτσας
- 5 Εντός έδρας: 'Κορώνες' γράμματα**
Δρ Αντώνης Παπαγιάννης
- ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ**
- 7 Τα μήλα και τα εμβόλια**
Στυλιανός Αντωνάρης
- 9 Νόσος Covid-19**
Δρ Αντώνης Παπαγιάννης
- 12 Η πανδημία Covid-19, ο γενικός ιατρός και η πρωτοβάθμια**
φροντίδα υγείας
Κωνσταντίνος Β. Αναστασιάδης
- 15 Ιοί και μικρόβια**
Ηλίας Μαγκλίνης
- 17 Εισαγωγή εις την Κλινικήν Παθολογίαν**
Κάρολος Αλεξανδρίδης
- 21 Η παιδεία στη Δυτική Μακεδονία**
Ν. Ι. Μέρτζος
- 24 Πρόοδος και παράδοση στην Ιατρική**
Αντώνης Παπαγιάννης
- 26 Ο κοινωνικός ρόλος του Σαντορίου Ασβεστοχωρίου και οι**
μη θεσμοθετημένες μορφές συμπεριφοράς των φυματιών-
των ασθενών
Ιωάννης Καλλιάρης

Ιατρικά Θέματα

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΙΑΤΡΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΤΕΥΧΟΣ 74 • 2021

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΝΑ ΣΑΣ

- 35 “This is the place, gentlemen”
ή Πώς γνώρισα τον Archie Cochrane
Ξενοφών Ρούσσης
- 39 Οι προστάτες
Δημ. Θ. Καραμήτσος
- 42 Μεγάλες ψυχές πίσω από θολωμένες προσωπίδες
Κατερίνα Χατζηνικολάου

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

- 44 Θεσσαλονίκη, η συμβασιλεύουσα
Δέσποινα Αμασλίδου
- 47 Η θεραπεία του έπαρχου Λεόντιου
Φανή Μέλφου-Γραμματικού
- 51 Η μέρα που έσπασε το φράγμα
James Thurber (μτφρ. Αντώνης Παπαγιάννης)
- 56 Απαγόρευση κυκλοφορίας
Α. Δ.Ε. Βαλμάς

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΕΣ

- 62 Εις μνήμην Καθηγητού Δημητρίου Λαζαρίδη
(1918-2019)
Κυριάκος Αναστασιάδης
- 64 Γρηγόριος Σκαμπαρδώνης
(1935-2020)
Αντώνης Παπαγιάννης

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

- 66 Κέλλσος Περί Ιατρικής

71 ΣΥΜΒΑΙΝΟΥΝ

73 ΕΚΘΕΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ

Αποστέλλεται ταχυδρομικά στα ταμειακώς τακτοποιημένα μέλη.
Διατίθεται ηλεκτρονικά (pdf) στην ιστοσελίδα του Ιατρικού Συλλόγου
(www.isth.gr/?page=2693).

Φιλοσοφία του περιοδικού

Τα **Ιατρικά Θέματα** είναι το τριμηνιαίο περιοδικό του Ιατρικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης. Εκτός από την επιστήμη και την ενημέρωση, στόχο έχει να προβάλλει την τέχνη, την ιστορία, τη δεοντολογία και φιλοσοφία της ιατρικής, την εκπαίδευση και την πρακτική της. Η οπτική γωνία με την οποία εξετάζονται τα θέματα αυτά (σοβαρή, ανάλαφρη, ακόμη και σκωπτική) αφήνεται στην κρίση και το γούστο του κάθε συνεργάτη (εξαιρείται η εξύβριση και η συκοφαντία). Ελπίδα και φιλοδοξία του περιοδικού είναι να έχει, κατά το δυνατόν, όχι εφήμερο, αλλά διαχρονικό χαρακτήρα.

Η ποιότητα του περιοδικού καθορίζεται από το σύνολο των συνεργασιών που το απαρτίζουν. Η συντακτική επιτροπή καλεί τους αναγνώστες να γίνουν «ποιηταί λόγου» και να προσφέρουν τα κείμενά τους για δημοσίευση, που πρέπει να ακολουθούν τις οδηγίες (βλ. **Πρόσκληση προς τους αναγνώστες**). Οι παρεμβάσεις των συντακτών περιορίζονται στο ελάχιστο, όπως την ταξινόμηση των κειμένων κατά ενότητες και τη διάταξη της ύλης στο κάθε τεύχος. Ελπίζουμε, με τη βοήθεια όλων, η μέχρι τώρα ανοδική πορεία του περιοδικού να συνεχισθεί και στο μέλλον.

Αν και το ιδανικό θα ήταν να κυκλοφορεί το περιοδικό σε καθορισμένες και τακτικές ημερομηνίες, αυτό συχνά δεν είναι δυνατό για τεχνικούς λόγους. Αν κάποιο δημοσίευμα (π.χ. αναγγελία συνεδρίου) έχει χρονικό περιθώριο που δεν μπορεί να εξυπηρετηθεί από μια τριμηνιαία έκδοση, είναι καλύτερο να αποστέλλεται για ανάρτηση στην ιστοσελίδα του Συλλόγου και όχι για δημοσίευση. Τα τεύχη θα κυκλοφορούν κατά εποχή, ενώ στη δημοσίευση της ύλης θα τηρείται, κατά το δυνατόν, η χρονολογική σειρά υποβολής των κειμένων. Αν κάτι πρέπει να δημοσιευθεί κατά προτεραιότητα, παρακαλούμε να επικοινωνείτε με τη διεύθυνση σύνταξης στην ηλεκτρονική διεύθυνση **antpap56@otenet.gr**. Η συντακτική επιτροπή διατηρεί το δικαίωμα κατανομής της ύλης κατά την κρίση της, εφόσον υπάρχει πλεόνασμα προφοράς.

Οι **κανόνες συγγραφής** είναι απλοί. Θέλουμε κείμενα δακτυλογραφημένα στη μια όψη του χαρτιού, μήκους 500-2.000 λέξεων (μέχρι 4 σελίδες A4 με μονό διάστημα και με στοιχεία Times μέγεθος 12), που μπορούν να αποστέλλονται με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο ως προσαρτημένα αρχεία Word (attached files) στην παραπάνω διεύθυνση, ή να κατατίθενται προσωπικά ή ταχυδρομικά στα γραφεία του ΙΣΘ, Πλ. Αριστοτέλους 4. Ανώνυμα άρθρα δεν μπορούν να δημοσιευθούν. Οι συγγραφείς κειμένων πάνω σε επιστημονικά θέματα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη το γενικό αναγνωστικό κοινό και να προσφέρουν γνώσεις προσιτές σε όλους τους γιατρούς, αποφεύγοντας τις πολύ εξειδικευμένες πληροφορίες και τη μακροσκελή βιβλιογραφία.

Το γράμμα του Προέδρου

Πανδημία και εμβόλια

Νίκος Νίτσας

Πρόεδρος ΙΣΘ
Χειρουργός Οφθαλμίατρος & Παιδοφθαλμίατρος

Εδώ και ένα χρόνο όλη η υφήλιος βιώνει τις συνέπειες της πανδημίας του κορονοϊού. Ήδη στη χώρα μας έχασαν τη ζωή τους εξ αιτίας της COVID-19 πάνω από 6.000 πολίτες ενώ παγκοσμίως ο αριθμός των νεκρών έχει ξεπεράσει τα 2,3 εκατομμύρια. Οι δε επιπτώσεις στην ψυχική υγεία όλο και αυξάνονται ως αποτέλεσμα της αλλαγής στην καθημερινότητα και των περιορισμών που επιβάλλει η προσπάθεια τιθάσευσης της πανδημίας.

Ειδικά η Θεσσαλονίκη μετρά τις πληγές που άφησε πίσω της το δεύτερο κύμα της πανδημίας. Δυστυχώς οι απώλειες συμπολιτών μας είναι πολλές, μεταξύ των οποίων και εκλεκτών συναδέλφων και φίλων που ποτέ δεν θα ξεχάσουμε. Η σκέψη μας όμως βρίσκεται και κοντά σε όσους νόσησαν βαριά και προσπαθούν να ξεπεράσουν τις επιπτώσεις της μακροχρόνιας παραμονής σε ΜΕΘ ή εκείνους που βρίσκονται ακόμη νοσηλεύμενοι σε ΜΕΘ παλεύοντας για τη ζωή τους. Ευτυχώς η κατάσταση αυτή φαίνεται να αλλάζει καθώς έχει ήδη ολοκληρωθεί η εμβολιαστική κάλυψη των γιατρών του δημόσιου τομέα και των συνεργατών γιατρών ιδιωτικών κλινικών της πόλης μας και μέχρι το τέλος Μαρτίου θα έχει ολοκληρωθεί και ο εμβολιασμός όλων των ιδιωτών γιατρών μέσω της πλατφόρμας emvolio.gov.gr.

Το μεγάλο ζητούμενο όμως είναι η τάχιστη ανοσοποίηση της πλειοψηφίας των πολιτών ώστε να επανέλθουμε στην κανονικότητα και πάλι. Το κλειδί που μπορεί να ξεκλειδώσει αυτή τη

δύσκολη προσπάθεια βρίσκεται στην επιτάχυνση των εμβολιασμών, που μπορεί να επιτευχθεί με την αξιοποίηση των ιδιωτών γιατρών σύμφωνα και με την πρόταση του Πανελλήνιου Ιατρικού Συλλόγου, με την οποία συμφωνούμε απόλυτα. Συγχρόνως τα νοσηλευτικά ιδρύματα και τα κέντρα υγείας θα μπορούν να επιτελέσουν απρόσκοπτα το νοσηλευτικό και θεραπευτικό έργο τους απαλλασσόμενα από το βάρος της πραγματοποίησης των εμβολιασμών. Είμαστε δε κάθετα αντίθετοι σε κάθε προσπάθεια μία καθαρά ιατρική πράξη που πρέπει να γίνεται ή να επιβλέπεται από γιατρούς να περάσει στα χέρια μη ιατρών, γεγονός που μπορεί να έχει σοβαρές επιπτώσεις για τη δημόσια υγεία.

Όλη αυτή τη χρονιά της πανδημίας οι γιατροί του δημοσίου αλλά και του ιδιωτικού τομέα βρισκόμενοι στην πρώτη γραμμή της μάχης εισέπραξαν τα χειροκροτήματα της πολιτείας αλλά και την αναγνώριση του έργου τους από την κοινωνία. Στο χέρι όλων μας είναι λοιπόν να διατηρήσουμε αυτή την αναγνώριση του έργου μας, διεκδικώντας συγχρόνως καλύτερες συνθήκες εργασίας και αμοιβών στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα της υγείας.

Κλείνοντας θα ήθελα να διαβεβαιώσω όλους σας ότι ο Ιατρικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης θα συνεχίσει την άοκνη προσπάθεια να βρίσκεται καθημερινά δίπλα σας, αλλά και να αγωνίζεται συγχρόνως για τη διασφάλιση του αγαθού της Δημόσιας Υγείας για όλους τους συμπολίτες μας.

Πρόσκληση προς τους αναγνώστες

Τα **Ιατρικά Θέματα** δέχονται για δημοσίευση, πάντα μετά από έγκριση της συντακτικής επιτροπής, κείμενα που να ενδιαφέρουν το ευρύ ιατρικό κοινό, και που μπορεί να είναι:

Βραχείες παρουσιάσεις ιατρικών θεμάτων γενικού ενδιαφέροντος.

Δεν θα πρέπει να είναι ούτε εξαντλητικές από βιβλιογραφική πλευρά, ούτε πολύ εξειδικευμένες. Η απλή γραφή και η ευχάριστη ανάγνωση είναι κριτήρια πιο σημαντικά από την «τελευταία λέξη» της ερευνητικής δραστηριότητας πάνω στα θέματα αυτά. Οπωσδήποτε όμως οι παρεχόμενες πληροφορίες θα πρέπει να είναι επιστημονικά ορθές.

Προσωπικές εμπειρίες είτε από τον επαγγελματικό χώρο της ιατρικής (δημόσιο και ιδιωτικό), είτε από βιώματα ιατρών ως ασθενών (για να γνωρίζουμε και την «άλλη πλευρά του νομίσματος»). Ακόμη και παράπονα ή κριτικές είναι αποδεκτά, αρκεί να μην έχουν χαρακτήρα ονομαστικής προσβολής ή εξύβρισης προσώπων ή ιδρυμάτων. Τέτοια κείμενα μπορούν να γραφούν και από μη ιατρούς. Θα πρέπει πάντοτε να υποβάλλονται επώνυμα, ωστόσο μπορεί να δημοσιεύονται και ανώνυμα, εφόσον ο συντάκτης τους το επιθυμεί.

Σκέψεις και προβληματισμοί πάνω στη φύση, την τέχνη, την αποστολή, την εκπαίδευση και την άσκηση της ιατρικής.

Ιστορικά και λογοτεχνικά κείμενα που αναφέρονται στον ιατρικό χώρο, την υγεία και την αρρώστια.

Όλα τα κείμενα πρέπει να είναι πρωτότυπα και να μην παραβιάζουν πνευματικά δικαιώματα άλλων συγγραφέων ή εκδοτών (copyright).

Τα **Ιατρικά Θέματα** δεν δημοσιεύουν παρουσιάσεις περιστατικών, πρωτότυπες ερευνητικές μελέτες ή πρακτικά συνεδρίων, ούτε κείμενα που να έχουν διαφημιστικό χαρακτήρα. Σκοπός του περιοδικού είναι να αποτελεί ένα βήμα έκφρασης και διαλόγου των γιατρών πάνω στα θέματα που τους απασχολούν στην καθημερινή τους εργασία. Για την προβολή του αμιγώς επιστημονικού έργου υπάρχουν πολλά και πιο κατάλληλα έντυπα. Ελπίζουμε στην κατανόηση των συναδέλφων, ώστε να μην βρισκόμαστε στη δυσάρεστη θέση να απορρίπτουμε κείμενα που μπορεί να έχουν επιστημονική αξία, δεν ανήκουν όμως στα πλαίσια της φιλοσοφίας των **Ιατρικών Θεμάτων**.

‘Κορώνας’ γράμματα

Δρ Αντώνης Παπαγιάννης

Πνευμονολόγος

Κεντρικό θέμα του τεύχους αυτού δεν θα μπορούσε να είναι άλλο από τον πρωταγωνιστή της χρονιάς, τον ‘εστεμμένο’ ιό με την κωδική ονομασία SARS-Cov2 που προκάλεσε την πανδημική νόσο Covid-19 (στεφανίαση ή κορωνίωση) και έδωσε τροφή για κάθε είδους σχόλια, θεωρίες, πολεμικές αντιπαράθεσεις, με την έκταση που πήρε αυτός, η βιολογία, η παθολογία και η παραφιλολογία του. Ο μακαρίτης γιατρός και συγγραφέας Michael Crichton (γνωστός από το *Jurassic Park*) έγραφε στο βιβλίο του *The Andromeda Strain* ότι στις περισσότερες κρίσεις τα γεγονότα είναι ένα κράμα διορατικότητας και ανοησίας, αθωότητας και άγνοιας, και ότι «σχεδόν όλοι οι εμπλεκόμενοι έχουν στιγμές μεγάλης ιδιοφυΐας και στιγμές ανεξήγητης ανοησίας». Οι υγειονομικές κρίσεις δεν εξαιρούνται, και οι παραπάνω διαπιστώσεις αφορούν όχι μόνο τους άμεσα εμπλεκόμενους (γιατρούς, πολιτικούς, επιδημιολόγους και άλλους υπευθύνους για την χάραξη στρατηγικής και την εφαρμογή μέτρων), αλλά και όσους ασχολούνται με τα γεγονότα και γράφουν γι’ αυτά, από τους επώνυμους δημοσιογράφους μέχρι τον τελευταίο ειδικό ή και εντελώς αδαή σχολιαστή, ιστολόγο και ‘εισαγγελέα’ του διαδικτύου.

Την ώρα που γράφονται οι γραμμές αυτές το δεύτερο κύμα της πανδημίας βρίσκεται

στην κορύφωσή του, με τα νοσοκομεία της Θεσσαλονίκης ιδιαίτερα να στενάζουν και να ‘σχίζονται στις ραφές’ από τον φόρτο των εισαγωγών, με τους υγειονομικούς του ΕΣΥ (κάθε κλάδου, ειδικότητας και βαθμίδας) να μάχονται απεγνωσμένα με τον αριθμό των νοσηλευόμενων, των διασωληνωμένων και των θνησκόντων. Με λύσεις ανάγκης εκ των ενόντων, μια και σχεδιασμός τέτοιας κλίμακας και έκτασης δεν υπήρξε ποτέ. Το ‘ευχαριστώ’ για τους ανθρώπους αυτούς θα πρέπει να είναι διαρκείας, και να μην το λησμονήσουμε ούτε ως άτομα ούτε ως πολιτεία όταν κάποια στιγμή η θύελλα κοπάσει. Και να είναι έμπρακτο, και όχι απλώς μια ‘εύφημος μνηία’.

Θεού θέλοντος, η πανδημία με τον ένα ή τον άλλο τρόπο θα υποχωρήσει, όπως έγινε με ανάλογα θανατηφόρα νοσήματα στο παρελθόν. Τι θα μας μείνει ως δίδαγμα και κέρδος; Ότι οι άνθρωποι δεν είμαστε παντοδύναμοι και παντογνώστες. Ότι όλα τα συστήματα (πολιτικά, οικονομικά, υγειονομικά), ακόμη και τα καλύτερα, μπορεί να κατακλυσθούν από έκτακτα συμβάντα πέρα από τον σχεδιασμό τους. Ότι θα πρέπει να υπάρχει ένας τέτοιος σχεδιασμός, με κέντρο ένα σωστό και πλήρες Εθνικό Σύστημα Υγείας. Και τέλος ότι σε τέτοιες κρίσεις δεν επιτρέπεται κομματική εκμετάλλευση. Ας το ελπίσουμε και ας το ευχηθούμε.

Είπαν

*«Πραγματικότητα είναι αυτό που δεν φεύγει
όταν πάψεις να το πιστεύεις»*

[Philip K. Dick]

Τα μήλα και τα εμβόλια

Στυλιανός Αντωναράκης*

Τα εμβόλια είναι ιστορικά ο πιο αποτελεσματικός τρόπος να προφυλαχθεί ο πληθυσμός από τις λοιμώξεις. Εκατομμύρια θάνατοι αποφεύγονται κάθε χρόνο λόγω των διάφορων εμβολιασμών! Η σημασία τους ήρθε πάλι στο προσκήνιο με την πρόσφατη περιπέτεια του κορωνοϊού. Οι ειδήσεις για την αποτελεσματικότητα των υπό ανάπτυξη εμβολίων από τις διάφορες εταιρείες είναι πρωτοσέλιδες στις εφημερίδες και αποτελούν το κύριο θέμα σε όλα τα επίπεδα οικογενειακών, κοινωνικών και επαγγελματικών συζητήσεων. Η δίψα της ενημέρωσης για τα εμβόλια ξεπερνά και αυτή της πολιτικής, τέχνης, αθλημάτων και διακοπών. Υπάρχουν όμως και οι σκεπτικιστές που βλέπουν τα εμβόλια με δυσπιστία ή και φόβο. Ας δούμε, λοιπόν, τα εμβόλια με το ψυχρό και εξελικτικό μάτι του γονιδιώματος.

Η συνάντηση των δύο γονιδιωμάτων, αυτό του κορωνοϊού με τις 30.000 γράμματα, και αυτό του ανθρώπου με τα 6,4 δισεκατομμύρια γράμματα, έχει φέρει την ανθρωπότητα άνω-

κάτω. Και οι δύο πλευρές, ο ιός και ο άνθρωπος, έχουν μόνο ένα σκοπό σε αυτή τη συνάντηση: ο καθένας από τους δύο να επιζήσει! Η έκβαση της μάχης αυτής εάν αφεθεί στην τύχη εξαρτάται κυρίως από την ποικιλομορφία του ιού και την ποικιλομορφία των ανθρωπίνων γονιδιωμάτων. Με άλλα λόγια, επιζούν όσα γονιδιώματα έχουν τέτοιες παραλλαγές που επιτρέπουν την καλύτερη δυνατή ανταπόκριση, προφύλαξη και ισχυρή ανοσία σχετικά με τον κορωνοϊό. Σας θυμίζει κάτι αυτό; Τα τελευταία χρόνια οι γενετιστές πρώτα και έπειτα οι μοτέρνοι πολιτικοί της υγείας μιλάμε για εξατομικευμένη ιατρική της ακρίβειας που είναι βασισμένη στη γονιδιωματική ποικιλομορφία. «Δεν υπάρχουν αρρώστιες, υπάρχουν άρρωστοι!», λέει το σύνθημα της γονιδιωματικής ιατρικής. Δηλαδή το κάθε ατομικό γονιδίωμα βιώνει διαφορετικά την κάθε αρρώστια, έχει διαφορετική προδιάθεση στις μύριες ασθένειες, και αντιδρά διαφορετικά στα φάρμακα.

Στο άλλο άκρο της ιατρικής είναι η πραγ-

* Ο κ. Στυλιανός Αντωναράκης είναι ομότιμος καθηγητής Γενετικής Ιατρικής στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης, μέλος της Ελβετικής Ακαδημίας Επιστημών, πρώην πρόεδρος του διεθνούς οργανισμού Ανθρωπίνου Γονιδιώματος (HUGO). Το άρθρο δημοσιεύθηκε στην Καθημερινή (23/11/2020) και αναδημοσιεύεται με άδεια της εφημερίδας.

ματικότητα και φιλοσοφία του εμβολίου. Η θέση εδώ είναι ότι υπάρχει μια ιατρική πράξη για όλους η ίδια, χωρίς να μας πολυσκοτίζει η γονιδιωματική ιδιαιτερότητα του καθένα/καθεμιάς από εμάς. Σαν να λέμε να φορέσουμε ένα ζευγάρι παπούτσια στο ίδιο μέγεθος, ίδιο σχέδιο, ίδιο χρώμα για όλους/όλες αρκεί, να μην περπατάμε ξυπόλυτοι στα αγκάθια του ιού. Εντάξει, έστω και έτσι θα τα φορέσουν όλοι τα παπούτσια αφού μας λύνεται το πολύ σοβαρό πρόβλημα της αρρώστιας από τον κορωνοϊό και όλα τα συμπαρομαρτούντα (εμπόριο, σχολεία, λατρεία, ταξίδια, συναυλίες, ποδόσφαιρο...).

Σπάνια όμως, κάπου, κάποια ιδιαίτερα γονιδιώματα αντιδρούν διαφορετικά στο εμβόλιο. Και όχι μόνο στο εμβόλιο αλλά σε οποιαδήποτε εξωτερική περιβαλλοντική επίδραση γενικότερα. Πάρτε για παράδειγμα τα... μήλα. Έχουμε όλοι ακούσει τη σοφή φράση «ένα μήλο την ημέρα, το γιατρό τον κάνει πέρα!». Ενώ λοιπόν τα μήλα είναι μια υγιεινή τροφή για όλους... για όλους; όχι όμως για τον Αχιλλέα από ένα ορεινό χωριό της Ελλάδος που έχει δυσανεξία στη φρουκτόζη, μια σπάνια κληρονομική αρρώστια από παθογόνες μεταλλαγές στο γονίδιο με το παράξενο όνομα ALDOB. Η παθολογική πρωτεΐνη που κωδικοποιείται από αυτό το γονίδιο δεν μεταβολίζει καλά τη φρουκτόζη που υπάρχει στα μήλα και σε άλλα φρούτα, και προκαλεί τα συμπτώματα στον Αχιλλέα. Βέβαια, η πάθηση του Αχιλλέα που τον αρρωσταίνουν τα μήλα είναι σπάνια, περίπου ένας στις 20.000 ανθρώπους, αλλά δεν παύει να είναι και αυτός ένας αγαπημένος και πολύτιμος γιος, αδελφός, φίλος, σύζυγος, πατέρας, συνάνθρωπος που χρειάζεται την προσοχή και τη φροντίδα μας.

Το παράδειγμα των μήλων το ανέφερα για να καταλήξω ότι και τα εμβόλια, σαν εξωτερικοί περιβαλλοντικοί παράγοντες, έχουν και αυτά διαφορετική ανταπόκριση στα διάφορα γονιδιώματα. Υπάρχουν δηλαδή άνθρωποι με συγκεκριμένη ποικιλομορφία στα γονίδια HLA, υποδοχέων Toll, κυτοκινών, (και αναμφισβήτητητα άλλων που δεν έχουν ακόμα ταυτοποιηθεί), οι οποίοι δεν αναπτύσσουν καθόλου ή ελάχιστη ανοσία. Στο άλλο άκρο βρίσκονται άλλοι άνθρωποι που υπεραναπτύσσουν ανοσία. Και τα δύο άκρα των επιπέδων της πληθυσμιακής ανοσίας είναι βεβαίως σπάνια. Έχει υπολογιστεί σε μελέτες με μονογονεϊκή δίδυμα άτομα (που έχουν πανομοιότυπο γονιδίωμα) ότι το επίπεδο της επιτυγχανόμενης ανοσίας καθορίζεται κατά μεγάλο ποσοστό (40-85% για διάφορους ιούς) από τη γονιδιωματική ποικιλομορφία. Ευτυχώς οι πολύ ακραίες παθολογικές αντιδράσεις στο εμβόλιο είναι εξαιρετικά σπάνιες, ίσως της ίδιας συχνότητας με το παράδειγμα της δυσανεξίας στη φρουκτόζη που ανέφερα πριν.

Θα ρωτήσετε: εσύ γιατρέ-γενετιστή-ερευνητή θα εμβολιαστείς; Βεβαίως Ναι (αν μέχρι τότε δεν θα είμαι θετικός στον ιό)! Η πιθανότητα σοβαρής άμεσης αντίδρασης είναι ελαχιστότατη. Όσο για τις μακροχρόνιες θεωρητικές παρενέργειες –αν υπάρχουν– είμαι σίγουρος ότι είναι πολύ μικρότερες από αυτές του καπνίσματος, της οδήγησης αυτοκινήτου, ή την πιθανότητα σωματικών μεταλλαγών που προκαλούν καρκίνους.

Θα ήταν βέβαια πολύ πιο κομψό να υπήρχαν εμβόλια φτιαγμένα στα μέτρα του κάθε γονιδιώματος, αλλά ζητάμε πολλά σε μια στιγμή πολεμικής σύρραξης με τον ιό που μας ταιλαιπωρεί και μας διαίρει.

Νόσος Covid-19

Περίληψη των προηγούμενων

Δρ Αντώνης Παπαγιάννης

Πνευμονολόγος

Οι Άγγλοι το λένε κάπως καλύτερα: The story so far (η ιστορία ως εδώ). Με τη φράση αυτή ανασκοπούσαν, στην προ τηλεόρασης εποχή, τα προηγούμενα 'επεισόδια' τα περιοδικά που δημοσίευαν μυθιστορήματα σε συνέχειες. Και ο αναγνώστης που ερχόταν για πρώτη φορά σε επαφή με το γραπτό 'σήριαλ' διάβαζε την τρέχουσα δόση, για να καταλήξει, μετά από μερικές σελίδες στην απαραίτητη υπόσχεση 'Η συνέχεια στο επόμενο', συνήθως πάνω σε κάποια αμφίρροπη φάση για τον ή τους πρωταγωνιστές. Για να τηρείται αμείωτο το ενδιαφέρον, και να αγοράσει και το επόμενο τεύχος.

Μετά τη νοσταλγική αυτή περιήγηση στη λαϊκή λογοτεχνία, επάνοδος στην πραγματικότητα. Από την αρχή του έτους ζούμε στο ρυθμό της πανδημίας (δεν τη βάζω σε εισαγωγικά· όποιοι τα θέλουν, δικαίωμά τους). Ας ανασκοπήσουμε, σε τελείως αδρές γραμμές, την κατάσταση. Εμφανίζεται αναπάντεχα ένα καινούργιο λοιμώδες νόσημα που δείχνει να έχει υψηλή μεταδοτικότητα και θνητότητα, και γρήγορα παίρνει παγκόσμιες διαστάσεις. Σε χώρες όπως η Κίνα, η Ιταλία, η Ισπανία, η Γαλλία και λίγο αργότερα οι ΗΠΑ η κατάσταση ξεφεύγει από τον έλεγχο, τα κρούσματα πολλαπλασιάζονται γεωμετρικά, οι θάνατοι ξεπερνούν τις

εισαγωγές και τα συστήματα υγείας αποδεικνύονται ανίκανα να αντεπεξέλθουν. Άλλες χώρες, μεταξύ τους και η Ελλάδα, λαμβάνουν προληπτικά αυστηρά μέτρα κοινωνικού περιορισμού, που επηρεάζουν άμεσα σχολεία, εκκλησίες, αγορές, μετακινήσεις, τα πάντα, και φαίνεται ότι αποδίδουν σε πρώτη φάση.

Παράλληλα σε όλο τον κόσμο 'τρέχουν' κάθε είδους μελέτες, κλινικές, επιδημιολογικές, ιολογικές, ανοσολογικές, φαρμακολογικές, για να γνωρίσουμε καλύτερα τον αντίπαλο και να τον βάλουμε σε λογαριασμό. Αρχίζουν οι απαιτήσεις και οι υποσχέσεις για εμβόλια και φάρμακα, με ανταγωνισμό σε διάφορα επίπεδα για το ποιος θα έρθει πρώτος και ποιος θα προλάβει να αγοράσει. Με το πέρασμα των μηνών τα πράγματα δείχνουν να ηρεμούν, έρχεται όμως η τουριστική περίοδος και ανοίγουν σύνορα και προορισμοί και αρχίζουν γλέντια και πάρτι εκατοντάδων ατόμων, και ο ημερήσιος αριθμός κρουσμάτων στη χώρα γίνεται τριψήφιος με ανοδικές τάσεις. Αρχίζει και η σχολική χρονιά, και δώσ' του νέα ερωτήματα για τους κανόνες, τα πρωτόκολλα, την ασφάλεια, τις ελλείψεις σε προσωπικό και αίθουσες και πάει λέγοντας. Ξανά περιορισμοί, σε στοχευμένο επίπεδο, ξανά αντίστοιχα σχόλια, έν-

θεν και ένθεν, και πάντα το αναπάντητο ερώτημα: πότε θα έρθει το εμβόλιο;

Μέσα σε όλο αυτό το αβέβαιο κλίμα, εκτός από την ιογενή νόσο έχουμε να αντιμετωπίσουμε και την ψυχική. Αυτή δημιουργήθηκε από την πρώτη στιγμή από τις έδρες Συνωμοσιολογίας, που βρίσκονται ένα επίπεδο πάνω από την Οξφόρδη, το Καίμπριτζ, τη Σορβόνη, το Χάρβαρντ, το Τζονς Χόπκινς και όλα τα πανεπιστημιακά ιδρύματα της υψηλίου μαζί. Βασίζεται στον ψυχολογικό αμυντικό μηχανισμό της Άρνησης και έχει το όνομα της Αμφισβήτησης: δεν υπάρχει ιός, δεν υπάρχει νόσος, δεν είναι θανατηφόρα, δεν υπάρχουν κρούσματα, οι θάνατοι δηλώνονται λάθος, δεν κινδυνεύουμε, και στο κάτω-κάτω τόσοι πεθαίνουν από τη γρίπη ή από άλλες αιτίες. Αφελές δικό μου ερώτημα: τότε εγώ και όλοι οι συνάδελφοί μου γιατί ασκούμε την ιατρική; Αφού όλοι κάποτε θα πεθάνουν από κάποια αιτία, γιατί να ασχολούμαι με το άσθμα τους, την πνευμονία τους, τον καρκίνο τους, το όποιο άλλο νόσημά τους; Γιατί να μην τους δίνω την απλή απάντηση ότι «Μέχρι εδώ ήταν, δεν έχετε τίποτε, απλώς ήρθε η ώρα σας»; Κάτι τέτοιο δεν μας ζητούν οι αμφισβητίες να κάνουμε για τη νόσο Covid-19; Και όπως δείχνουν τα πράγματα, η νόσος της αμφισβήτησης είναι εξίσου μεταδοτική με τη λοίμωξη, και κυκλοφορεί όχι μόνο με την απευθείας επαφή αλλά κυρίως με την ψηφιακή τεχνολογία.

Η διαφορά της Covid-19 από όλες τις άλλες λοιμώξεις είναι ότι εκείνες τις ξέρουμε από πολλές δεκαετίες ή αιώνες, έχουμε συσσωρευμένη γνώση και μπορούμε να την εφαρμόσουμε με θεσπισμένους και γενικά αποδεκτούς κανόνες. Μέχρι να καταλήξουμε σε ανάλογους κανόνες για την τρέχουσα νόσο, παλεύουμε με το άγνωστο, το μεταβαλλόμενο τοπίο, που ακόμη δεν το έχουμε χαρτογραφήσει πλήρως. Αναμενόμενο είναι υπό τέτοιες συνθήκες κάθε τόσο να αλλάζουμε γραμμή πλεύσης, να επανεκτιμούμε την κατάσταση, να αναζητούμε ισορροπίες ανάμεσα στο πρέπον και το υπερβολικό και να πε-

ριμένουμε ή να προλαβαίνουμε εξελίξεις. Και για να προσθέσουμε και άλλη μία παράμετρο, επειδή η επιστημονική μας γνώση είναι σε υψηλότερο επίπεδο απ' ό,τι ήταν έναν αιώνα νωρίτερα, τα δεδομένα που συλλέγονται με μορφή ψηφίδων-πληροφοριών είναι πολύ περισσότερα, με αποτέλεσμα να έχουμε στη διάθεσή μας πάρα πολύ 'άχυρο' που κρύβει το πραγματικό 'σιτάρι'. Η κάθε πληροφορία δεν αποτελεί γνώση: πρέπει να κοσκινισθεί, να συσχετισθεί με όλες τις άλλες, να επαληθευθεί από διάφορες πηγές, για να δώσει ένα καθαρό απόσταγμα που θα χρησιμοποιηθεί ορθά και αποτελεσματικά στην πράξη. Με άλλα λόγια, η μεγάλη επιστημονική μας πρόοδος από ένα σημείο και πέρα μας δημιουργεί εμπόδια: κάθε βήμα μπροστά πρέπει να γίνει μέσα από ένα 'δάσος' σημειακών δεδομένων ποικίλης και άγνωστης σημασίας. Ωστόσο, τα δεδομένα αυτά προβάλλονται επιλεκτικά και πρόωρα από τα ΜΜΕ, ανάλογα με τις πεποιθήσεις και τα συμφέροντά τους, πριν επικυρωθούν, με αποτέλεσμα να μη δίνεται χρόνος για εξαγωγή ωρίμων συμπερασμάτων αλλά να δημιουργούνται εσφαλμένες εντυπώσεις.

Κι εδώ βρίσκεται μια άλλη βασική διαφορά. Η τρέχουσα νόσος έχει απεριόριστες επικοινωνιακές διαστάσεις που επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τις κοινωνικές της συνέπειες. Πριν πολλά χρόνια (τον περασμένο αιώνα!), ο πρώτος πόλεμος του Κόλπου' (εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ κ.τ.λ.) είχε χαρακτηριστεί ως ο πρώτος πόλεμος στην ιστορία που καταγραφόταν λεπτό προς λεπτό από κάμερες με ζωντανή μετάδοση και σχολιασμό σε όλο τον κόσμο. Από τότε τα πράγματα εξελίχθηκαν και έχουμε συνηθίσει να βλέπουμε τα πάντα live. Κάτι ανάλογο θα λέγαμε και για τη νόσο Covid-19: η μετάδοση των πληροφοριών για τη νόσο ξεπερνάει σε όγκο και ταχύτητα τη μετάδοση του ίδιου του ιού. Είναι, θα λέγαμε, η νόσος των ΜΜΕ. Και όπως συμβαίνει με κάθε είδους πληθωρισμό, η αλήθεια αραιώνεται (ή διογκώνεται) με πολλή φαντασία, εικασίες, μυθοπλα-

σίες, ψευδολογίες, κατευθυνόμενη πληροφόρηση, επικοινωνιακά και γεωπολιτικά τεχνάσματα και παιχνίδια σκοπιμότητας από πολλές πλευρές και για ποικίλους λόγους. Απ' όλα αυτά μόνο «μέρος τι πιστεύομεν», όπως λέει κάπου ο Απόστολος Παύλος. Όπως θα ήταν επικίνδυνα αφελές να αγνοήσουμε την πραγματικότητα της νόσου, έτσι θα ήταν εξίσου αφελές να δεχόμαστε αβασάνιστα την κάθε είδους πληροφορία, ιδίως αν προέρχεται από πρόσωπα και μέσα αμφίβολης αξιοπιστίας και κύρους, ακόμη και σε παγκόσμιο επίπεδο.

Η επιστημονική έρευνα σήμερα είναι πολυδάπανη υπόθεση, και για τον λόγο αυτό σε μεγάλο βαθμό χρηματοδοτείται από ιδιωτικά κεφάλαια. Έτσι γινόταν πάντα, και τα φάρμακα και τα εμβόλια που διαθέτουμε για κάθε είδους πάθηση προέρχονται από τέτοιες επενδύσεις. Είναι εύκολο να λέει κανείς ότι ο Τάδε ή ο Δείνα πολυεκατομμυριούχος βγάζει ένα σωρό λεφτά από την πανδημία: το ίδιο κάνει ο κάθε φαρμακοβιομήχανος και από τον διαβήτη, την αρθρίτιδα, την καρδιακή ανεπάρκεια, τον καρκίνο και κάθε άλλη νόσο, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι αυτός δημιούργησε τη νόσο. Αν τυχόν κάποιος έκανε κάτι τέτοιο, το κρίμα θα είναι στο κεφάλι του, αλλά εμείς θα κάναμε κάτι διαφορετικό ως αντιμετώπιση; Ακόμη κι αν μπορούσαμε να αποδείξουμε (και όχι απλώς να ει- κάζουμε) ανθρώπινη ενοχή, θα ενεργούσαμε διαφορετικά απέναντι σ' ένα πρόβλημα υγείας;

Ας προσθέσω μια μεταφυσική/θεολογική χροιά στο θέμα. Από τότε που ο άνθρωπος γεύθηκε τον απαγορευμένο καρπό, άνοιξαν τα μάτια του, είδε ότι ήταν γυμνός, αλλά έγινε και καχύποπτος απέναντι στους άλλους και στο περιβάλλον του. Νόμισε ότι γνώρισε, αλλά η γνώση του είναι ατελής και συσκοτίζεται από τη δυσπιστία και την καχυποψία. Η αβεβαιότητα και η ανασφάλεια έγιναν μέρος της καθημερινότητάς του. Και αντί αυτά να τον κάνουν πιο ταπεινό απέναντι στο μέγεθος της άγνοιάς του, του αύξησαν την ύβρη και του καλλιέργησαν την

ψευδαίσθηση ότι όλα τα μπορεί, ότι δεν έχει ανάγκη κανενός Δημιουργού ή Προνοητή, ότι μπορεί να ερμηνεύσει και να διαχειρισθεί το σύμπαν μόνος του. Κι έρχεται απρόσκλητος ένας υπομικροσκοπικός ιός να φανερώσει τα πεπερασμένα όρια όλων των ανθρωπίνων συστημάτων, πολιτικών, διοικητικών, οικονομικών, υγειονομικών, και να οδηγήσει ακόμη και υπερφίαλους 'πλανητάρχες' στην Εντατική.

Και μια τελευταία σημείωση. Πολλοί και δίκαιοι έπαινοι ακούστηκαν για το ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό και τη συμβολή του στην αντιμετώπιση της υγειονομικής κρίσης σε όλο τον κόσμο. Από την άλλη μεριά όμως, μέσα στις πολλές επικρίσεις που γράφτηκαν από τους οπαδούς της αμφισβήτησης, οι γιατροί είχαν την 'τιμητική' τους, με πρώτους στόχους τους λοιμωξιολόγους και τους επιδημιολόγους. Ακόμη και μορφωμένοι άνθρωποι τους χαρακτήρισαν δημόσια ως 'απατεώνες', 'πληρωμένους', 'όργανα της νέας τάξης πραγμάτων', 'πατερούληδες' και με άλλες πολλές και πιο άκομψες εκφράσεις που δεν χρειάζεται να επαναλάβουμε. Δεν είναι βέβαια άγνωστο φαινόμενο η αγνωμοσύνη. Ελπίζουμε και ευχόμαστε κανέναν από όσους επιδόθηκαν στο άθλημα αυτό να μη χρειαστεί κανενός είδους ιατρικές υπηρεσίες, γιατί η κάθε λογής 'Υβρις δεν περνάει αναπάντητη, όχι σε ανθρώπινο αλλά σε μεταφυσικό επίπεδο. Αν όμως κάποιος έχει την ατυχία να βρεθεί σε μια τέτοια ανάγκη, ας αναλογισθεί τα όσα έλεγε κάποτε με την άνεση και την υπεροπτική αυτοπεποίθηση του υγιούς.

Πολλά ακόμη θα μπορούσε κανείς να προσθέσει, αγγίζοντας μόνο την επιφάνεια του πολυεδρικού φαινομένου της τρέχουσας πανδημίας. Τα παραπάνω ας θεωρηθούν ως μικρή συμβολή στον γενικό προβληματισμό και σε καμία περίπτωση ως λύση ή οριστική απάντηση. Εξάλλου, κι αυτά ενδέχεται να ανασκευασθούν στο μέλλον: το χρονικό της νόσου Covid-19 δεν δείχνει να τελειώνει σύντομα. Η συνέχεια στο επόμενο.

Η πανδημία Covid-19, ο γενικός ιατρός και η πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας

Κωνσταντίνος Β. Αναστασιάδης

Ειδικός Οικογενειακός-γενικός γιατρός,

Η πρόσφατη διασπορά της νόσου Covid-19 στον πλανήτη αποτελεί ερέθισμα για διαπίστωση τυχόν ελλειμμάτων στην παροχή φροντίδας υγείας από τη δομή εκείνη που δημιουργήθηκε, ώστε να αποτελεί τη βάση του συστήματος υγείας, η οποία άλλωστε ονομάζεται και πρωτοβάθμια.

Θα σταθούμε σε ένα από τα πρώτα μηνύματα του ΕΟΔΥ: «Επικοινωνήστε με τον οικογενειακό σας γιατρό, αν εμφανίσετε ύποπτα συμπτώματα Covid-19 ή αν είχατε ύποπτη επαφή». Πόσοι, αλήθεια, από τους συμπολίτες μας διαθέτουν το συγκεκριμένο πλεονέκτημα*;

Σε ένα καταιγισμό πληροφοριών από αρμόδιους και αναρμόδιους, γιατρούς και επαγγελματίες άλλων επιστημών, σχετικών ή άσχετων με τη διασπορά λοιμώξεων, όσοι είμαστε Γενικοί γιατροί γίναμε αποδέκτες ερωτημάτων γύρω από τους κινδύνους της συγκεκριμένης

λοιμώξης, η οποία εξ ορισμού ήταν γενικά κάτι νέο στο χώρο της ιατρικής, ένας κίνδυνος για τον οποίο δεν ήταν δυνατό να είμαστε προετοιμασμένοι ως επαγγελματίες υγείας και ως οργανωμένα κράτη.

Η εργασιακή μου εμπειρία στις δύο σκανδιναβικές χώρες (Σουηδία και Νορβηγία) μου επιτρέπει να κάνω μία επισήμανση. Στις χώρες αυτές (και όχι μόνο) οι εμπειρίες από κινδύνους, που απειλούν την υγεία ή ακόμη και την επιβίωση ολόκληρων λαών, αποτελούν έναυσμα για προετοιμασία, ώστε να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικότερα παρόμοιες καταστάσεις στο μέλλον.

Αρκετοί από τους ασθενείς που εξετάζουμε ως γενικοί-οικογενειακοί γιατροί σε ιδιωτικά αλλά και σε δημόσια ιατρεία, απευθύνθηκαν σ' εμάς, ώστε να μάθουν από τους πιο προσιτούς στην πλειοψηφία του πληθυσμού για-

* Οικογενειακός γιατρός και COVID-19: Ανάγκη για δράση. Ποιος είναι ο ρόλος του οικογενειακού γιατρού σε σχέση με τη Covid-19. Ευάγγελος Φραγκούλης. Περιοδικό Γενικός Ιατρός. «Περὶ Υγείας» Τεύχος 1, σελ.10. https://issuu.com/techpress/docs/peri_ygeias_001?fbclid=IwAR0hgTFaNwNyBzxah2dEyaR5dZKcFblOp7RFCxwruttH0oxUVyUY5PCpx9U

τρούς περισσότερα σχετικά με ό,τι πρόκειται να συμβεί και να λάβουν έγκυρη πληροφόρηση για το τι πρέπει να προσέχουν, ώστε να διαφύγουν τον κίνδυνο νόσησης ή/και να μειώσουν τη διασπορά του συγκεκριμένου ιού. Εδώ επιβεβαιώνεται και η **διαπίστωση**, την οποία έχουν κάνει οι περισσότεροι συνάδελφοι γενικοί γιατροί (όλοι όσοι εργάζονται στην ΠΦΥ), αλλά και συνάδελφοι άλλων ειδικοτήτων (της δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας φροντίδας υγείας) και ιδιαίτερα όλοι όσοι διαθέτουν μέτρο σύγκρισης από την εργασιακή τους εμπειρία σε χώρες με οργανωμένα συστήματα υγείας, τα οποία χρησιμοποιούν καθημερινά τα πλεονεκτήματα, που προσφέρει μία καλά δομημένη και αποτελεσματική ΠΦΥ.

Η διαπίστωση αυτή είναι ότι ο γιατρός της ΠΦΥ είναι εκείνος που βρίσκεται πιο κοντά στον ασθενή και αποτελεί τον συνδετικό κρίκο μεταξύ του ασθενή και των μονάδων παροχής υγείας όλων των βαθμίδων. Ο ρόλος αυτός μας δίνει το πλεονέκτημα της άμεσης ενημέρωσης για μέτρα που πρέπει να λάβει ο κάθε πολίτης, είτε πρόκειται για ασθενή είτε για υγιή, αφού μεγάλο μέρος της αρμοδιότητάς μας και της ειδίκευσης στη γενική-οικογενειακή ιατρική στοχεύει σε αυτόν ακριβώς το σκοπό: «Το δε προνοείν και προλαμβάνειν κρείττον εστί του θεραπεύειν» του Ιπποκράτη, ο οποίος έθεσε τα θεμέλια της σύγχρονης ιατρικής.

Κάτι που διαπιστώσαμε για ακόμη μία φορά, όσοι εργαζόμαστε στον ιδιωτικό τομέα της ΠΦΥ, είναι η ανάγκη για οργάνωση καλύτερων διαύλων επικοινωνίας μεταξύ του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα της ΠΦΥ. Η αгаστή συνεργασία μεταξύ των δύο θα προσφέρει εξοικονόμηση πόρων τόσο υλικών όσο και σε έμψυχο δυναμικό, με όφελος για τον τελικό αποδέκτη, δηλαδή τον πολίτη και το ίδιο το κράτος.

Σε κάθε υγειονομική περιφέρεια χρειάζεται να υπάρχουν διαθέσιμες προκαθορισμένες μονάδες (στις οποίες π.χ. σε ό,τι αφορά τον

Covid-19 θα μπορούσε να λαμβάνεται το δείγμα για εργαστηριακό έλεγχο), όχι μόνο στα δημόσια νοσοκομεία, αλλά και στα κέντρα υγείας, κάτι το οποίο προϋποθέτει την ύπαρξη Κέντρων Υγείας, που να επαρκούν και για τα αστικά κέντρα με βάση βέβαια τον πληθυσμό. Όταν συγκρίνει κάποιος το σύστημα υγείας όλων των βαθμίδων της Ελλάδας με εκείνο άλλων ευρωπαϊκών χωρών, διαπιστώνει αμέσως ότι στην Ελλάδα όλα στρέφονται γύρω από τη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια φροντίδα υγείας. Τα νοσοκομεία είναι εκείνα που σηκώνουν όλο το βάρος της καθημερινής αναζήτησης επείγουσας και μη παροχής φροντίδας υγείας. Αυτό έχει ως συνέπεια την καταπόνηση του έμψυχου δυναμικού τόσο ιατρικού, όσο και των υπόλοιπων επαγγελματιών υγείας, που εργάζονται στα νοσοκομεία, με αποτέλεσμα, παρά τις υπεράνθρωπες προσπάθειες που καταβάλλονται καθημερινά, τη συχνή, αν όχι μόνιμη δυσaréσκεια των εργαζομένων και των ασθενών.

Εφόσον ο ΕΟΠΥΥ εντάξει στο πλαίσιο του με αξιοπρεπείς όρους ιδιωτικά ιατρεία, που θα επωμιστούν ένα μεγάλο μέρος της ανάγκης για παροχή ΠΦΥ και εφόσον δημιουργηθούν περισσότερα κέντρα υγείας στον αστικό ιστό τόσο, ώστε να επαρκούν για τις ανάγκες των πολιτών, θα διευκολυνθούν όλες οι υπόλοιπες βαθμίδες υγείας και θα έχουν τη δυνατότητα να προσφέρουν την εξειδικευμένη φροντίδα, για την οποία και έχουν ιδρυθεί. Η ύπαρξη ΠΦΥ θα δώσει τη δυνατότητα ομοιόμορφης κατανομής του φόρτου εργασίας και στις τρεις βαθμίδες.

Οι ασθενείς, εφόσον έχουν αναπτύξει τη σχέση εμπιστοσύνης με το γενικό-οικογενειακό τους γιατρό, θα απευθύνονται σε αυτόν και έτσι θα δοθεί η δυνατότητα αποσυμφόρησης των υπόλοιπων βαθμίδων παροχής φροντίδας υγείας και αμέσως αμέσως το κράτος θα διαθέτει ένα αποτελεσματικό εργαλείο-όργανο, δηλαδή την ΠΦΥ (κέντρα υγείας και ιδιω-

τικά ιατρεία γενικών-οικογενειακών γιατρών), με το οποίο και θα μπορεί να βελτιώνει την υγεία του πληθυσμού της επικράτειας, αλλά και να κατευθύνει τις δαπάνες στοχευμένα στην πρόληψη, που σίγουρα είναι καλύτερη από τη θεραπεία. Κάτι τέτοιο μειώνει βεβαίως και τις δαπάνες και συγχρόνως επιτυγχάνει ψηλότερο επίπεδο υγείας του πληθυσμού, ιδιαίτερα σε μία χώρα σαν τη δική μας, στην οποία η εξοικονόμηση δαπανών είναι ένας από τους κύριους στόχους της εκάστοτε κυβέρνησης.

Μπορούμε να φανταστούμε πόσο πιο ασφαλείς θα ένιωθαν οι συμπολίτες μας, αν την ενημέρωσή τους σχετικά με ό,τι αφορά την προφύλαξη μόλυνσης από τον Covid-19 την είχαν αναλάβει γενικοί γιατροί με τη βοήθεια νοσηλευτριών/τών και επισκεπτριών/τών υγείας αντί για επαγγελματίες δημοσιογράφους, οι οποίοι δεν διαθέτουν τις εξειδικευμένες γνώσεις των επαγγελματιών υγείας.

Φαίνεται ότι με βάση την εμπειρία από τα όσα διαδραματίστηκαν μέχρι σήμερα το τρέχον έτος αρκετοί συμπολίτες μας ένιωσαν την ανάγκη της ύπαρξης ενός έμπιστου γενικού-οικογενειακού γιατρού, ο οποίος θα μπορούσε έγκυρα να τους ενημερώσει σχετικά με τα μέτρα πρόληψης και τους κινδύνους από τον Covid-19, ιδιαίτερα όλοι όσοι ανήκουν σε ομάδες υψηλού κινδύνου (νεφροπαθείς σε αιμοκάθαρση, διαβητικοί, άτομα σε ανοσοκαταστολή, ασθενείς με πρόσφατη σοβαρή επέμβαση κ.ά).

Ασθενείς με ύποπτα συμπτώματα θα μπο-

ρούσαν να απευθύνονται στον οικογενειακό τους γιατρό και εκείνος με τη σειρά του είτε να τους καθυσχύσει είτε να τους κατευθύνει στις δομές εκείνες της ΠΦΥ, οι οποίες θα είχαν επιφορτιστεί με τον έλεγχο (εργαστηριακό), ώστε με βάση τα αποτελέσματα να αποφευχθεί η άσκοπη διασπορά του ιού, αλλά και η επώδυνη τρομοκράτηση του πληθυσμού με ψευδείς πληροφορίες από αναρμόδιους, ειδήσεις με μόνο σκοπό την αύξηση της τηλεθέασης για αποκλειστικά οικονομικό όφελος.

Η ένταξη ιδιωτικών ιατρείων γενικής-οικογενειακής ιατρικής στον ΕΟΠΥΥ, η δημιουργία κέντρων υγείας στις πόλεις, που επαρκούν για τον πληθυσμό και γενικά η δόμηση αποτελεσματικής και επαρκούς ΠΦΥ δίνει το πλεονέκτημα οργανωμένης παροχής φροντίδας υγείας, ενημέρωσης του γενικού πληθυσμού σε καταστάσεις επιδημιών ή πανδημιών χωρίς μέτρα της τελευταίας στιγμής και με όφελος τόσο για το αίσθημα ασφάλειας των πολιτών, όσο και τη διατήρηση της καθημερινής ζωής σε επίπεδο, το οποίο δεν καταστρέφει την οικονομική δραστηριότητα ολόκληρων επαγγελματικών κλάδων ή και ολόκληρης της χώρας.

Η ύπαρξη οργανωμένης ΠΦΥ δίνει επίσης τη δυνατότητα να συλλέγονται στατιστικά δεδομένα, με τα οποία μπορεί να βελτιώνεται συνεχώς προς το καλύτερο η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών υγείας. Τέλος η ύπαρξη οργανωμένης ΠΦΥ αυξάνει την εμπιστοσύνη των πολιτών προς το σύστημα υγείας σε όλες τις βαθμίδες του.

Είπαν

«Όταν ένας πολιτικός είναι στην αντιπολίτευση, γίνεται ειδικός στα μέσα για την επιτυχία ενός σκοπού. Όταν είναι στην κυβέρνηση, γίνεται ειδικός στα εμπόδια»

[Gilbert K. Chesterton]

Ιοί και μικρόβια*

Ηλίας Μαγκλίνης

Συγγραφέας

Όσοι πιστεύουν, και διατυμπανίζουν, ότι ο κορωνοϊός είναι ένα ψέμα, μια κατασκευή, μια συνωμοσία κυβερνήσεων, φαρμακοβιομηχανιών, του Μπιλ Γκέιτς, των Κινέζων ή των γιατρών γενικώς και αορίστως, ας πάνε μια βόλτα από ένα νοσοκομείο. Ή, ακόμα καλύτερα, από μια παιδο-ογκολογική κλινική.

Εκεί, έπειτα από ένα σκληρό σχήμα χημειοθεραπείας, ένα παιδί είναι πολύ συνηθισμένο να νοσηλευθεί με διάφορα (παροδικά) προβλήματα: χαμηλοί δείκτες στα αιματολογικά και τα βιοχημικά, μυϊκή ατροφία από τις μεγάλες δόσεις κορτιζόνης, στοματίτιδα, εντερίτιδα – ή, το πιο κοινό απ' όλα, επίμονος πυρετός.

Σε μια τέτοια κατάσταση, ένα παιδί μπορεί να έχει πυρετό για μία εβδομάδα ή δέκα ή και δεκαπέντε μέρες, ανάλογα με τον οργανισμό και την περίπτωση, και στο διάστημα αυτό υποβάλλεται σε σειρά εξετάσεων για να εντοπιστεί, και να καταπολεμηθεί ανάλογα, με το κατάλληλο αντιβιοτικό, η αιτία του πυρετού.

Είναι πολύ συνηθισμένο επίσης, παρά τις αξονικές τομογραφίες, παρά τις ακτινογραφίες, τις διαδοχικές καλλιέργειες αίματος, τους εργαστηριακούς ελέγχους σε κέντρα ιολογίας και μυκητολογίας, τις βυθοσκοπήσεις, παρά τον ορυμαγδό των εξετάσεων, το μικρόβιο που προκαλεί τον πυρετό να μην εντοπίζεται.

Γιατί; Πολύ απλά διότι ακόμα και στο 2020, η ιατρική έχει τα δικά της όρια. Μπορεί αυτά να διευρύνονται συνεχώς και να εξελίσσεται σώζοντας ζωές, όμως έχει όρια.

Μπορεί, δηλαδή, να έχουν ταυτοποιηθεί εκατοντάδες, χιλιάδες μικρόβια και ιοί, στην πραγματικότητα όμως τα μικρόβια και οι ιοί είναι αναρίθμητοι. Και αταυτοποιήτοι.

Υπάρχουν περιπτώσεις που ένα τέτοιο μικρόβιο εντοπίστηκε για πρώτη φορά σε ελληνικό νοσοκομείο. Περίπου από σπόντα, αλλά δεν έχει τόσο σημασία αυτό. Σημασία έχει πως όταν νομίζουμε (πιο σωστά: πιστεύουμε ακράδαντα) ότι «κάτι μας κρύβουν», αυτό που συμβαίνει είναι πολύ πιο πεζό στην πραγματικό-

* Δημοσιεύθηκε στην *Καθημερινή* στις 5/9/2020 και αναδημοσιεύεται με άδεια της εφημερίδας και του συγγραφέα, ο οποίος στις αρχές του έτους δημοσίευσε στην εφημερίδα σειρά άρθρων για την εμπειρία της λευχαιμίας της μικρής του κόρης, με τον κοινό τίτλο 'Γράμμα από το μέτωπο'.

τητα: όντως κάτι μας κρύβεται – αλλά κρύβεται ακόμα και από την επιστήμη.

Η επιδημία του κορωνοϊού ανέδειξε σε παγκόσμιο επίπεδο την ανάγκη των περισσότερων ανθρώπων για έλεγχο της ζωής τους. Ένας αόρατος ιός όμως ισοπεδώνει κάθε έννοια ελέγχου. Αλλά ο κόσμος αξιώνει απαντήσεις «εδώ και τώρα». Οτιδήποτε άλλο δεν αρκεί – και είναι και ύποπτο.

Στην εποχή της ψηφιακής τεχνολογίας (και παρακολούθησης), στην εποχή της διάρρηξης του ιστού της ιδιωτικότητας, στην εποχή των νανοτεχνολογιών και των αδιανόητων, έως

πριν από λίγα χρόνια, ιατρικών επιτευγμάτων, πολύς κόσμος δεν μπορεί να πιστέψει ότι μπορεί να υπάρξει τέτοια φονική γρίπη.

Κάποιοι λένε: άλλο η βουβωνική πανώλη, άλλο ο Έμπολα. Μα γρίπη; Ναι, γρίπη. Αν σκεφτούμε πόσοι άνθρωποι πέθαιναν κάθε χρόνο από τη συμβατική γρίπη (εντάξει: με ιδιαίτερες παθολογίες, κάποιας ηλικίας ίσως, ευπαθή άτομα εν γένει), θα εντυπωσιαστούμε.

Ιοί και μικρόβια λοιπόν, αναρίθμητα και άγνωστα. Που μεταλλάσσονται και εξελίσσονται επικίνδυνα. Συμβαίνει, είναι πραγματικότητα και όχι κάποια θεωρία συνωμοσίας.

Εισαγωγή εις την Κλινικήν Παθολογίαν

Υπό Καρόλου Αλεξανδρίδου

Τακτικού Καθηγητού της Παθολογικής Κλινικής
του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Παρατίθεται το πρώτο μέρος ομιλίας του πρώτου καθηγητού και δις κοσμήτορος της Ιατρικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Καρόλου Αλεξανδρίδου, όπως δημοσιεύτηκε σε αυτοτελές κείμενο. Όσο ενθυμούμαι, το μέρος αυτό απετέλεσε το μάθημα παθολογίας το 1955 και περιέχει πολύ ενδιαφέρουσες πληροφορίες ελάχιστα γνωστές περί της ιστορίας της Ιατρικής, τους αγίους που ασχολήθηκαν με την Ιατρική και ειδικότερα περί της προς τους ασθενείς προσφοράς του Μεγάλου Βασιλείου. Στο κείμενο διατηρείται η γλώσσα και ορθογραφία της εποχής.

Ο Καθηγητής Κάρολος Αλεξανδρίδης γεννήθηκε στις Σέρρες και σπούδασε Ιατρική στη Γερμανία. Το 1913, μετά την πυρπόληση των Σερρών κατά τον Ελληνο-Βουλγαρικό πόλεμο, εγκατεστάθη στη Θεσσαλονίκη. Υπηρέτησε ως ιατρός κατά τους Α' και Β' Παγκοσμίους Πολέμους. Διηύθυνε διάφορες κλινικές στη Θεσσαλονίκη. Ήταν συνιδρυτής της Ιατρικής Εταιρείας Θεσσαλονίκης το 1928 και Πρόεδρος αυτής εννέα φορές, πολύ περισσότερες φορές από τους άλλους Προέδρους. Το 1942 όταν ιδρύθηκε η Ιατρική Σχολή Θεσσαλονίκης εξελέγη πρώτος Καθηγητής της Παθολογικής Κλινικής και υπηρέτησε τρεις φορές ως Κοσμήτορας αυτής. Διετέλεσε Συγκλητικός και εξελέγη Αντεπιστέλλον μέλος της Ακαδημίας Αθηνών. Απεχώρησε το 1960 ως Ομότιμος. Η διεύθυνση της Α' Παθολογικής Κλινικής ανετέθη κατόπιν στον Υφηγητή του Βασίλειο Σταμούλη. Στη συνέχεια ανέλαβε ο Καθηγητής Δημήτριος Βαλτής. Ο Καθηγητής Κ. Αλεξανδρίδης απεβίωσε το 1978.

Για την επιμέλεια: Ομότιμος Καθηγητής Φ. Γραμματικός

Ο κλάδος ούτος της Ιατρικής καλείται επίσης της Παθολογικής Κλινικής ή Εσωτερικής Παθολογίας ή απλώς Παθολογίας. Εις τας ξένας γλώσσας αποδίδεται υπό του όρου Εσωτερική Ιατρική (Internal Medicine, Medicine Interne, Innere Medizin), ο δε όρος Παθολογία χρησι-

μοποιείται δια την Παθολογικήν Ανατομίαν και την Γενικήν Παθολογίαν. Ονομάζεται δε ούτως ο κλάδος ούτος της Ιατρικής εν αντιθέσει προς την εξωτερικήν Παθολογίαν, ήτις περιλαμβάνει κυρίως την Χειρουργικήν, παρ' αυτήν δε και τας άλλας ειδικότητας τας αποσχισθείσας απ'

αυτής, ήτοι την Οφθαλμολογίαν, Ωτορινολαρυγγολογίαν, Ουρολογίαν, προς τούτοις δε την Γυναικολογίαν και Μαιευτικήν, την Δερματολογίαν και Αφροδισιολογίαν. Συν τω χρόνω απεσπάρσθησαν και άλλοι κλάδοι από την Παθολογικήν Κλινικήν, οίτινες ασφαλώς ανήκουν εις αυτήν, ως η Παιδιατρική, Νευρολογία και Ψυχιατρική, και μετά τας αποσπάσεις ταύτας, αίτινες τρόπον τινά έχουν κωδικοποιηθή, εάν θελήσωμεν να καθορίσωμεν το περιεχόμενον της Παθολογικής Κλινικής, θα ευρεθώμεν εις δύσκολον θέσιν. Διά να ομιλήσωμεν γενικώς, θα ηδυνάμεθα να είπωμεν ότι όσον αφορά την σημειολογίαν, παθογονίαν, διάγνωσιν και πρόγνωσιν περιλαμβάνει αύτη ολόκληρον την Ιατρικήν. Αποτελεί επομένως τον θεμέλιον λίθον και το επιστέγασμα πάσης ιατρικής γνώσεως, δι' ό και δικαίως απεκλήθη η Βασιλίς όλων των κλάδων της Ιατρικής.

Εάν θελήσωμεν να δώσωμεν κοινόν χαρακτηριστικόν γνώρισμα των νοσημάτων της Παθολογικής Κλινικής, λέγομεν ότι αύτη ασχολείται με νόσους των εσωτερικών οργάνων. Αλλά και ο ορισμός ούτος είναι ανεπαρκής, εφ' όσον δι' αυτού θα απεκλείοντο του περιεχομένου της Παθολογικής Κλινικής νόσοι ως η ρευματοειδής αρθρίτις, ήτις αφορά κυρίως νόσους των αρθρώσεων, αίτινες ασφαλώς δεν ανήκουν εις τα εσωτερικά όργανα, αφ' ετέρου δε θα έπρεπε να θεωρηθή ως παθολογική νόσος μια γαγγραινώδης σκωληκοειδίτις, ήτις ασφαλώς είναι χειρουργικόν νόσημα. Άλλος ορισμός θα ήτο ο λαμβάνων ως βάσιν τα θεραπευτικά μέτρα, σπότε θα ωρίζαμεν ως Παθολογικά νοσήματα εκείνα, προς θεραπείαν των οποίων μεταχειριζόμεθα εσωτερικά φάρμακα. Πλην και ο ορισμός ούτος αστοχεί, εφ' όσον θα απεκλείοντο από την Παθολογικήν Κλινικήν νόσοι ως η λευχαιμία και το λεμφοκοκκίωμα, προς θεραπείαν των οποίων μεταχειριζόμεθα κυρίως την ακτινοθεραπείαν, ήτοι εξωτερικόν μέσον.

Εκ των λόγων τούτων αντιλαμβανόμεθα ότι δεν δυνάμεθα να δώσωμεν χαρακτηρι-

σμόν αφορώντα όλα τα Παθολογικά νοσήματα, αλλά πρέπει λεπτομερώς να απαριθμήσωμεν τα νοσήματα, τα οποία περιλαμβάνονται εις αυτήν. Είναι δε ταύτα πρώτον γενικά, μη όντα εντετοπισμένα εις ωρισμένον όργανον αλλά αφορώντα όλον τον οργανισμόν, και δεύτερον νοσήματα αφορώντα όργανα ή συστήματα. Εις τα πρώτα υπάγονται τα νοσήματα της ανταλλαγής της ύλης και της θρέψεως, τα των ενδοκρινών αδένων, των βιταμινών, τα αλλεργικά και τα λεγόμενα ιδιοσυστατικά. Εις τα δεύτερα υπάγονται αι νόσοι των διαφόρων συστημάτων, ήτοι του αναπνευστικού, του πεπτικού, του ουροποιογεννητικού, του κυκλοφορικού, του νευρικού, των αιμοποιητικών οργάνων, των οργάνων της κινήσεως, και εντός αυτών αι υποδιαίρεσεις των νόσων των διαφόρων οργάνων ως του πνεύμονος, του πεζωκότος, της καρδίας, των αγγείων, του στομάχου, των εντέρων, του ήπατος, των νεφρών, του ουρητήρος, της κύστεως κλπ. Τέλος είναι το μέγα κεφάλαιον των λοιμωδών και παρασιτικών νόσων, των νεοπλασμάτων, των δηλητηριάσεων, των νόσων εξ επιδράσεως φυσικών παραγόντων και των διαμαρτιών περί την διάπλασιν. Και μετά την απαρίθμησιν ταύτην υπάρχουν τα λεγόμενα συνοριακά νοσήματα, τα οποία δυνάμεθα να κατατάξωμεν εις τε την Παθολογίαν και την Χειρουργικήν, ως έν απόστημα του πνεύμονος, έν έλκος του στομάχου και τα τοιαύτα.

Γενικώς κάθε διαίρεσις εν τη Ιατρική εις νόσους είναι ολίγον ή πολύ αυθαίρετος και πλάσμα της σκέψεως μάλλον παρά πραγματικότης, καθ' ότι εν τη πραγματικότητι δεν υφίστανται νόσοι αλλά νοσούντες. Ο κάθε άρρωστος νοσεί κατά ιδιαίτερον τρόπον εξαρτώμενον εκ της ιδιοσυστασίας του και των συνθηκών του περιβάλλοντος, πλην η ανάγκη αφ' ενός μεν της διδασκαλίας, αφ' ετέρου δε γενικώς της κατανοήσεως, καθιστά απαραίτητον την ταξινόμησιν των νόσων έστω και με την επιβολήν κάποιας βίας εις τα γεγονότα.

Το μάθημα της Παθολογικής Κλινικής είναι, ως η ονομασία του το υποδηλοί, μάθημα καθαρώς κλινικών, ασχολείται δηλ. απ' ευθείας με τον ασθενή εις την κλίνην του. Συνίσταται δε τούτο από το εν αμφιθεάτρω μάθημα του Καθηγητού, όστις επί τη βάσει επιδεικνυόμενου ασθενούς αναπτύσσει διάφορα θέματα, και εκ των ασκήσεων, καθ' ας οι φοιτηταί εν τη Κλινική διδάσκονται και ασκούνται επί των ασθενών, ως και εις τα εργαστήρια της Κλινικής. Η μορφή και ο τρόπος διδασκαλίας της Παθολογικής Κλινικής όπως γίνεται σήμερον εις τα Νοσοκομεία χρονολογείται κυρίως από του 17^{ου} αιώνα. Η ανάγκη βεβαίως της παρακολουθήσεως των ασθενών επί της κλίνης των και της μεταδόσεως των γνώσεων εις άλλους επί τη βάσει παρατηρήσεων επί των επιδεικνυόμενων ασθενών κατενοήθη παλαιόθεν. Μία υποτυπώδης μορφή κλινικής διδασκαλίας υφίστατο από αρχαιοτάτων χρόνων. Ούτως οι Βαβυλώνιοι εξέθετον τους ασθενείς εις τας πλατείας, ήσαν δε υποχρεωμένοι διά νόμου οι διαβάται να δίδουν τας εκ πείρας γνώσεις των υπό τύπον καλών συμβουλών. Κατά τον τρόπον τούτον εγίνετο ένα είδος διδασκαλίας, ήτις μετεδίδετο από άνθρωπον εις άνθρωπον.

Οι Ασκληπιάδαι εδίδασκον την Ιατρικήν κλινικώς, και δη κατά δύο τρόπους, αφ' ενός μεν ο Ασκληπιάδης μετέδιδε τας γνώσεις του προφορικώς εις τον υιόν του και ούτω εδημιουργείτο μία αέναος παράδοσις, αφ' ετέρου δε ωδήγει αυτόν προς παρατήρησιν εις την κλίνην του αρρώστου. Κατ' αυτόν τον τρόπον εδιδάχθη και ο Ιπποκράτης από τον πατέρα του Ηρακλείδην. Πλην τούτου οι ασθενείς συνέρρεον εις τους ναούς του Ασκληπιού ως π.χ. εις Επίδauρον, την Κω και αλλαχού, όπου οι απόγονοι του Ασκληπιού και οι ιερείς τους επεσκέπτοντο και τους ενοςήλευον. Εις τους ναούς τούτους ήσαν αναγεγραμμένα επί πλακών ιστορικά ασθενών, όνειρα, θεραπείαι με λεπτομερή αναγραφήν των αποτελεσμάτων, έστω και αν ταύτα ήσαν δυσμενή ή επιτυχή,

ταύτα δε εχρησίμευον προς διδασκαλίαν. Ο Ιπποκράτης εξαίρει κατά τα μαθήματά του την σημασίαν της παρατηρήσεως και της πείρας. Ωδήγει τους μαθητάς του παρά την κλίνην των ασθενών και ενεπιστεύετο εν μέρει την νοσηλείαν των εις τους πλέον προοδευμένους, υπό την άμεσον επίβλεψίν του, καθαρώς δηλ. κλινική διδασκαλία.

Δυστυχώς όμως μετά τον Ιπποκράτην αρχίζει να εγκαταλείπεται η παρατήρησις και εξέτασις του αρρώστου και αρχίζει μάλλον μια θεωρητική απασχόλησις περί της φύσεως των ανθρώπων και των ασθενειών. Ο μέγας Πλάτων διαβλέπει τον κίνδυνον της εκ της ροπής ταύτης καταπτώσεως της Ιατρικής, δι' ό και εις τον Τίμαιον λέγεται περί ενός Ιατρού ότι «Είναι ένας ανόητος ενώ δεν έχει ιδέαν της πρακτικής», διότι κατά τον Πλάτωνα άνευ παρατηρήσεως της φύσεως δεν υφίσταται Ιατρική. Ο Γαληνός κατά τον 2^{ον} αιώνα μ.Χ. φιλόσοφος, καλός παρατηρητής και συγγραφέυς, δυστυχώς επηρεάζεται πολύ από τας φιλοσοφικάς του ιδέας και δεν συντελεί εις πραγματικήν πρόοδον της επιστήμης. Η ίδια τάσις εξακολουθεί και εις τους μετέπειτα χρόνους και ούτω η Ιατρική εξέκλινε του κυρίου προορισμού της και ησχολείτο μάλλον με θεωρητικά ζητήματα παραμελούσα τον κύριον σκοπόν της, ήτοι την εξέτασιν και περίθαλψιν των ασθενών. Με την εξάπλωσιν του Χριστιανισμού ήρχισεν η Ιατρική να ασχολήται περισσότερο με την παρατήρησιν και περίθαλψιν των αρρώστων. Η Χριστιανική Θρησκεία έχουσα ως βασικήν αρχήν την φιλανθρωπίαν και την προς τον πλησίον αγάπην, ήτο πολύ φυσικόν να ασχοληθεί με την περίθαλψιν των αρρώστων. Πολλοί των Αγίων φημιζονται ως Ιατροί και δη ως ειδικοί, ως ο Ευαγγελιστής Λουκάς ως Οφθαλμολόγος, ο Άγιος Στυλιανός ως Παιδιάτρος, η Αγία Αναστασία ως Φαρμακολύτρια, ο Άγιος Παντελεήμων, οι Άγιοι Ανάργυροι κλπ. Το Χριστιανικόν πνεύμα ωδήγησε εις την ίδρυσιν Νοσοκομείων. Διά την Ιστορίαν αναφέρομεν, ότι

το πρώτον Νοσοκομείον ιδρύθη τω 272 μ.Χ. εις την Nisapur της Περσίας υπό του Αυτοκράτορος Αυρηλιανού, κτισθέν παραπλεύρως της Ιατρικής Σχολής και χρησιμεύον δια την διδασκαλίαν των φοιτητών της Ιατρικής. Βραδύτερον εχρησιμοποιήθη υπό των Αράβων διά τον αυτόν σκοπόν, εις τους οποίους αποδίδεται αδίκως η τιμή ότι υπήρξαν οι πρώτοι, οι οποίοι εισήγαγον την πλησίον αλλήλων ανοικοδόμησιν Ιατρικών Σχολών και Νοσοκομείων. Μεταξύ των πρώτων Νοσοκομείων τα οποία ιδρύθησαν κατά τους Χριστιανικούς χρόνους υπήρξε το υπό του Μεγάλου Κωνσταντίνου ανεγερθέν τω 320 μ.Χ. εν Κωνσταντινουπόλει και το εν Ρώμη τω 380 μ.Χ. Το διασημότερον όμως μεταξύ των Χριστιανικών τούτων Νοσοκομείων ήτο η Βασιλεία εν Καισαρεία, ιδρυθείσα και διευθυνομένη υπό του Μεγάλου Βασιλείου τω 372 μ.Χ.

Το Νοσοκομείον τούτο ήτο μία ολόκληρος ασθενείουπολις με απομονωτήρια, μέσα μεταφορών, κατοικίας Ιατρών και νοσοκόμων και εν γένει με πλήρη και εξαιρετικήν οργάνωσιν.

Ο Μέγας Βασίλειος ορίζει ως εξής τους σκοπούς της Ιατρικής: «Επειδή το σώμα ημών υπόκειται εις ποικίλας από των έξω και των έσω

δυσμενείς και βλαβεράς επιδράσεις, η Ιατρική σκοπόν κυρίως έχει την επαναφοράν της διαταραχθείσης ισορροπίας του ανθρώπινου οργανισμού». Τα εσωτερικά αίτια ταύτης της διαταραχής διακρίνει ο Βασίλειος εις περίσσειαν και εις έλλειψιν (όπως θα ελέγαμεν σήμερα εις υπερλειτουργίαν και υπολειτουργίαν). Κατά τον Ιεράρχην, η σπουδαιότης της Ιατρικής έγκειται εις το ότι η τέχνη αυτή, ως την αποκαλεί, «προς εγκράτειαν ου μικρόν συντελεί φαίνεται». Την Ιατρικήν δε ηγνώνει ο Ιεράρχης όχι απλώς την θεραπείαν του σώματος αλλά συγχρόνως ως ψυχικήν θεραπείαν. Παρά την μεγάλην όμως εκτίμησιν την οποίαν τρέφει προς την Ιατρικήν αποφαινεται, ότι αυτή δεν είναι πανίσχυρος αλλά τα αποτελέσματα αυτής εξαρτώνται και εκ της Θείας βοήθείας, (όπως θα ελέγαμεν σήμεραν ότι και ψυχικοί παράγοντες είναι απαραίτητοι διά την θεραπείαν). Επομένως δεν είναι ορθόν ούτε να αρνούμεθα τας υπηρεσίας της Ιατρικής, ούτε πάλιν να εξαρτώμεν εξ αυτής κάθε ελπίδα ημών. «Ούτε το φευκαίον πάντη την τέχνην, ούτε επ' αυτή πάσας τας ελπίδας έχει ακόλουθον. Τον ιατρόν εισάγοντες της προς Θεόν ελπίδος ούτε αφιστάμεθα».

Είπαν

«Ο σοφός και ανθρώπινος χειρισμός του αρρώστου είναι η καλύτερη ασφάλεια απέναντι στη λοίμωξη»

[Florence Nightingale]

Η παιδεία στη Δυτική Μακεδονία

Ν. Ι. Μέρτζος

Η Δυτική Μακεδονία υπό την οθωμανική κυριαρχία υπήρξε πεδίο Παιδείας παρά τη φωτιά, μέσα στη φωτιά και για τη φωτιά. Το ιερόν πυρ, άσβεστο, ακόνιζε τα μυαλά και τα σπαθιά. Γνώριζαν πάντοτε οι Μακεδόνες για τι πολεμούν και για τι άξιζε να πεθάνουν. Ποιμαινομένη από την Εκκλησία και τρεφομένη από την φιλοπατρία η ελληνική Παιδεία συνέιχε τον τόπο και εσήμαινε την ελευθερία. Διακόσια χρόνια μετά την Άλωση μαρτυρούνται τα πρώτα σχολεία στη Δυτική Μακεδονία. Στην Κοζάνη λειτουργούσε σχολείο πριν το έτος 1650 και είχε συστήσει μάλιστα και Βιβλιοθήκη. Εκεί το έτος 1668 δίδαξε ο Γρηγόριος Κονταρής από τα Σέρβια, Επίσκοπος Σερβίων και αργότερα Μητροπολίτης Αθηνών. Διάδοχοί του μαρτυρούνται επί ένα περίπου αιώνα λόγιοι διδάσκαλοι. Περί το 1740 οι περίφημοι Κοζανίτες πραγματευτάδες, που ήδη ευημερούσαν στην Πέστη και σε άλλες πόλεις της Αυτοκρατορίας των Αψβούργων, ιδρύουν στη γενέτειρά τους νέο σχολείο, την Στοά, όπου διδάσκει επί έξι συνεχή χρόνια ο περιώνυμος Διδάσκαλος του Γένους Ευγένιος Βούλγαρις. Το 1765 οι πραγματευτάδες ιδρύουν «Σχολείον της Κομπανίας». Το 1798 ο Παγούνης, πλούσιος έμπορος στη

Λειψία της Γερμανίας, ιδρύει το «Σχολείον Κοζάνης». Έπειτα ακολουθούν το Παρθεναγωγείο και Αλληλοδιδασκτική Σχολή όπου διδάσκουν λαμπροί διδάσκαλοι και εθνικοί αγωνιστές, όπως ο Ευφρόνιος Πόποβιτς, μετά Μητροπολίτης Βελιγραδίου, και ο Γεώργιος Λασσάνης μετέπειτα υπασπιστής του Αλεξάνδρου Υψηλάντη στην Εθνεγερσία.

Οι εθνικές ευεργεσίες των πραγματευτάδων πέφτουν βροχή από τη μακρινή ξενιτιά και την αυγή του 19ου αιώνα, πριν το 1821, ιδρύεται η πρώτη μεγάλη Βιβλιοθήκη, ο περίφημος *Οίκος Βελτιώσεως*. Επακολουθεί αμέσως δεύτερη Βιβλιοθήκη με χιλιάδες τόμους βιβλίων. Τέλη 19ου αιώνα στην Κοζάνη λειτουργούν τετρατάξιο ημιγυμνάσιο, εξατάξια αστική σχολή αρρένων, εξατάξιο παρθεναγωγείο και νηπιαγωγείο. Το 1908 η Κοζάνη διαθέτει μια επιβλητική γραμμή σχολείων και κτιρίων: εξατάξιο γυμνάσιο, δύο εξατάξιες αστικές σχολές αρρένων, εξατάξιο παρθεναγωγείο και νηπιαγωγεία.

Στην Καστοριά, σύμφωνα με μαρτυρία, η πρώτη σχολή λειτουργούσε τέλη του 17ου αιώνα και εκεί το 1682 δίδαξε ο μετέπειτα Πατριάρχης Αλεξανδρείας Γεράσιμος Παλλαδάς. Ήδη το 1681 ο Κυρ Μανωλάκης ο Καστορια-

νός, βαθύπλουτος στην Πόλη, ανεγείρει σχολή στη γενέτειρά του, συνδράμει γενναία τη Μεγάλη του Γένους Σχολή και χαρίζει σχολεία στη Χίο, στην Άρτα και στο Αιτωλικό. Στο μέγα κατάστιχο των «λάσων», όπως ονομάζονται στα βλάχικα τα κληροδοτήματα, την ίδια περίπου εποχή οι Καστοριανοί άρχοντες Γεώργιος Καστριώτης και Γεώργιος Κυρίτζης συντηρούν δύο σχολεία. Το 1711 ο Κυρίτζης ανεγείρει, με δωρεά, μεγαλοπρεπές σχολικό κτίριο.

Το 1711 η Σιάτιστα έχει σπουδαίο σχολείο στο οποίο διδάσκει ο ξακουστός Μεθόδιος Ανθρακίτης, ο οποίος παράλληλα παραδίδει και στην Καστοριά μαθήματα φιλοσοφίας, θεολογίας, μαθηματικών κ.ά. Στη Σιάτιστα οι δυο ανταγωνιστικές συνοικίες της, η Χώρα και η Γεράνεια, συναγωνίζονται και στην καλλιέργεια των Ελληνικών Γραμμάτων. Καθεμιά της έχει το δικό της σχολείο, το δικό της παρθεναγωγείο και το δικό της νηπιαγωγείο. Ήδη το 1718 ο Οικουμενικός Πατριάρχης Ιερεμίας ο Γ' απήλυθε συγχαρητήριο γράμμα προς τους Σιατιστείς. Οι δύο Βιβλιοθήκες της Σιάτιστας, η Μανούσειος με 5.000 τόμους και η Ροδοπούλειος με 2.000, συναγωνίζονται τις βαρύτιμες Βιβλιοθήκες της Κοζάνης. Συναγωνίζονται μεταξύ τους, έστω από χρονική απόσταση, και οι μεγάλοι Μακεδόνες διδάσκαλοι από τον 18ο αιώνα, όπως ο Σιατιστεύς Αρχιεπίσκοπος Αχριδών και Πρώτης Ιουστινιανής Ζωσιμάς, ο πολύς Γεώργιος Ζαβίρας, ο σοφός Μιχαήλ Παπαγεωργίου, ο Κλεισουριάνος Κ. Δάρβαρις κ.ά. Στη Βιέννη οι Σιατιστείς αδελφοί Μαρκίδες Πούλιου εκδίδουν την πρώτη ελληνική εφημερίδα, βιβλία και, ως γνωστόν, όλα τα έργα του Ρήγα. Αυτοί αναφέρονται ενδεικτικά, δεν είναι οι μόνοι. Την ίδια εποχή ανθεί ανά μία σπουδαία σχολή στα Σέρβια, στο Μπλάτσι, στο Ζουπάνι-Πεντάλοφο, στη Σέλτσα-Εράτνρα και στον Βελβενδό. Στην Κλεισούρα το 1775 διδάσκει ο Ιωάννης Πέζαρος. Πριν το 1821 λειτουργούσαν σχολεία, τα οποία κατά τη διάρκεια της Εθνεγερσίας καταστρέφονται, στο Βογατισκό, στα

Γρεβενά και στη Σαμαρίνα.

Το 1871, αμέσως μετά το Σχίσμα και την ίδρυση ανεξάρτητης Βουλγαρικής Εκκλησίας, οι Μακεδόνες συναγείρονται και αμύνονται. Προτάσσουν στα όπλα το φως. Στην Κωνσταντινούπολη τότε ιδρύεται η Μακεδονική Φιλεκαπαιδευτική Αδελφότης που συναριθμεί εντυπωσιακά 1.045 Δυτικομακεδόνες εταίρους εγκατεστημένους στην Πόλη. Ιδρύει και εξ ιδίων πόρων ανεγείρει στο Τσούλι το περιφημότερο ελληνικό γυμνάσιο του Βορρά πλαισιωμένο από οικοτροφείο. Επί ένα περίπου αιώνα είναι το φυτώριο της μακεδονικής ηγεσίας.

Αρχίζει έτσι, όπως δείχνει η τοπογραφία των σχολών, μια διαρκής λαμπαδηδρομία. Χέρι με χέρι η δάδα της Παιδείας τρέχει από χωριό σε χωριό όπου μεταφέρει στον μακεδονικό Ελληνισμό το αναστάσιμο μήνυμα, όπως ακριβώς πριν δυο χιλιάδες χρόνια από τότε, οι φрукτωρίες μετέφεραν από την μια στην άλλη το μήνυμα του Μεγαλέξανδρου από την Ασία στη μητέρα Μακεδονία.

Ο Μεγαλέξανδρος ζει και βασιλεύει και τον Κόσμο κυριεύει παντοτινά, φυσικά, σύμφωνα με τον ζωντανό μύθο. Η *Φυλλάδα του Μεγαλέξανδρου* διαβάζεται μαζί με τον Απόστολο στις εκκλησίες που στους νάρθηκές τους οι Μακεδόνες ανιστορούν μεταξύ των Αγίων τον Αριστοτέλη, τον Πλάτωνα, τον Σωκράτη κ.ά. Στον νάρθηκα της Παναγίας της Μαυριώτισσας, στη Καστοριά, εικονίζεται από τον 13ο αιώνα ο όσιος ερημίτης αββάς Σισώης να θρηνεί στην έρημο τον Μεγαλέξανδρο νεκρό μέσα στον ανοικτό τάφο του όπου παραστέκονται διακριτικά ο Αρχάγγελος Γαβριήλ και ο πολεμιστής Άγιος Μερκούριος.

Δυτικομακεδόνες επίσης ιδρύουν και στη Θεσσαλονίκη μεγάλες σχολές: ο ιερομόναχος Στέφανος Νούκας από τη Δάφνη την Ανωτέρα Εμπορική Σχολή και δύο ακόμη σχολεία, ο Σιατιστεύς Δημήτριος Ιωαννίδης την ομώνυμή του Αστική Σχολή στο νεοκλασικό του Ιπποδρομίου το 1907 κ.α.

Οι πλούσιοι Μακεδόνες δίνουν όλα τα φλωριά για να φωτισθούν τα παιδιά. Στην Κοζάνη οι αδερφοί Βαλταδώροι δίδουν 2.500 χρυσές λίρες και χτίζουν Γυμνάσιο. Στη Σιάτιστα το 1888 ο Κων. Τραμπαντζής χαρίζει το μεγαλοπρεπές Τραμπάντζειο Γυμνάσιο που πλαισιώνουν η ανωτέρα Ελληνική Σχολή και οι προαναφερόμενες δύο Αστικές Σχολές, δύο παρθεναγωγεία και δύο νηπιαγωγεία. Στο γενέθλιό του Πισοδέρι ο Αρχιμανδρίτης του Παναγίου Τάφου Μόδεστος ανεγείρει την Ξακουστή Μοδέστειο Σχολή. Στη Νέβεσκα-Νυμφαίο το 1867 ο Κυρ Μίχας εφένδης Τσίρλης ιδρύει Παρθεναγωγείο και συντηρεί εξ ιδίων τόσα άλλα σχολεία της περιοχής ώστε η Ελλάδα τον παρασημοφορεί δύο φορές με τον Ανώτατο Ταξιάρχη του Φοίνικος. Ο ανεψιός του Θεόδωρος Ι. Τσίρλης, το 1910, κληροδοτεί 10.000 χρυσές λίρες για να ιδρυθεί δεύτερο ελληνικό σχολείο στη Νέβεσκα.

Είναι αδύνατον να μνημονεύσει κανείς σε ένα άρθρο σχολεία, ιδρυτές, δασκάλους, τόπους, ευεργέτες, ιερωμένους, σοφούς, χρονολογίες και αλληλουχίες. Πριν το 1871 λειτουργούν σχολεία από τα βλαχοχώρια της Πίνδου προς νότον έως τα βλαχοχώρια της Πελαγο-

νίας, το Περιστέρι και το Κρούσοβο προς βορράν. Από το Νεστόρι και το Επταχώρι προς δυσμάς έως το Καταφύγι και τα Βελεσσά, την Κατράνιτσα και το Γραμματικόβο προς ανατολάς. Στη Φλώρινα και την περιοχή της το 1871 λειτουργούσαν έξι σχολεία που το 1902 φτάνουν τα 47. Για τη λειτουργία των σχολείων το 1886 είχαν δαπανηθεί 312 χρυσές λίρες και 1.053 το 1907.

Όλοι συνεισέφεραν στην Παιδεία, από τον οβολό της χήρας μέχρι τα πουγκιά των αρχόντων. Τους καλύπτει σεμνοπρεπώς η ανωνυμία και τους ανήκει η ευγνωμοσύνη μας. Περισσότερη, όμως, και βαθύτερη ευγνωμοσύνη αξίζουν οι ταπεινοί παπάδες κι οι ολιγογράμματοι μα πιστοί δάσκαλοι, οι μικρές απροστάτευτες μα φωτεινές δασκαλίτσες κι οι σιωπηλοί καρτερικοί χωρικοί που στα χρόνια του Μακεδονικού Αγώνα γνώριζαν καλά πως τους περιμένει –και πολλούς πήρε– μαρτυρικός θάνατος γιατί κρατούσαν άσβεστο το φως της Παιδείας. Ακλόνητοι, αποφασισμένοι, μοναχικοί τράβηξαν τον δρόμο του Χρέους και βάδισαν αμίλητοι προς τη θυσία. Άξιος ο μισθός τους ότι αυτός «πολύς έσται σφόδρα εν τοις ουρανοίς», καθώς είπεν ο Δάσκαλος και Σωτήρας Χριστός.

Είπαν

*«Ο καλός γιατρός θεραπεύει τη νόσο.
Ο σπουδαίος γιατρός θεραπεύει τον ασθενή
που έχει τη νόσο»*

[William Osler]

Πρόοδος και παράδοση στην Ιατρική

Αντώνης Παπαγιάννης

Πνευμονολόγος

Καλοκαίρι γράφονται οι παρακάτω αράδες: διακοπές, και χρόνος για ελεύθερο διάβασμα. Πάντα βέβαια υπάρχει μια «λίστα αναμονής», μια στοίβα από βιβλία που περιμένουν υπομονετικά τη σειρά τους, που «αργά αργά παίρνουν προτεραιότητα», όπως έλεγε με τυπικό αγγλικό φλέγμα ένας πρώην δάσκαλός μου. Ωστόσο, από μια παλιά συνήθεια, από ένα είδος τύψεων για την παραμέληση του ιατρικού διαβάσματος, κάθε τόσο πιάνω κι ένα ιατρικό βιβλίο από τα ράφια.

Έτσι και σήμερα, διαλέγω ένα βιβλίο με παρουσιάσεις περιστατικών. Αρκετά παλιό, από τις μέρες της ειδίκευσής μου στην Αγγλία, αριθμεί σχεδόν τριάντα χρόνια από την κυκλοφορία του. Με τα ιατρικά δεδομένα, έχει βγει «στη σύνταξη»: ο μέσος χρόνος ζωής της ιατρικής γνώσης είναι πολύ-πολύ μικρότερος. Είναι όμως έτσι; Έχω πολύ καιρό να το πάρω στα χέρια μου. Αναρωτιέμαι τι άλλαξε από τότε σε μεθόδους, διαθέσιμες διαγνωστικές τεχνικές και φάρμακα, τρόπο σκέψης και προσέγγισης. Ίσως δεν υπάρχει καλύτερος τρόπος να το διαπιστώσω από μια τέτοια αναδρομή.

Διαβάζω 4-5 περιστατικά, σκέφτομαι τις

απαντήσεις, γυρίζω στην ανάλυση και τα σχόλια του βιβλίου. Σύμφωνα με την παράδοση, το βάρος της συζήτησης πέφτει στο ιστορικό, τα ευρήματα της κλινικής εξέτασης, την απλή ακτινογραφία θώρακος, τις καθημερινές εξετάσεις αίματος. Πουθενά δεν βλέπω αναφορά σε αξονική τομογραφία (υπήρχε τότε, αλλά η χρήση της γινόταν επιλεκτικά). Σήμερα αυτή θα ήταν η πρώτη διαγνωστική κίνηση πρακτικά σε όλους τους ασθενείς που καλύπτει το βιβλίο. Για καλύτερα ή για χειρότερα; Οι λεπτομερείς και αναλυτικές εικόνες, με τις εκατοντάδες τομές και τις ποικίλες ανασυνθέσεις, μας προσφέρουν εκπληκτική ανατομική ακρίβεια. Μας κάνουν όμως άραγε και καλύτερους γιατρούς; Ο ασθενής είναι μόνο «οι εικόνες του»; Τι γίνεται με την εμπειρία, με το βίωμα της αρρώστιας, τον άνθρωπο που πάσχει από αυτήν; Πόσο τον νιώθουμε, τον καταλαβαίνουμε; Αυτά δεν απεικονίζονται με καμία τομογραφία.

Παίρνοντας αφορμή από αυτά, αναλογίζομαι ότι κάθε καινούργιο μέσον, κάθε «ευκολία» στη ζωή μας, μας στερεί και από κάποια βασική μας ικανότητα ή δεξιότητα. Έτσι, οι μηχανοκίνητες μετακινήσεις μας πηγαί-

νουν πιο μακριά και πιο γρήγορα, αλλά μας στέρησαν τα πολλά και ποικίλα οφέλη του βαδίσματος. Οι αριθμομηχανές μας βοηθούν να κάνουμε σύνθετες μαθηματικές πράξεις, αλλά συγχρόνως επιτρέπουν στον εγκέφαλό μας να τεμπελιάζει. Οι κάθε είδους ψηφιακές 'μνήμες' αποθηκεύουν ονόματα, διευθύνσεις, τηλέφωνα, αλλά συμβάλλουν με τον τρόπο τους στην ατροφία της μνήμης μας. Και πάει λέγοντας.

Και η ιατρική τεχνολογία; Έχει κι αυτή αρνητικά, με τόσες υπηρεσίες που μας προσφέρει; Κάποτε ένας ξένος καθηγητής έλεγε σ' ένα συνέδριο ότι αν όλα τα ρολόγια στον κόσμο γίνουν ψηφιακά, η επόμενη γενεά ανθρώπων δεν θα ξέρει να διαβάζει τα κλασικά αναλογικά ρολόγια με τους δείκτες. Με ανάλογο τρόπο, η εις βάθος εξοικείωσή μας με την αξονική τομογραφία μας αποξενώνει σιγά-σιγά από τη συμβατική απλή ακτινογραφία. Μας αποκαλύπτει βέβαια πολύ περισσότερα πράγματα (ίσως περισσότερα από όσα πραγματικά χρειαζόμαστε, συχνά με ψευδώς θετικά ή παραπαιστικά ευρήματα, και με ανάλογη διόγκωση του κόστους), που ούτε να διανοηθούμε θα μπορούσαμε χωρίς τη χρήση αιματηρών μεθόδων. Ωστόσο, όπως κάθε τεχνολογία, θα πρέπει να υπηρετεί, να επικουρεί τη διαγνωστική σκέψη, και όχι να την κατευθύνει.

Και βέβαια η αξονική τομογραφία αποτελεί μόνο ένα πρόχειρο παράδειγμα της τεchnοκρατούμενης ιατρικής μας πρακτικής. Σήμερα έχουμε φτάσει να διστάζουμε να διαγνώσουμε λοίμωξη χωρίς επίπεδα προκαλσιτονίνης και

καρδιακή ανεπάρκεια χωρίς τιμές pro-BNP. Τα αυτιά μας έπαψαν να ακούνε καρδιακούς τόνους και φυσημάτα (μας λένε τίποτε τα ονόματα Graham-Steele και Austin Flint;), τα δάχτυλά μας να ψηλαφούν επώνυμους σφυγμούς (ποιος έχει ακούσει τον Corrigan;), τα μάτια μας να βλέπουν όσα φαίνονται (εξωτερικά κλινικά σημεία νόσων) και όσα δεν φαίνονται – συναίσθημα, φόβο, αγωνία, θλίψη, αδιαφορία, άρνηση, απόγνωση. Με τα λόγια του Σέρλοκ Χολμς, «βλέπουμε αλλά δεν παρατηρούμε, και η διαφορά είναι σημαντική». Προοδευτικά χάνουμε την αμεσότητα της επαφής: από τον πάσχοντα μας χωρίζει ένα μάτσο χαρτιά, εικόνες, αποτελέσματα, πορίσματα, γνωματεύσεις. Βλέπουμε πάμπολλα «δένδρα», αλλά έχουμε καλύτερη εικόνα για το «δάσος»;

Θα γυρίσουμε λοιπόν πίσω; Όχι βέβαια, και θα ήταν παράλογο να ζητήσει κανείς κάτι τέτοιο. Όπως κανείς δεν εισηγείται σοβαρά την κατάργηση των αυτοκινήτων, των αριθμομηχανών, των υπολογιστών και της όποιας άλλης τεχνικής προόδου, έτσι και η ιατρική δεν μπορεί να οπισθοχωρήσει. Ωστόσο, όσο μπροστά κι αν κοιτάει, όσο μεγάλα βήματα κι αν κάνει, δεν μπορεί, δεν επιτρέπεται να πάψει να κρατάει σταθερά τον «μίτο της Αριάδνης», το νήμα της Ιπποκρατικής παράδοσης, την προσωπική σχέση γιατρού-αρρώστου που χτίζεται μέσα από την προσεκτική λήψη του ιστορικού και την φυσική επαφή μέσω της κλινικής εξέτασης. Αν το χάσει, θα χαθεί η ίδια στον λαβύρινθο της τεχνολογικής εξέλιξης, χάνοντας μαζί με το όνομα και την ουσία της.

Είπαν

«Ο πολιτισμός είναι μια κίνηση και όχι μια κατάσταση,
ένα ταξίδι και όχι ένα λιμάνι»

[Arnold J. Toynbee]

Ο κοινωνικός ρόλος του Σανατορίου¹ Ασβεστοχωρίου και οι μη θεσμοθετημένες μορφές συμπεριφοράς των φυματιώντων² ασθενών

Ιωάννης Καλλιάρκος, Msc

Διοικητικός υπάλληλος Ιατροδικαστικής Υπηρεσίας Θεσσαλονίκης

Το άρθρο σκοπό έχει να φωτίσει πτυχές της κοινωνικής ανάγνωσης της ασθένειας της φυματίωσης στο πλαίσιο του Σανατορίου Ασβεστοχωρίου. Εστιάζει σε συμπεριφορές ασθενών που φαίνεται ότι διαφοροποιούνταν από τα αποδεκτά πρότυπα συμπεριφοράς της εποχής και προκαλούσαν στιγματισμό. Πηγές για τη συγγραφή του άρθρου αποτέλεσαν πληροφορίες από έγγραφα της πρώην Κοινότητας Ασβεστοχωρίου, φύλλα εφημερίδων της εποχής του Μεσοπολέμου που κυκλοφορούσαν στη Θεσσαλονίκη και συνεντεύξεις πρώην ασθενών ή κατοίκων της Φυματιούπολης του Σανατορίου Ασβεστοχωρίου.

Το Σανατόριο Ασβεστοχωρίου ιδρύθηκε τον Αύγουστο του 1920 με βάση το νόμο «Περί ιδρύσεως αντιφυματικών ιατρείων, νοσοκομείων, αναρρωτηρίων και ορεινών θεραπευτηρίων³». Η ελληνική κυβέρνηση είχε αγοράσει τις εγκαταστάσεις του Σανατορίου από τις

Αγγλικές Αρχές ένα χρόνο πριν, έναντι αρκετών εκατοντάδων χιλιάδων δραχμών⁴. Μέχρι τότε ο χώρος λειτουργούσε ως στρατιωτικό νοσοκομείο, αναρρωτήριο για τους Άγγλους αξιωματικούς Το Σανατόριο ανήκε στην κατηγορία των κρατικών σανατορίων. Άλλου τύπου σανατόρια την ίδια εποχή ήταν εκείνα του δημοσίου δικαίου, τα παραρτήματα των φυματιώντων στα νοσοκομεία και των φιλανθρωπικών οργανώσεων⁵.

Η ανέγερση και η λειτουργία του Φθισιατρείου (αρχικά ονομαζόταν φθισιατρείο, σε Σανατόριο μετονομάστηκε τη δεκαετία του 1930), δεν προέκυψαν ύστερα από συμφωνία και διάλογο των κρατικών αρχών με τα γειτονικά χωριά⁶. Τα χωριά αυτά αντιμετώπισαν την προοπτική οικοδόμησης του Φθισιατρείου με καχυποψία, με δυσaréσκεια, ακόμη και έμπρακτη εχθρότητα. Ο φόβος που εύλογα προξενούσε η ασθένεια της φυματίωσης, εξαιτίας

της υψηλής θνησιμότητας, σε συνδυασμό πάντα με την άγνοια και την κοινωνική προκατάληψη που χαρακτήριζαν της ευρύτερη κοινωνία, προέτρεψαν τους κατοίκους του Ασβεστοχωρίου να επιδιώξουν την όσο το δυνατό μεγαλύτερη απόσταση από τους τρόφιμους και τις εγκαταστάσεις του ιδρύματος. Είναι χαρακτηριστικό ότι περιστατικά που καταγράφηκαν στον ημερήσιο τύπο της Θεσσαλονίκης την εποχή εκείνη, αποτυπώνουν ανάγλυφα τα συναισθήματα, τους φόβους των κατοίκων, τις πρακτικές και τις μεθοδεύσεις που εφάρμοσαν οι κοινοτικές αρχές των γειτονικών χωριών σε βάρος του Σανατορίου.

Τα εγκαίνια του Σανατορίου Ασβεστοχωρίου έγιναν στις 28 Μαρτίου 1921.⁷ Στα εγκαίνια σημειώθηκαν επεισόδια από κατοίκους του Ασβεστοχωρίου, οι οποίοι είχαν επιχειρήσει να εμποδίσουν τη διέλευση των αυτοκινήτων των επισήμων, και συγκεκριμένα του δημάρχου Θεσσαλονίκης Οσμάν Σαΐτ. Επίσης, αναφέρεται ότι προσπάθησαν να κάψουν το Σανατόριο. Την απόπειρα να προκαλέσουν καταστροφές ή βανδαλισμούς, επανέλαβαν και τις επόμενες ημέρες χωρίς, ωστόσο, επιτυχία⁸.

Αυτές ήταν οι πρώτες χαρακτηριστικές αντιδράσεις των κατοίκων της γειτονικής περιοχής, του εξωτερικού με άλλα λόγια κόσμου του Σανατορίου. Αν τώρα περάσουμε στο εσωτερικό του Σανατορίου και πλησιάσουμε τον ερευνητικό μας φακό πιο κοντά στο νοσηλευτικό ίδρυμα και στην καθημερινότητα του, θα διαπιστώσουμε ότι η καθημερινότητα των τροφίμων του ιδρύματος ήταν στερεότυπη, όπως συμβαίνει με όλα τα ιδρύματα.

Ο εσωτερικός κανονισμός του ιδρύματος στα 1935 καθόριζε με σαφήνεια μεταξύ άλλων τις εξόδους, τις ώρες και τις ημέρες περιπάτου των νοσηλευομένων, το χώρο και το χρόνο που θα διεξάγονταν οι περίπατοι. Ειδικότερα Δευτέρα, Τετάρτη και Παρασκευή 06:30 με 08:00, 13:00 με 14:00 το μεσημέρι και 17:00 με 19:00 το απόγευμα μπορούσαν να βγαίνουν για περί-

πατο οι άνδρες και τις ίδιες ώρες, αλλά διαφορετικές ημέρες, δηλαδή Τρίτη, Πέμπτη και Σάββατο οι γυναίκες (η διάκριση των φύλων στον περίπατο, η απομάκρυνση συγχρωτισμού ανδρών και γυναικών, όπως θα δούμε παρακάτω ήταν σκόπιμη και όχι τυχαία). Την Κυριακή ίσχυε γενική έξοδος των τροφίμων, ανδρών και γυναικών αδιάκριτα. Ο χώρος που έκαναν τον περίπατο τους οι ασθενείς προσδιοριζόταν και αυτός με ακρίβεια: Ήταν ο δημόσιος δρόμος που ξεκινούσε μπροστά από το Σανατόριο και κατευθυνόταν προς το Χορτιάτη μέχρι και το 13^ο χιλιόμετρο της οδού (περίπου στη σημερινή διασταύρωση Εξοχής, Χορτιάτη, Πανοράματος).

Γενικά είναι γνωστό ότι κάθε χώρος που συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά του αποκλεισμού και της περιθωριοποίησης είναι σύνθετος να αναπτύσσει και μορφές μη θεσμοθετημένης συμπεριφοράς. Αυτό συμβαίνει για παράδειγμα στα καταστήματα κράτησης, τις φυλακές, στα αναμορφωτήρια και γενικά σε διάφορα είδη ιδρυμάτων, στα οποία η εξουσία μπορεί να εμφανίζεται ενισχυμένη και κάποιες φορές να ασκείται ακόμη και καταχρηστικά.

Τέτοιας μορφής συμπεριφορές μπορεί να διακρίνει κανείς και στην περίπτωση του ιδρύματος του Σανατορίου Ασβεστοχωρίου. Εκτός από τις αναφερόμενες διαρρήξεις στην καντίνα του ιδρύματος, που αποτελούσαν συχνό φαινόμενο, φαίνεται ότι στο Σανατόριο Ασβεστοχωρίου λειτουργούσε και ένας πυρήνας διαφόρων «κακοποιών» στοιχείων⁹. Από την καντίνα γνωρίζουμε ότι υπεξαίρουσαν τακτικά τσιγάρα, μπανάνες, γραμματόσημα (αναγκαία για την επικοινωνία τότε) και άλλα είδη. Μεγαλύτερη όμως σημασία από όλα τα παραπάνω είχε το λαθρεμπόριο καπνού που αναφέρεται ότι διεξαγόταν από «κακοποιά» στοιχεία στο χώρο του Σανατορίου και η επίσης ευρεία φαρμακοκαπηλεία, όπως αναφέρεται σε φύλλο ημερήσιας τοπικής εφημερίδας. Στο ίδιο φύλλο εφημερίδας που μας δίνει τις παραπάνω πληροφορίες σημειώνεται πως, όταν η

Ασθενείς στα σκαλοπάτια αμέσως μετά την πύλη του φθισιατρείου

αστυνομία πραγματοποίησε αιφνιδιαστική έρευνα, κατασχέθηκε μια βαλίτσα γεμάτη με λαθραία φύλλα καπνού. Υπογραμμίζεται, επίσης, και αυτό έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, ότι στο χώρο του Σανατορίου διενεργείτο, και μάλιστα με μια σχετική ελευθερία (ο συντάκτης προφανώς υπονοεί κάποια ανοχή και όχι ελευθερία), φαρμακοκαπηλεία καθώς και πωλήσεις τοξικών και δηλητηριωδών φαρμάκων. Και όλα αυτά βέβαια χωρίς τις απαραίτητες ιατρικές συνταγές ή υποδείξεις. Μάλιστα, καταγράφηκαν και μεμονωμένα κρούσματα αυτοκτονίας νευρασθενών φυματικών, οι οποίοι είχαν προμηθευτεί τοξικές ουσίες χωρίς συνταγή, ως προϊόν παράνομης συναλλαγής.

Οι παραπάνω πληροφορίες μας επιτρέπουν να συμπεράνουμε την πιθανή και ενίοτε ελεγχόμενη στο μικρόκοσμο του Σανατορίου, τοξικομανία από περιορισμένο αριθμό τροφίμων. Προφορικές μαρτυρίες πρώην ασθενών και υπαλλήλων του Σανατορίου κάνουν επίσης λό-

γο για χρήση καπνού χασίς μεταξύ περιορισμένου αριθμού τροφίμων του Σανατορίου. Βέβαια χρήση καπνού χασίς γνωρίζουμε ότι υπό συγκεκριμένες συνθήκες και από συγκεκριμένα άτομα γινόταν και στην ευρύτερη κοινωνία. Επειδή όμως η συμπεριφορά αυτή παρέπεμπε με βάση τα κριτήρια της εποχής στο κοινωνικό περιθώριο, είναι αναμενόμενο η διαπίστωση της χρήσης χασίς και στο μικρόκοσμο του Σανατορίου να προκαλεί εκ νέου το στιγματισμό των χρηστών και ενδεχομένως του ιδρύματος.

Γενικά το Σανατόριο, εκτός από ένα νοσοκομειακό ίδρυμα το οποίο προσέφερε σημαντικές υγειονομικές υπηρεσίες στους ασθενείς, φαίνεται ότι πολλές φορές αντιμετωπιζόταν από την ευρύτερη κοινωνία και ως ένας χώρος, όπου συγκεντρώνονταν και πρόσωπα με αποκλίνουσα, με βάση τα πρότυπα της εποχής, κοινωνική συμπεριφορά. Είναι χαρακτηριστική για παράδειγμα η περίπτωση του ιερέα της ενορίας Αγίου Γεωργίου Αβεστοχω-

ρίου (του γειτονικού χωριού που ενίοτε ελλείπει ιερέα του ιδρύματος μπορούσε να εξυπηρετεί και το Σανατόριο). Ο παραπάνω ιερέας, όταν καταγγέλθηκε από ασθενή του ιδρύματος, γιατί του ζήτησε προκαταβολικά χρήματα, για να τον κοινωνήσει, σημείωνε στην έγγραφη απολογία του προς τον Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, στην προσπάθεια του να υπερασπιστεί τον εαυτό του: «τα δε όσα λέγει ο καταγγείλας με είναι ανακριβή, διότι εκεί πάνω είναι ο Θεός να φυλάγη, και πιστεύω να τα γνωρίζετε...»¹⁰. Ακόμη δηλαδή και ο εκπρόσωπος της εκκλησίας που θα μπορούσε να είναι περισσότερο διαλλακτικός ή ανεκτικός απέναντι σε διαφοροποιημένες και μη αποδεκτές, με βάση τα πρότυπα της εποχής, μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς, ακόμη και αυτούς που συμπεριφερόταν με τρόπο που καταδεικνύει πόσο περιθωριοποιημένα αντιμετωπίζονταν οι τρόφιμοι του Σανατορίου και πως συνδεόταν η ιδιότητα του τρόφιμου του συγκεκριμένου ιδρύματος με το χαρακτηριστικό της αφερεγγυότητας και της αναξιπιστίας. Επιπλέον, είναι ξεκάθαρο ότι ο ιερέας αξιοποιεί στην απολογία του έναν ισχυρισμό, ο οποίος δεν είναι προσωπικός, αλλά φαίνεται να αποτελεί μια ευρύτερη κοινωνική αποδοχή. Κάνει επίκληση στο πρότυπο του φυματικού ασθενή με την αποκλίνουσα, με βάση τα πρότυπα της εποχής κοινωνική συμπεριφορά, με τα χαρακτηριστικά της προσωπικής αφερεγγυότητας και της αναξιπιστίας. Μιλάει για κάτι που φαίνεται ότι το γνωρίζουν όλοι, ότι είναι μια κοινή αλήθεια. Κάτι για το οποίο δε χρειάζεται ούτε να επιχειρηματολογήσει ούτε να αναλύσει αναφέροντας ειδικότερες λεπτομέρειες.

Με ανάλογο τρόπο επίσης, όσον αφορά πάντα τα κοινωνικά χαρακτηριστικά, αντιμετώπισε το Σανατόριο Ασβεστοχωρίου και το πολιτικό καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου. Στα εγκαίνια νέου περιπτέρου το 1937, το νοσοκομειακό ίδρυμα παρουσιάστηκε στον τοπικό τύπο ως ίδρυμα, όπου βασιλευε η αναρχία, η κραιπάλη και τα

ξενύχτια μεταξύ των ασθενών¹¹. Το νέο πολιτικό καθεστώς στην προσπάθεια του να δώσει το δικό του δείγμα διακυβέρνησης, είτε γιατί αντιλαμβανόταν τη διαχείριση διαφορετικά είτε γιατί υπηρετούσε άλλες σκοπιμότητες, φαίνεται ότι αξιοποίησε στο έπακρο την τυχόν αρνητική κοινωνική εικόνα του Σανατορίου ως χώρο με αποκλίνουσες, διαφοροποιημένες και μη αποδεκτές μορφές συμπεριφοράς.

Σε όλα τα παραπάνω μπορεί κανείς να προσθέσει και τη γενικότερη ελευθερία των ηθών που χαρακτήριζε πολλούς ασθενείς και που συνδεόταν και με την ίδια τη φύση της ασθένειας: Πρόωρος θάνατος ή απειλή και μόνο του θανάτου που επικρεμόταν στους φυματικούς ασθενείς, παρωθούσε πολλούς από αυτούς να γευτούν τις χαρές της ζωής, χωρίς να ενδιαφέρονται για τις ηθικότητες και τις ηθικολογίες. Έτσι, εύκολα ένας ασθενής μπορούσε να συνάψει περιστασιακά ερωτικές σχέσεις, γεγονός που σε πολλούς, ιδίως επαρχιώτες νεοεισερχόμενους τρόφιμους του Σανατορίου, προκαλούσε αμηχανία¹². Η ελευθερία των ηθών¹³ στο χώρο του Σανατορίου καταγγελλόταν απερίφραστα και σε διάφορα έντυπα της εποχής (Φως, Νέα Αλήθεια στα 1946). Ωστόσο, πέρα από την τυχόν αντίθεση με τα αποδεκτά κοινωνικά πρότυπα είναι αναγκαίο να λάβει κανείς υπόψη του ότι η προβολή της συμπεριφοράς των φυματιώντων ασθενών στα παραπάνω έντυπα, σε συγκεκριμένες χρονικές στιγμές και ειδικότερα στο πλαίσιο της πολιτικής αντιπαράθεσης στα χρόνια του εμφυλίου, μπορούσε να εξυπηρετεί και άλλου είδους σκοπιμότητες (πολιτικές, μια και οι περισσότεροι φυματικοί ασθενείς συνδέονταν με τη σοσιαλιστική ιδεολογία, ενώ οι παραπάνω εφημερίδες διαπνέονταν από την ιδεολογία του αντικομμουνισμού). Παρόλα αυτά και ανεξάρτητα από το βαθμό της έντασης του φαινομένου και την προσπάθεια, κατά την προσωπική μου άποψη, των φιλοκυβερνητικών εφημερίδων να υπερτονίσουν τις διαφοροποιημένες κοινωνικά συ-

Χώρος κυλικείου του Σανατορίου.

μπεριφορές των φυματιώντων ασθενών, η πρακτική της εξάντλησης της χαράς της ζωής στο πλαίσιο του Σανατορίου φαίνεται, ότι αποτελούσε αναπόσπαστο τμήμα μιας αδιάψευστης πραγματικότητας, την οποία επιβεβαίωσαν σε προφορικές συνεντεύξεις τους και πρώην φυματικοί ασθενείς.

Την ίδια εικόνα του περιθωριακού ατόμου με την αποκλίνουσα κοινωνική συμπεριφορά συμπλήρωνε μέχρι ένα σημείο και η ελευθεροστομία και η ελευθεριότητα των ηθών που χαρακτήριζε πολλούς κατοίκους της Φυματιούπολης του Σανατορίου Ασβεστοχωρίου¹⁴. Τα δημοσιεύματα των παραπάνω αναφερόμενων εφημερίδων¹⁵, μιλούσαν για την ελευθερία των ηθών όχι μόνο στο Σανατόριο αλλά και απέναντι από αυτό, στη Φυματιούπολη.

Η συχνή εναλλαγή των ερωτικών συντρόφων, η συμβίωση ζευγαριών ασθενών εντός και εκτός του ιδρύματος, στη Φυματιούπολη, η σύναψη εξωσυζυγικών σχέσεων, οι εφήμεροι έρωτες ήταν η εικόνα της καθημερινότη-

τας, ανέφεραν σε συνεντεύξεις πρώην κάτοικοι του Συνοικισμού. Οι παράλληλοι βίοι, εντυπωσίαζαν αρχικά και ξένιζαν κάθε νεοφερμένο κάτοικο. Όπως υποστήριξαν οι ίδιοι πληροφορητές, όλα τα παραπάνω αποτελούσαν και αντικείμενο σχολιασμού και τροφή για κάθε είδους σχόλια στο πλαίσιο μιας επαναλαμβανόμενης καθημερινότητας.

Στο Ληξιαρχείο επίσης της πρώην Κοινότητας Ασβεστοχωρίου μπορεί κανείς να συναντήσει και μερικές, περιορισμένες αριθμητικά, εγγραφές γεννήσεων παιδιών στη Φυματιούπολη που εμφανίζονται ως παιδιά αγνώστου πατρός (ανάλογες εγγραφές παρατηρούνται και στα ληξιαρχεία της ευρύτερης κοινωνίας και μόνο μια συγκριτική αντιπαράθεση των αριθμών μπορεί να οδηγήσει σε πιο ασφαλή συμπεράσματα).

Στο ίδιο πλαίσιο της κοινωνικής ανάγνωσης της εικόνας του Σανατορίου ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζει η αλληλογραφία του Κέντρου Υπηρεσίας Αλλοδαπών Θεσσαλονίκης,

η αλληλογραφία της Ασφάλειας και των διαφόρων Αστυνομικών Διευθύνσεων με το νοσηλευτικό ίδρυμα σε ό,τι αφορά στην αναζήτηση διαφόρων ύποπτων προσώπων που νοσηλεύονταν στο Σανατόριο. Οι αρμόδιες κατά περίπτωση κάθε φορά αρχές, όπως προκύπτει από την υπηρεσιακή αλληλογραφία, πολλές φορές αναζητούσαν εντός του πλαισίου του Σανατορίου πρόσωπα ακαθορίστου υπηκοότητας ή φυγόποινους που κατέφευγαν εκεί είτε για λόγους υγείας είτε προσχηματικά, δήθεν για νοσηλεία στο σανατόριο. Η ταυτοποίηση των προσώπων σε κάποιες μάλιστα περιπτώσεις παρουσίαζε μεγάλες δυσκολίες, διότι υπήρχαν νοσηλευόμενοι οι οποίοι, για να αποφύγουν το στιγματισμό λόγω της ασθένειας ή για άλλους λόγους (π.χ. αναζήτηση ασύλου), πολλές φορές δεν έδιναν στη διεύθυνση του ιδρύματος τα πραγματικά τους στοιχεία αλλά παρουσίαζαν ονόματα εικονικά¹⁶.

Στον εσωτερικό κανονισμό πάλι του ιδρύματος ο συντάκτης όριζε με κατηγορηματικό τρόπο ότι απαγορευόταν η κάθοδος των τροφίμων στο γειτονικό χωριό του Ασβεστοχωρίου. Είναι σαφές ότι σκοπός της απαγόρευσης καθόδου ήταν η απομόνωση των ασθενών από το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο. Ο κανονισμός απαγόρευε ακόμη την με οποιαδήποτε πρόφαση¹⁷ παραμονή των τροφίμων στα γειτονικά χωριά (Ασβεστοχωρίου, Πανοράματος και Χορτιάτη) και, επίσης, την είσοδο στους τυχόν ιδιόκτητους αγρούς και τους κήπους των Ασβεστοχωριτών γύρω από το Σανατόριο «προς πρόληψιν ζημιών».

Η υπόμνηση «υπό οποιανδήποτε πρόφασιν» μας επιτρέπει να σκεφτούμε ότι συχνά ασθενείς επιδίωκαν να μεταβούν στο Ασβεστοχώρι ή στα άλλα γειτονικά χωριά. Μάλιστα, η συχνότητα των σχετικών διαταγών του ιδρύματος για το θέμα αυτό και η επαναλαμβανόμενη αλληλογραφία της Κοινότητας Ασβεστοχωρίου με τη διοίκηση του Σανατορίου για το ίδιο θέμα, σε συνδυασμό με τις διαδοχικές δια-

μαρτυρίες που περιλαμβάνει η αλληλογραφία από μέρους των Κοινοτικών αρχών του Ασβεστοχωρίου προς το Σανατόριο, επιβεβαιώνουν την παραπάνω υπόθεση.

Όσοι ασθενείς παραβίαζαν τον κανονισμό, απειλούνταν με οριστική αποβολή από το ίδρυμα. Η απειλή ήταν ιδιαίτερα αυστηρή, αν αναλογιστεί κανείς πόσο δύσκολο ήταν ένας φυματικός ασθενής να εξασφαλίσει εισιτήριο και να εισαχθεί στο σανατόριο, για να νοσηλευτεί. Είναι προφανές ότι η αυστηρότητα της ποινής, σε μια πρώτη ανάγνωση, μπορεί να ερμηνευτεί με δύο τρόπους. Πρώτον απειθαρχία από πλευράς ασθενών έναντι των κανόνων του ιδρύματος και δεύτερον έλλειψη ανοχής των υγιών έναντι των ασθενών τροφίμων του Σανατορίου. Φυσικά μπορεί να ισχύουν και οι δύο ερμηνείες με διαφορετική ισχύ.

Επειδή όμως το αρχείο του Σανατορίου δεν έχει διασωθεί¹⁸ και στο υπάρχον αρχείο της πρώην Κοινότητας Ασβεστοχωρίου δεν έχουν εντοπιστεί έγγραφα που να αναφέρονται σε εκδιώξεις τυχόν ασθενών που παραβίασαν τον κανονισμό, επειδή επιπλέον στον ημερήσιο τοπικό τύπο δεν έχουν αποτυπωθεί περιστατικά απομάκρυνσης ασθενών, το πιο πιθανό είναι η αυστηρότητα της ποινής να εκφράζει την απουσία ανοχής από την πλευρά της ευρύτερης κοινωνίας. Διότι αν σημειώνονταν τέτοια περιστατικά ο φιλοαριστερός ημερήσιος τύπος της Θεσσαλονίκης που ενδιαφερόταν για τις συνθήκες διαβίωσης των ασθενών και την καθημερινότητα τους και συχνά αναδείκνυε το Σανατόριο σε πεδίο αντιπαράθεσης και κριτικής για την κυβερνητική πολιτική, θα φρόντιζε να διασώσει και να αποτυπώσει τέτοια συμβάντα.

Είναι ενδιαφέρον να σημειώσουμε επίσης ότι την ευθύνη για την πιστή τήρηση και εφαρμογή του κανονισμού του ιδρύματος είχαν αναλάβει οι κοινοτικές αρχές και οι κατά τόπους αστυνομικοί σταθμοί. Η από κοινού δράση κοινοτικών και αστυνομικών αρχών φανερώνει τη συνεργασία των διοικητικών αρχών

Το κτίριο προσωπικού που οικοδομήθηκε τη δεκαετία του 1930.

με τους μηχανισμούς καταστολής για την «επαγρύπνηση» και το «μανιπουλάρισμα» του νοσήματος, την κοινή τους προσπάθεια στο πλαίσιο της δημόσιας υγείας.

Είναι προφανές ακόμη ότι σε ένα δεύτερο επίπεδο ανάγνωσης η συνεργασία των παραπάνω μηχανισμών καθιστά τη νόσο της φυματίωσης που αποτελεί ένα βιολογικό χαρακτηριστικό, ένα επιπλέον «μόλυσμα», μια «απειλή» που φορτίζεται και με ένα κοινωνικό περιεχόμενο: Αυτό, όχι απλά του διαφορετικού, αλλά ειδικότερα εκείνο που προσιδιάζει στο άτομο που η συμπεριφορά του αποκλίνει, διαφοροποιείται από το κοινά αποδεκτό κοινωνικό πρότυπο της εποχής και στιγματίζεται.

Απαγορευτικές διαταγές αυτού του τύπου μπορεί ο ερευνητής να εντοπίσει σε πρωτογενές αρχειακό υλικό μέχρι και το 1949, περίοδο έξαρσης της ασθένειας της φυματίωσης. Παρά τις σχετικές απαγορεύσεις φαίνεται ότι υπήρχαν και ασθενείς, οι οποίοι παραβίαζαν τις πα-

ραπάνω εντολές. Διότι σε έγγραφα της πρώην κοινότητας Ασβεστοχωρίου (ελάχιστα αριθμητικά) γίνεται λόγος για περιπτώσεις ασθενών οι οποίοι όχι μόνο μετέβησαν στο εν λόγω χωριό για κάποια προφανώς εργασία, αλλά και «εθεάθησαν» σε καφενεία του χωριού.

Εκείνο όμως που περισσότερο από όλα φαίνεται ότι σκανδάλιζε την ευρύτερη κοινωνία (αυτή των υγιών) ήταν η κατανάλωση από μέρους των ασθενών στα καφενεία οινοπνευματωδών ποτών. Η κατανάλωση αλκοόλ, πέρα από την αυτονόητη ενδεχόμενη υποτροπή της φυσικής κατάστασης του ασθενή, υπέβαλλε για τους ανθρώπους της εποχής του Μεσοπολέμου και την ενίσχυση της εικόνας του φυματικού ασθενή όχι απλά ως ατόμου επικίνδυνου για τη δημόσια υγεία, αλλά επιπλέον ως περιθωριακού στοιχείου, ατόμου χωρίς αυτοσυγκράτηση, ευεπίφορου στον άναρχο τρόπο ζωής και ό,τι αυτός μπορεί να συνεπάγεται για τα ήθη και την αξιολόγηση τους από την ευρύτερη κοινωνία.

Η εικόνα του φυματιώντος τρόφιμου του Σανατορίου που κατανάλωνε οιοπνευματώδη ποτά φαίνεται ότι δυσφημούσε το ίδρυμα του Σανατορίου σε κοινωνικό επίπεδο. Γιατί το σανατόριο έδινε την εντύπωση ότι συγκεντρώνει στους κόλπους του πρόσωπα με αποκλίνουσα κοινωνική συμπεριφορά. Προφανώς, το ίδρυμα πέρα από την παροχή υγειονομικών υπηρεσιών, σε όποιο βαθμό ήταν αυτό εφικτό εξαιτίας των περιορισμένων δυνατοτήτων της ιατρικής επιστήμης μέχρι την ανακάλυψη και χρήση της στρεπτομυκίνης, είχε αναλάβει επιπρόσθετα και έναν κοινωνικό ρόλο. Αυτόν της επίβλεψης των ασθενών και της επιτήρησης τους στις καθημερινές τους συνήθειες, ώστε να αναπτύξουν και να διατηρήσουν την αυτοσυγκράτηση σε διάφορα επίπεδα.

Ας μη ξεχνάμε ότι σε ένα ακόμη πρώιμο στάδιο αντιμετώπισης της φυματίωσης και εξαιτίας της έλλειψης αποτελεσματικών φαρμάκων, η αυτοσυγκράτηση θεωρούνταν η πιο ενδεδειγμένη στάση από πλευράς ασθενών. Στο ίδιο πλαίσιο η νοσηλεία φυματιώντων σε σανατόρια συνιστούσε, επίσης, σύμφωνα με τις αντιλήψεις της εποχής αποτελεσματικό μέσο για τον περιορισμό της σεξουαλικής δράσης των ασθενών, σε αντίθεση με την περίπτωση ασθενών που παρέμεναν σπίτι. Ας μη μας διαφεύγει επίσης ότι η φυματίωση σε ένα σημαντικό βαθμό είχε συνδεθεί στο μυαλό πολλών ανθρώπων της εποχής του Μεσοπολέμου αλλά και παλιότερα, με την έντονη σεξουαλική δραστηριότητα.

Έτσι, λοιπόν, η δυσαρέσκεια των κοινοτικών αρχών του Ασβεστοχωρίου για την παρουσία φυματικών ασθενών, τροφίμων του Σανατορίου στα καφενεία του χωριού και την κατανάλωση από μέρους τους οιοπνευματωδών ποτών, υποχρέωσε κάποια στιγμή το διευθυντή του Σανατορίου να άρει την άδεια εξόδου των ασθενών μέχρι νεωτέρας και να επιτρέπει στο εξής την έξοδο μόνο ύστερα από τη χορήγηση ειδικής άδειας¹⁹ και μόνο για όσους /όσες είχαν δοσοληψίες με την αστυνομία ή το ταχυδρο-

μείο Ασβεστοχωρίου.

Άρα σε ένα πρώιμο στάδιο, όταν ακόμη η ιατρική επιστήμη δεν έχει εξασφαλίσει τη στρεπτομυκίνη για την αντιμετώπιση της φυματίωσης (στην Ελλάδα το 1945 και έπειτα και σε περιορισμένη χρήση για όσους ήταν σε θέση να την αγοράσουν αρχικά), η ανάγνωση της ασθένειας της φυματίωσης γίνεται σε ένα σημαντικό βαθμό με κοινωνικά κριτήρια, στο πλαίσιο μιας αποκλίνουσας κοινωνικής συμπεριφοράς. Με αυτούς τους όρους το Σανατόριο είναι προφανές ότι εκτός από την περίθαλψη των ασθενών αναλαμβάνει επιπρόσθετα την ευθύνη να διαχειριστεί και την ηθική τους, την αυτοπειθαρχία και την αυτοσυγκράτηση.

Και βέβαια όταν αυτή η εικόνα αυτή διαχέεται στην κοινωνία, η προσπάθεια που απαιτείται για να αποδομηθεί αυτό το κοινωνικό στερεότυπο στη συνείδηση των ανθρώπων, απαιτεί πολύ περισσότερο χρόνο από το χρόνο που απαιτείται για την απόσβεση του νοσήματος ως βιολογικού χαρακτηριστικού στον οργανισμό του ασθενή. Γιατί το στερεότυπο μπορεί να διατηρείται ακόμα και όταν τα μέσα για την εξάλειψη της νόσου είναι ήδη διαθέσιμα, δοκιμασμένα και αποτελεσματικά. Με άλλα λόγια αποδεικνύεται για άλλη μια φορά ότι το κοινωνικό στίγμα εξασθενεί βραδύτερα από το βιολογικό στίγμα της ασθένειας. Και μάλιστα το κοινωνικό στίγμα έχει τη δυνατότητα να «επιβιώνει», να αναβιώνει, να ανατροφοδοτείται, να ξαναζωντανεύει και να μεταμορφώνεται με μεγάλη ευκολία ανάλογα με τις προλήψεις, το μέγεθος της άγνοιας, τη φαντασίωση ή τις ανάγκες που κάθε φορά η μεταμόρφωση του μπορεί να εξυπηρετεί. Γιατί ενώ η φυματίωση μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο καταπολεμήθηκε σε ιατρικό επίπεδο και ηττήθηκε, ωστόσο τα κοινωνικά στερεότυπα στον Ελλαδικό χώρο εξακολουθούσαν να ακολουθούν τους πρώην φυματικούς ασθενείς. Και μέχρι και μερικά χρόνια πριν, πολλοί από αυτούς αντιδρούσαν και είχαν δυσκολία

να συναντήσουν έναν ερευνητή και να φανερώσουν στοιχεία για την εμπειρία της ασθένειας. Αλλά αυτό είναι ένα άλλο πεδίο έρευνας το οποίο αξίζει να διερευνηθεί με μεγαλύτερη ασφάλεια ένας κοινωνικός ανθρωπολόγος, ένας ψυχολόγος ή κάποιος άλλος κοινωνικός επιστήμονας και όχι ένας ιστορικός.

Βιβλιογραφία

Ζαχαριάς Κ., «Η φυματίωση στην ελληνική επαρχία – Σανατόρια στην Αρκαδία», *Φυματίωση Παρελθόν Παρόν Μέλλον, Πρακτικά Πανελληνίου Ιατρικού Συμποσίου*, 5-6 Φεβρουαρίου 1994, Αθήνα 1995.
Εφημερίδα *Ταχυδρόμος Βορείου Ελλάδος*, 22 Ιανουαρίου 1921, α. φ. 240.
Εφημερίδα *Ταχυδρόμος Βορείου Ελλάδος*, 8 Απριλίου 1921, α. φ. 311.
Εφημερίδα *Ταχυδρόμος (Βορείου Ελλάδος)*, 9 Φεβρουαρίου 1935,
Εφημερίδα *Λαϊκή Φωνή*, 12 Σεπτεμβρίου 1945, αριθμός φύλλου 319.
Καλλιάρεκος Ι., *Ο Συνοικισμός Φυματιώντων του Σανατορίου Ασβεστοχωρίου και το Δημοτικό του Σχολείο (1925-1950)*, Θεσσαλονίκη 2006.
Καλλιάρεκος Ι., *Σανατόριο Ασβεστοχωρίου (1920-1945) Σχέσεις Ασθενών και Γιατρών*, 2013.
Λαϊκή Φωνή, 12 Σεπτεμβρίου 1945, αριθμός φύλλου 319.
Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής, εκδόσεις Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών, Θεσ/νίκη 1998.
Μακεδονία, 13 Ιουλίου 1937, αριθμός φύλλου 9912.
Τομανάς Κ., *Χρονικό της Θεσσαλονίκης 1921-1944*, Θεσ/νίκη 1996.
ΦΕΚ 199/1920.

Αρχεία

Αρχείο πρώην Κοινότητας Ασβεστοχωρίου/αταξινόμητα/Φ. 1927/αριθμ. πρωτ. 137/Νοσοκομείο Φυματιώντων Ασβεστοχωρίου προς πρόεδρο Κοινότητας Ασβεστοχωρίου, Ασβεστοχώρι 26-02-1929.
Ιερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης/Φακ. 115/3 υποφ. 1/Ασβεστοχώρι Α', Ιωάννης Στεφανίδης προς Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, Ασβεστοχώρι 9 Αυγούστου 1922.
Πληροφοριοδότης Καλογρίτσα Αθηνά, συνέντευξη 02/06/05.

Σημειώσεις

1. Σανατόριο: Θεραπευτήριο σε ορεινή περιοχή με ξηρό κλίμα όπου νοσηλεύονταν ασθενείς με πάθηση του θώρακα και κυρίως φυματικοί, αγγλ. sanatori (um), από το λατινικό sanatorius (= θεραπευτικός). Βλ Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής, εκδόσεις Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών, Θεσ/νίκη 1998, λήμμα

σανατόριο.

2. Ο όρος φυματιώντων συναντάται σε ιατρικά εγχειρίδια και δημοσιεύσεις της εποχής του Μεσοπολέμου.
3. ΦΕΚ 199/ 1920.
4. Εφημερίδα *Ταχυδρόμος Βορείου Ελλάδος*, 22 Ιανουαρίου 1921, α. φ. 240.
5. Κ. Ζαχαριάς, «Η φυματίωση στην ελληνική επαρχία – Σανατόρια στην Αρκαδία», *Φυματίωση Παρελθόν Παρόν Μέλλον, Πρακτικά Πανελληνίου Ιατρικού Συμποσίου*, 5-6 Φεβρουαρίου 1994, Αθήνα 1995, σ. 85.
6. Το Ασβεστοχώρι και ο Χορτιάτης.
7. Κ. Τομανάς, *Χρονικό της Θεσσαλονίκης 1921-1944*, Θεσ/νίκη 1996, σ. 17.
8. Εφημερίδα *Ταχυδρόμος Βορείου Ελλάδος*, 8 Απριλίου 1921, α. φ. 311.
9. Εφημερίδα *Ταχυδρόμος (Βορείου Ελλάδος)*, 9 Φεβρουαρίου 1935,
10. Ιερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης /Φακ. 115/ 3 υποφ. 1/ Ασβεστοχώρι Α', Ιωάννης Στεφανίδης προς Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, Ασβεστοχώρι 9 Αυγούστου 1922.
11. *Μακεδονία*, 13 Ιουλίου 1937, αριθμός φύλλου 9912.
12. Πληροφοριοδότης, Αθηνά Καλογρίτσα, συνέντευξη 02/06/05.
13. Εφημερίδα *Λαϊκή Φωνή*, 12 Σεπτεμβρίου 1945, αριθμός φύλλου 319.
14. Η Φυματιούπολη αναπτύχθηκε στη σκιά του Σανατορίου Ασβεστοχωρίου, στο χώρο απέναντι από το Σανατόριο, αρχικά και δειλά από όσους δεν έβρισκαν κρεβάτι στο ίδρυμα, για να εισαχθούν, και στη συνέχεια σταθερά από όσους επιβίωσαν από την ασθένεια και δεν επέστρεψαν στις ιδιαίτερες πατρίδες τους Αναλυτικότερα Βλ. Καλλιάρεκος Ι., *Ο Συνοικισμός Φυματιώντων του Σανατορίου Ασβεστοχωρίου και το Δημοτικό του Σχολείο (1925-1950)*, Θεσσαλονίκη 2006, σελ. 36-62.
15. Σε υπόμνημα-απάντηση των ασθενών του Σανατορίου (που φέρει σύμφωνα με το δημοσίευμα οκτακόσιες υπογραφές) και σχετικά με την «ελεύθερη επαφή ανδρών και γυναικών και τα θλιβερά αυτής αποτελέσματα» γίνεται λόγος ανάμεσα στα άλλα για «συκοφαντική εκστρατεία (των εφημερίδων *Φως* και *Νέα Αλήθεια*) κατά των ασθενών». Βλ. Εφημερίδα *Λαϊκή Φωνή*, 12 Σεπτεμβρίου 1945, αριθμός φύλλου 319.
16. Βλ. Καλλιάρεκος Ι., *Σανατόριο Ασβεστοχωρίου (1920-1945) Σχέσεις Ασθενών και Γιατρών*, 2013, σελ 22-23.
17. Στο Ασβεστοχώρι συνήθως μετέβαιναν για να διευθετήσουν τυχόν οικονομικές υποθέσεις ταχυδρομείο κλπ. Για ανάλογους λόγους μπορούσαν να ζητήσουν να μεταβούν στη Θεσσαλονίκη, να επισκεφτούν τράπεζα, δημόσια υπηρεσία, να προβούν σε κάποια συμβολαιογραφική πράξη, να διενεργήσουν κάποια ιατρική εξέταση, μια και όλες οι ιατρικές εξετάσεις δεν ήταν πάντα εφικτές στο Σανατόριο.
18. Πυρκαγιά είναι γνωστό ότι κατέστρεψε ένα σημαντικό τμήμα του αρχείου του Σανατορίου και το υπόλοιπο χάθηκε ελλείψει σχετικής μέριμνας των εκάστοτε υπευθύνων της διοίκησης του ιδρύματος, με αποτέλεσμα οι ερευνητές σήμερα να στερούμαστε πολύτιμες πληροφορίες.
19. ΑΚΑ/αταξινόμητα/ Φ. 1927/αριθμ. πρωτ. 137/Νοσοκομείο Φυματιώντων Ασβεστοχωρίου προς πρόεδρο Κοινότητας Ασβεστοχωρίου, Ασβεστοχώρι 26-02-1929.

“This is the place, gentlemen”¹ ή Πώς γνώρισα τον Archie Cochrane

Ξενοφών Ρούσσης

Consultant Paediatric Surgeon
Glasgow Royal Infirmary

Υποδεχτήκαμε τον Archie στο Αεροδρόμιο της Θεσσαλονίκης τον Ιούλιο του 1975. Ερχόταν από την Κέρκυρα όπου είχε περάσει το καλοκαίρι στο σπίτι της αδερφής του με τον ανιψιό και την οικογένειά του. Ήταν μικροκαμωμένος, αδύνατος και ηλιοκαμένος από το Ελληνικό καλοκαίρι. Φορούσε ένα τσαλακωμένο εκρού λινό καλοκαιρινό κουστούμι με ένα άσπρο μακό μπλουζάκι. Είχα ακούσει για τον Archie από τον πατέρα μου. Γνωρίστηκαν όταν ο πατέρας μου ειδικευόταν στην Καρδιολογία στο Cardiff της Ουαλίας τη δεκαετία του '50.

Ο Archie ήταν Σκωτσέζος από το Galashiels, μία μικρή πόλη στα σύνορα της Σκωτίας με την Αγγλία. Ήταν όμως πολίτης του κόσμου και μεγάλη προσωπικότητα της επιδημιολογίας και της ιατρικής έρευνας. Ήταν καθηγητής

της Πνευμονολογίας της Ιατρικής Σχολής της Ουαλίας (Ysgol Feddygol Cymru), είχε έντονη ανάμιξη στο Medical Research Council και στη Royal Society of Medicine, ήταν MBE* από το 1945 και γνωστός σε Ανατολή και Δύση (πριν την Κέρκυρα ήταν προσκεκλημένος του Φιντέλ Κάστρο στην Κούβα και φεύγοντας από την Ελλάδα θα πήγαινε στην Κίνα).

Ο Archie Cochrane είχε φιλοξενηθεί από τους γονείς μου αποκλειστικά και για λίγες μέρες τα προηγούμενα τρία ή τέσσερα καλοκαίρια στο σπίτι μας στη Θεσσαλονίκη και για λίγο στο εξοχικό μας στη Χαλκιδική. Δεν τον είχα όμως συναντήσει στις προηγούμενες επισκέψεις του διότι τα καλοκαίρια περνούσα αρκετό διάστημα με τους γονείς του πατέρα μου στο Μπαξέ.

* Member of the British Empire, Βρετανικός τίτλος τιμής που απονέμεται από τη Βασίλισσα.

Από τα λεγόμενα του πατέρα μου κατάλαβα ότι κάτι ιδιαίτερα σημαντικό και ευχάριστο συνδεόταν με την φετινή του επίσκεψη στη Θεσσαλονίκη. Όλα αυτά τα χρόνια προσπαθούσε να εντοπίσει το Dulag – ένα στρατόπεδο συγκεντρώσεως της Deutsche Wehrmacht στη Θεσσαλονίκη όπου έζησε αιχμάλωτος πολέμου, ως λοχαγός του Βρετανικού Υγειονομικού Σώματος (RAMC) στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Ο Archie, γνωρίζοντας ότι ο πατέρας μου ήταν από τη Θεσσαλονίκη, τον είχε βοηθήσει ηθικά και επιστημονικά κατά την παραμονή του στην Ουαλία. Του είχε εκμυστηρευτεί ιστορίες από τις μαύρες μέρες της ομηρίας του στο Dulag πολύ προτού μιλήσει δημόσια με γραπτό λόγο, αλλά και προλογίζοντας τις ομιλίες του όταν ήταν προσκεκλημένος σε Συνέδρια και εκδηλώσεις. Ανάμεσα στα άλλα του είχε μιλήσει για την δυσεντερία που θέριζε τους

χιλιάδες Βρετανούς, Σέρβους και άλλους αιχμαλώτους των Ναζί, τον μάταιο αγώνα που έκανε, αυτός μόνος γιατρός ανάμεσα σε χιλιάδες αιχμαλώτους, να σώσει ζωές με άδεια χέρια, και για τον υπασπιστή του νοσοκόμο που ένα απόγευμα εκτελέστηκε εν ψυχρώ από Γερμανούς φρουρούς που δοκίμασαν για πλάκα τα φρεσκοκαθαρισμένα αυτόματα όπλα τους επάνω του. Όταν ζήτησε ακρόαση από το διοικητή του στρατοπέδου –ο Archie μιλούσε άπταιστα Γερμανικά– για να διαμαρτυρηθεί για την παραβίαση της Συνθήκης της Γενεύης εκείνος τον άκουσε προσεκτικά και έξαλλος αναφώνησε: "Superfluous Doctors!" Άχρηστοι Γιατροί!² Η ιστορία αυτή ήταν έμμονη ιδέα για τον Archie. Κάθε καλοκαίρι τα προηγούμενα τέσσερα χρόνια είχε επισκεφθεί και από ένα στρατόπεδο του Ελληνικού Στρατού στη Θεσσαλονίκη, πάντα με τη μεσολάβηση του πατέρα μου που με τις γνωριμίες του από τη

Στρατιωτική Ιατρική κατάφερε να παίρνει τη σχετική άδεια επίσκεψης. Την προηγούμενη χρονιά ήταν το Στρατόπεδο του Παύλου Μελά και δεν ήταν αυτό που έψαχνε. Μεγάλο ναι, αλλά δεν ήταν αυτό! Τελικά ο πατέρας μου κατάφερε να εντοπίσει με βεβαιότητα το Dulag μέσω ενός φίλου στρατιωτικού γιατρού, ο οποίος είχε ερασιτεχνικό ενδιαφέρον στη στρατιωτική ιστορία.

Την επόμενη της άφιξης του, ο Archie, ο πατέρας μου και εγώ την καθορισμένη από την σχετική άδεια ώρα συναντηθήκαμε με τον φίλο του πατέρα μου, Γενικό Αρχίατρο τότε, μπροστά στην νότια πύλη του Γ΄ Σώματος Στρατού. Μας πέρασε από το φυλάκιο του Στρατηγείου στα ενδότερα του στρατοπέδου προς τον ανοιχτό χώρο επιθεώρησης – parade λέγεται στα Αγγλικά. Ήταν καταμεσήμερο μέσα Ιουλίου με κάπου 40 βαθμούς σκασμό. Σταθήκαμε οι τέσσερις μια μικρή ασύμμετρη παρέα, κάτω από τα γνωστά πεύκα του προαύλιου χώρου του Γ΄ ΣΣ, για να φυλαχτούμε από τον αμείλικτο ήλιο.

Ο Archie ήταν εμφανώς ενθουσιασμένος. Τα τζιτζίκια τσίριζαν τρελά προμηνύοντας περισσότερη ζέστη για το απομεσήμερο. Ο Archie προχώρησε έξω από τη σκιά με διστακτικά βήματα στην αρχή και ολοένα πιο γρήγορα περπάτησε τα εκατό μέτρα προς το κέντρο του στρατοπέδου. Στάθηκε εκεί για δύο λεπτά, έστρεψε το βλέμμα ένα γύρο προς τα κτίρια του στρατοπέδου και μετά περπάτησε με σχεδόν στρατιωτικό βήμα πίσω εκεί που στεκόμασταν η υπόλοιπη παρέα. Στράφηκε προς τον πατέρα μου και του είπε: “This is the place, Stephen!” Ευχαρίστησε ευγενικά τον Αρχίατρο φίλο του πατέρα μου και μας μίλησε για λίγο για τις μνήμες από την ομηρία του. Ήταν κάτι σαν προσωπικός φόρος τιμής στους χαμένους συντρόφους του και στα δραματικά χρόνια που έζησε αιχμάλωτος πολέμου από τη μάχη της Κρήτης μέχρι την λήξη του Β΄ Π.Π. το 1945.

Τις επόμενες μέρες της παραμονής του δεν

ξεναμιλήσαμε για την ομηρία του. Φαίνεται πως εκείνο το μεσημέρι του Ιουλίου έπαψε να τον στοιχειώνει πιά. Και όλος χαρά και ζωηρός παρά το ότι η ζέστη συνέχισε να είναι αφόρητη πήγαμε την επόμενη μέρα στο βιβλιοπωλείο του Μόλχο στην Τσιμισκή και μου δώρισε δύο βιβλία: *The Animal Farm* και *The Gulag Archipelago*. Μετά πήγαμε με τους γονείς μου όλοι μαζί στη Νικήτη και περάσαμε μερικές μέρες στο εξοχικό μας με πολύ κολύμπι, ούζα, μεζέδες και πολλή κουβέντα για την μεταδικτατορική Ελλάδα και τη Χούντα, για τον George Orwell και τον Arthur Koestler που ήταν προσωπικοί του φίλοι από τον Ισπανικό Εμφύλιο Πόλεμο, για τον ψυχρό πόλεμο και το Σύμφωνο της Βαρσοβίας. Τον άκουγα με μεγάλο ενδιαφέρον και κείνος με άκουγε να απαντώ με τη γνώμη μου με μεγάλη προσοχή: “Educate me, Mr X...”, έλεγε και με ενθάρρυνε να μιλήσω ίσος προς ίσο για όλα αυτά τα ακανθώδη στην κουβέντα μας. Δεν μιλήσαμε για την Ιατρική ούτε για επιδημιολογία παρά μόνο την τελευταία μέρα πριν φύγει.

Σήμερα, βρίσκομαι, εργάζομαι και ζω στη Σκωτία. Μαθαίνω τις εξελίξεις στην ιατρική που υπηρετώ χρησιμοποιώντας Evidence Based Medicine και RCTs και ακούω για το Cochrane Database σαν κάτι το αυτονόητο, σαν μια κληρονομιά από την τύχη που είχα να γνωρίσω από κοντά τον Archie Cochrane.

1. George Seferis, “Stratis Thalassinou on the Dead Sea”, *Poems*, 1967, page 207.

2. “But death was near and hunger and prisoners’ dreams were rare. The doctor in Salonica sat down and tore his hair”. Superfluous Doctors, *Archie Cochrane, Dulag, Salonica, August 1941*.

Προσθήκη

Το παρακάτω απόσπασμα είναι από την αυτοβιογραφία του Archie Cochrane με τίτλο *‘One Man’s Medicine’*. [Cochrane AL (with M Blythe). London: BMJ (Memoir Club), 1989, σελ. 82].

«Άλλο ένα συμβάν στο Elsterhorst* μου άφησε ζωηρή εντύπωση. Αργά κάποιο βράδυ οι Γερμανοί έφεραν έναν νεαρό Σοβιετικό αιχμάλωτο στο τμήμα μου. Το τμήμα ήταν γεμάτο, κι έτσι τον έβαλα στο δωμάτιό μου γιατί ήταν ετοιμοθάνατος και ούρλιαζε και δεν ήθελα να ξυπνήσει το τμήμα. Τον εξέτασα. Είχε προφανή μεγάλα αμφοτερόπλευρα σπήλαια και έντονη υπεζωκοτική τριβή. Σκέφτηκα ότι αυτή ήταν η αιτία του πόνου και του ουρλιαχτού. Δεν είχα μορφίνη, μόνο ασπιρίνη, που δεν του έκανε τίποτε.

Ένοιωσα απόγνωση. Ήξερα πολύ λίγα Ρωσικά τότε, και δεν υπήρχε κανένας άλλος στο τμήμα που να τα γνωρίζει. Τέλος, από ένστικτο κάθησα στο κρεβάτι και τον πήρα στα χέρια μου, και το ουρλιαχτό σταμάτησε σχεδόν

μονομιάς. Πέθανε ειρηνικά στα χέρια μου λίγες ώρες αργότερα. Δεν ήταν η πλευρίτιδα που τον έκανε να ουρλιάζει, αλλά η μοναξιά. Ήταν ένα θαυμάσιο μάθημα για τη φροντίδα των ετοιμοθανάτων. Ντράπηκα για τη λανθασμένη μου διάγνωση, και κράτησα κρυφή την ιστορία».

Οι εμπειρίες του Cochrane από το στρατόπεδο της Θεσσαλονίκης καταγράφονται σ' ένα ενδιαφέρον κεφάλαιο από την αυτοβιογραφία του με τίτλο 'Sickness in Salonica' στη διεύθυνση <https://www.jameslindlibrary.org/articles/sickness-in-salonica/> [ελεύθερη πρόσβαση].

Α. Παπ.

Είπαν

«Την πείρα που κάποτε ανήκε στους ηλικιωμένους σήμερα τη διεκδικούν αποκλειστικά οι νέοι»

[Gilbert K. Chesterton]

*ΣτΜ. Γερμανικό στρατόπεδο αιχμαλώτων πολέμου κοντά στη Δρέσδη, όπου κρατούνταν Βρετανοί, Γάλλοι και Ρώσοι στρατιωτικοί.

Οι προστάτες

Ένα δοκίμιο με χιουμοριστική διάθεση*

Δημ. Θ. Καραμήτσος

Ομ. Καθηγητής ΑΠΘ,
Συγγραφέας
dtkaram.webpages.auth.gr

Κάποιες λέξεις κουβαλάνε επάνω τους μεγάλο φορτίο, γιατί μπορεί να σημαίνουν πολλά και διάφορα. Μια τέτοια λέξη είναι η **προστασία** και ο εξ αυτής προερχόμενος **προστάτης**.

Στην ανατομική σημαίνει ένα όργανο μικρό σαν κάστανο που περιβάλλει την ουρήθρα των ανδρών. Τώρα, γιατί ονομάστηκε **προστάτης**; Ένας Θεός το ξέρει. Ίσως επειδή προστατεύει το σπέρμα από το όξινο περιβάλλον της ουρήθρας. Δεν αποκλείεται όμως να ονομάστηκε έτσι προς ευφημισμόν, γιατί σε πολλούς άνδρες μόνο προβλήματα δημιουργεί.

Στην πολιτική προστατής σημαίνει ένα ισχυρό πρόσωπο-βουλευτής, υπουργός, πολιτικός παράγων γενικώς, το οποίο προστατεύει κάποιον, οπότε ο προστατευόμενος διορίζεται χωρίς προσόντα, ξεπερνάει άλλους ικανότερους στην ιεραρχία, εξελίσσεται απρόσκοπτα, καταλαμβάνει διοικητικές θέσεις, δοτές, αυθαιρετεί, κάνει κομπίνες, βγαίνει πάντα λάδι ή κολυμπάει στο... λάδι. Όλα αυτά τα εφαρμόζει εν μέρει ή και σε συνδυασμό... και άστα τα κορόιδα να πη-

γαίνουν με τον σταυρό στο χέρι. Αυτός έχει τον κομματικό του **προστάτη** και... υψηλή ασυλία.

Οι Νεοέλληνες από τη σύσταση του Ελληνικού κράτους διακρίνονται για την τάση τους να έχουν **προστάτες**. Έτσι μας προέκυψαν οι **μεγάλες προστατίδες δυνάμεις**, μεγάλες χώρες δηλαδή που θα προστατεύαν την μικρή έντιμη Ελλάδα που μόλις είχε αποκτήσει την κατ' όνομα ανεξαρτησία της. Οι δυνάμεις αυτές μας προστατεύαν, με το αζημίωτο μάλιστα, μια και έδιναν υψηλότοκα δάνεια και πουλούσαν όπλα, ενώ παράλληλα χρησιμοποιούσαν τη μικρή Ελλάδα για τα πολιτικά τους σχέδια. Κλασικό παράδειγμα είναι η Μικρασιατική εκστρατεία, στην οποία έσπρωξαν την Ελλάδα, για να αποσύρουν την προστασία τους αργότερα και να συμβούν τα όσα τραγικά συνέβησαν το 1922. Επομένως, η προστασία των μεγάλων δυνάμεων ήταν κάτι ανάλογο με την προστασία των εκμεταλλευτών κοινών γυναικών, δηλαδή προστασία... με το αζημίωτο!

*Δημοσιεύθηκε στην ΕΣΤΙΑ στις 16 Νοεμβρίου 2019

Οι προστάτες των γυναικών ελαφρών οθών εργάζονται καθήμενοι στα καφενεία (Κηφνηγεία κατά τον αείμνηστο Σαράντο Καργάκο). Οι γυναίκες τις οποίες προστατεύουν, εκμεταλλευόμενες τον μοναδικό θησαυρό που έχουν, πουλάνε το σώμα τους, όσο εξακολουθεί να έχει αξία. Για την ακρίβεια το νοικιάζουν επ' ολίγον, σε διερχόμενους νοικάρηδες, ενώ ο **προστάτης** τους παίρνει τη μερίδα του λέοντος από το ενοίκιο. Τελευταίως άκουσα μάλιστα ότι τα ενοίκια αυτά θα φορολογούνται... στην πηγή όπως λένε οι εφοριακοί. Τι θα γίνει όμως με τους **«προστάτες»** τους που είναι φοροφυγάδες από αμνημονεύτων χρόνων;

Το ρόλο του **προστάτη του πολίτη** έχει επίσημα η αστυνομία. Αυτήν τη δουλειά υποτίθεται πως κάνει, αλλά από ότι φαίνεται, δεν την κάνει πάντα τόσο καλά, αν κρίνουμε από το πόσο ασφαλείς αισθάνονται οι πολίτες να κυκλοφορούν νύχτα σε κάποιους δρόμους ή στα εξοχικά τους το χειμώνα. Λέγεται, ότι πολλοί άνδρες της αστυνομίας ασχολούνται με την ασφάλεια των υψηλών προσώπων, των «επωνύμων» όπως αποκαλούνται, λες και εμείς οι υπόλοιποι δεν έχουμε επώνυμο. Έτσι, δεν περισσεύουν αστυνομικοί για περιπολίες και για την ασφάλεια του απλού πολίτη. Επιπλέον, για να ελέγχονται οι ολίγοι επιτήμονες του όρκου τους, οι οποίοι αποκοτούν με τους παρανόμους στενούς δεσμούς αλληλεξάρτησης, προέκυψε και το σώμα των αδιαφθόρων! Τα τελευταία χρόνια αυξήθηκαν πολύ οι διαρρήξεις στα διάφορα εξοχικά, είτε είναι βίλες αγέρωχες, είτε ταπεινά σπιτάκια νόμιμα και αυθαίρετα. Παράλληλα αυξήθηκαν και οι εταιρίες που έχουν ως αντικείμενο την προστασία των ιδιοκτησιών. Οι εταιρίες αυτές πουλάνε δηλαδή **προστασία**, αν και αρκετοί συμπολίτες μας πιστεύουν ότι πουλάνε μόνο... μόστρα. Έτσι, πολλοί αφελείς πιστεύουν, ότι οι κλέφτες τρέπονται εις φυγήν άμα δούνε την ταμπελίτσα που λέει ότι «ΑΥΤΗ Η ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΕΤΑΙ». Αν αυτό ισχύει, θα έπρεπε οι επιγραφές αυτές να εί-

ναι γραμμένες σε πολλές γλώσσες, όσες δηλαδή ομιλούνται από τους λωποδύτες... εισαγωγής, ώστε να διαβάζονται όχι μόνο από τους Έλληνες, αλλά και από τους αλλοδαπούς διακεκριμένους συναδέλφους τους. Η αστυνομία, η οποία παρά τις ελλείψεις σε προσωπικό κάτι κάνει, έπιασε συμμορίες ανάμικτες από Έλληνες και αλλοδαπούς. Φαίνεται ότι οι ξένοι μαφιόζοι παίρνουν και Έλληνες στη δούλεψή τους για να... διαβάζουν τα ελληνικά στις ταμπελίτσες.

Προ ετών δήλωσε προστάτης μας και ένας πρώην σύμβουλος του πρωθυπουργού κ. Σημίτη. Ζήτησε την **προστασία του κατώτερου εισοδήματος**. Η ιδέα φαίνεται ότι ήταν καλή και αβανταδόρική, γι' αυτό πολλοί άρχισαν να μιλάνε για την προστασία του εισοδήματος από τον μεγάλο κλέφτη... τον πληθωρισμό. Αυτόν που ανθεκτικός σαν την Ψωροκώσταινα, σύμφωνα με το άσμα, «μόνο λίγο καιρό ξαποσταίνει και ξανά προς τη δόξα τραβά». Τώρα, με την οικονομική κρίση ο πληθωρισμός έχει μεν τιθασευτεί, αλλά το εισόδημα αφαιρέθηκε μέχρι και 70% (υπολογίζω στη σύνταξή μου) με τα μνημόνια.

Μια άλλη προστασία που προσφέρεται εσχάτως είναι η **προστασία των μειονοτήτων**, η οποία ασκείται από τη μεγάλη υπερατλαντική δύναμη και τον εκάστοτε πλανητάρχη. Η προστασία παρέχεται αφειδώς στις μειονότητες και τους στρατούς που διαθέτουν, δηλαδή εφοδιάζονται με στρατιωτικό υλικό, ρουχισμό, και χρήματα. Αν αυτά τα ολίγα δεν αποδώσουν, έρχονται τα αεροπλάνα και βομβαρδίζουν εκ του ασφαλούς από μεγάλο ύψος και καταστρέφουν μία χώρα και το περιβάλλον, για ανθρωπιστικούς όπως λένε λόγους, π.χ. τη Σερβία, τη Συρία ή αλλαχού. Βεβαίως, οι βόμβες που πέφτουν όχι μόνο δεν είναι ανθρωπιστικές, αλλά είναι και ραδιενεργές. Ακτινοβολούν λοιπόν σε ασθενείς και υγιείς, δικαίους και αδίκους. Αλήθεια, τώρα που βγήκαν στη φόρα όλα αυτά, πού είναι οι ευαίσθητοι θολο-

κουλτουριάρηδες (έτσι τους λέω εγώ) που εκόπτοντο υπέρ των καταπιεζόμενων Κοσσοβάρων και δικαιολογούσαν τους βομβαρδισμούς; Κόντευαν να μας πείσουν ότι δεν επρόκειτο για βόμβες, αλλά για πυροτεχνήματα!

Το πρόβλημα με τους **προστάτες** υπήρχε, υπάρχει και παραμένει, γι' αυτό τίθεται το ερώτημα: «**ποιός θα μας προστατέψει από τους προστατές!**»;

Υστερόγραφο 2012. Τα τελευταία χρόνια

μας προστατεύει το ΔΝΤ, η ΕΕ, η Τρόικα και η κυρία Μέρκελ. Οπότε, χάριν της προστασίας μας «Σκάστε και σκάβετε» με τα μνημόνια. Αλλά ως πότε;

Υστερόγραφο 2019. Τα τελευταία χρόνια μας προέκυψαν ως **προστάτες** και οι Μ.Κ.Ο. οι οποίες προστατεύουν τους λαθροεισβολείς εργολαβικώς και με το αζημίωτο. Ερωτώ τώρα, **εμάς από αυτές και από αυτούς ποιος θα μας προστατέψει;**

Είπαν

«Όταν για μια αρρώστια προτείνονται πολλές θεραπείες,
αυτό σημαίνει ότι είναι ανίατη»

[Anton Chekhov]

Μεγάλες ψυχές πίσω από θολωμένες προσωπίδες

Κατερίνα Χατζηνικολάου

Ιατρός-εκπαιδευτικός

Ξημερώνει του αγίου Δημητρίου. Είμαι για έκτη ημέρα θετική στον κορωνοϊό. Ανεβάζω ξαφνικά πυρετό, ενώ τα αρχικά μου συμπτώματα είχαν υποχωρήσει. Πηγαίνω κατευθείαν στο ΑΧΕΠΑ. Ξέρω καλά ότι τέτοιες μέρες (5η έως 7η) συνήθως εμφανίζονται οι πνευμονίες του ιού. Εφημερεύει η Α΄ Παθολογική κλινική. Είμαστε καμιά δεκαριά “θετικοί” σε ένα από τα αμφιθέατρα του νοσοκομείου. Όλοι νεότεροι από μένα. Με τη σειρά υποβαλλόμαστε σε κλινική εξέταση, αιματολογικό έλεγχο, ακτινογραφία θώρακος και αξονική (όταν χρειάζεται). Περιμένουμε αρκετές ώρες υπομονετικά να βγουν τα αποτελέσματά μας. Τελικά μου ανακοινώνεται ότι πρέπει να νοσηλευτώ, διότι έχω πνευμονία. Η κλινική έχει γεμίσει, οπότε όσοι δεν χωράμε (είμαστε περίπου 30) φιλοξενούμαστε στη Γ΄ Χειρουργική κλινική.

Τώρα πια ζω από κοντά αυτά, που μόνο στις ειδήσεις έβλεπα. Είμαι συνεχώς με ορούς και οξυγόνο και με την αγωνία του τι θα μου συμβεί. Ξέρω καλά πως ο ιός είναι ύπουλος

και απρόβλεπτος. Η διπλανή μου στο δωμάτιο, νοσηλεύτρια της καρδιολογικής, δυσκολεύεται αρκετά με την αναπνοή της. Σε κοντινά δωμάτια νοσηλεύονται η προϊσταμένη της και συνάδελφοί της. Έπесαν στην εκτέλεση του καθήκοντος. Γιατροί και νοσηλευτές μπαίνουν διαρκώς. Ελέγχουν τα ζωτικά μας σημεία, κάνουν τις απαραίτητες αιμοληψίες, αλλάζουν ορούς κλπ. Μας λένε μια καλή κουβέντα θέλοντας να μας ενθαρρύνουν. Πίσω από τα προστατευτικά γυαλιά και τις προσωπίδες που είναι πάντα σχεδόν θολωμένα, διακρίνω το ενδιαφέρον, την αγάπη, την έγνοια, τη συμμετοχή στην αγωνία και στον πόνο μας. Οι στολές δυσβάσταχτες. Τα γάντια, τρία ζευγάρια απανωτά. Οι λεπτές κινήσεις γίνονται με δυσκολία. Η κούραση αφόρητη. Αλλά όλοι στο πλευρό μας!

Κάθε φορά που ο γιατρός Α. μπαίνει στο δωμάτιο με τον καλό του λόγο, αισθάνομαι ότι ανέτειλε ο ήλιος, ότι όλα θα αλλάξουν. Κάθε πρωί που μπαίνει η γιατρός Μ. με τα μεγάλα

εκφραστικά χαρούμενα μάτια της, αισθάνομαι ότι υπάρχει ελπίδα. Δεν θα ξεχάσω, ένα πρωινό, μόλις είχε τελειώσει η γενική εφημερία του νοσοκομείου, μπήκε η Μ. στο δωμάτιο, διαλυμένη με δακρυσμένα μάτια. Ένωσα τον πόνο και την κούραση της, θέλησα να την αγκαλιάσω με όλη μου την ύπαρξη και να της πω, πόσο σημαντικός άνθρωπος είναι. Δεν μπόρεσα να πω τίποτε...

Αλλά και ο διευθυντής της κλινικής και ο υπεύθυνος λοιμωξιολόγος και όλοι οι υπόλοιποι πάντα κοντά μας, στην προσπάθεια να αφουγκραστούν τη δυσκολία μας.

Έτσι κάπως κύλησαν δέκα δύσκολες μέρες. Βελτιώθηκα. Ήρθε η ώρα να φύγω. Αναθάρρησε και η διπλανή μου, αλλά την ίδια μέρα διαπιστώθηκε ότι είχε επιβαρυνθεί η αναπνευστική της λειτουργία. Έπρεπε να κάνει αρ-

κετή υπομονή ακόμη. Ξέσπασε σε ένα βουβό κλάμα, γεμάτο απογοήτευση!

Τώρα βρίσκομαι στο σπίτι μου. Αδύναμη, αλλά αναπνέω χωρίς βοήθεια. Η καρδιά μου όμως έμεινε στο ΑΧΕΠΑ. Στους αρρώστους που αγωνίζονται να αναπνεύσουν, στους γιατρούς και τους νοσηλευτές που πασχίζουν να διακρίνουν μέσα από τις θολωμένες προσωπίδες τις αγωνίες και τους φόβους των αρρώστων τους. Αναρωτιέμαι: αν κάποια στιγμή συναντήσω αυτούς τους αφανείς ήρωες στο δρόμο θα μπορέσω να τους αναγνωρίσω; Έχω δει μόνο τα μάτια τους. Είμαι πάντως σίγουρη ότι η καρδιά μου θα τους αναγνωρίσει. Και φυσικά δεν θα πάψω να δοξάζω συνεχώς το Θεό, γιατί υπάρχουν γύρω μου η αγάπη και η θυσία προσωποποιημένες σε τόσο ωραίους ανθρώπους!

Είπαν

«Ένα καλό μυθιστόρημα μας λέει την αλήθεια για τον ήρωά του. Ένα κακό μυθιστόρημα μας λέει την αλήθεια για τον συγγραφέα του»

[Gilbert K. Chesterton]

Θεσσαλονίκη, η συμβασιλεύουσα

Δέσποινα Αμασλίδου

Οι Νεοέλληνες επέλεξαν για πρωτεύουσα του νεοσύστατου Ελληνικού κράτους την Αθήνα, λόγω της αρχαίας δόξας της. Αγνόησαν τη χιλιόχρονη αυτοκρατορία τους και τη βυζαντινή λάμψη της Θεσσαλονίκης, που είχε όλους αυτούς τους αιώνες ανοδική πορεία, παρά τις Σλαβικές εισβολές.

Ελληνογεννημένη, με ένδοξο Ρωμαϊκό παρελθόν (τα μνημεία της το μαρτυρούν), δέχθηκε τον Χριστιανισμό από τον Απόστολο των Εθνών Παύλο, και έτσι είναι η πρώτη πόλη με χαρακτηριστικά ευρωπαϊκά, δηλαδή Ελληνορωμαϊκή καταγωγή και Χριστιανική πίστη. Ο Ελληνοκεντρικός μελετητής Paul Valery λέει: «Η Ευρώπη τρέφεται από το αρχαιελληνικό-ορθολογιστικό επίτευγμα, τη Ρωμαϊκή οργάνωση και νομοθεσία και τη Χριστιανική πνευματικότητα», στοιχεία που κράτησε η Θεσσαλονίκη μέχρι τις μέρες μας.

Ως γνωστόν, η παρακμή του αρχαίου κόσμου οδήγησε στον μαρασμό του αστικού βίου και την εξαφάνιση πολλών πόλεων. Η πολιτική δράση μετατοπίστηκε από τη Ρώμη στην Κωνσταντινούπολη και τα Ελληνικά εδά-

φη βρέθηκαν έξω από πολιτικές δραστηριότητες και αποφάσεις. Αντίθετα η Θεσσαλονίκη, πρωτεύουσα του Ιλλυρικού (των Ρωμαϊκών Βαλκανίων) και πάνω στην Εγνατία που ένωνε την παλιά με τη νέα Ρώμη, βρισκόταν συνεχώς στην επικαιρότητα. Αντιστάθηκε στους Σλάβους με επιτυχία, έγινε ο ναυτικός και οδικός κόμβος της περιοχής, σταθμός ανάμεσα στη Ρώμη και την Κωνσταντινούπολη, βάση του εμπορίου προς τα Βαλκάνια και στρατηγείο Βυζαντινών δυνάμεων στο Ευρωπαϊκό έδαφος. Γνωστή και πανάρχαια η κινητικότητα των εμπορών στην εμποροπανήγυρη της, γνωστή και η παρουσία ανέκαθεν μισθοφορικών στρατευμάτων. Ο Ιωάννης Καμενιάτης, ο Ευστάθιος Θεσσαλονίκης και ο Ιωάννης Αναγνώστης, που έγραψαν για τις τρεις Αλώσεις της, θα την υμνήσουν και θα μας αφήσουν πολλές χρήσιμες πληροφορίες.

Το κίνημα των Ζηλωτών, το μόνο με αιτήματα κοινωνικά, θα γίνει στη Θεσσαλονίκη (υποκινήθηκε μάλλον από κατώτερα κοινωνικά στρώματα Φραγκοελλήνων και Σλάβων). Η γειτνίαση με το Άγιον Όρος θα συμβάλλει στη

διεθνοποίηση της περιοχής και θα φέρει στην πόλη τους λόγιους-διανοούμενους Μάγιστρο, Κυδώνη και Καβάσιλα, αντάξιους του Κύριλλου και του Μεθόδιου και των μεγάλων δασκάλων της Κωνσταντινούπολης. Πολλοί Βυζαντινοί αυτοκράτορες θα μένουν συχνά στη Θεσσαλονίκη: ο Μέγας Κωνσταντίνος, ο Θεοδόσιος και αργότερα ο Μιχαήλ ο Παφλαγόνας, και θα καθιερωθεί δίκαια ως η δεύτερη πόλη της αυτοκρατορίας, μετά την Κωνσταντινούπολη.

Οι διαβαλκανικοί δρόμοι από το Αιγαίο προς τον Δούναβη, που τόσο ωραία περιγράφει ο Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος στο «Προς τον ίδιον ιόν Ρωμανόν» και γενικά όλοι οι δρόμοι της περιοχής (Εγνατία, Βελιγράδι-Θεσσαλονίκη, Θεσσαλονίκη-Πόντος-Ασία, δηλαδή ο δρόμος του μεταξιού και των δουλεμπόρων και οι δρόμοι προς Ευρώπη και Ρωσία), όλοι συναντιούνται εδώ και κάνουν τη Θεσσαλονίκη να συναγωνίζεται την Κωνσταντινούπολη σε κίνηση και τη Μακεδονία χώρο στρατιωτικής δύναμης και πνευματικής ανάπτυξης. Το πρόβλημα των Σλαβικών εισβολών συνεχίζεται πολλούς αιώνες και οι Σκλαβήνοι οργιάζουν γύρω από τη Θεσσαλονίκη και σ' όλη τη Μακεδονία. Θα τους αντιμετωπίσει ο Ιουστινιανός Β', ο Σταυράκιος και ο Νικηφόρος Α' με τις μετακινήσεις πληθυσμών, ο δε Μιχαήλ Γ', ο μέθυσος, θα προχωρήσει σε εκβυζαντινισμό των Σκλαβήνων και σιγά-σιγά σε πλήρη υποταγή τους. Το 904 αυτοί οι Σκλαβήνοι θα δείξουν φιλοαραβική συμπεριφορά, ύποπτη και εχθρική προς τους Θεσσαλονικείς, που δείχνει ότι ήταν πρόσφατη η υποταγή τους.

Στο τέλος του Θ' αιώνα ο Ζαουτζάς, ο πεθερός του Λέοντα του Σοφού, προκειμένου να εξυπηρετήσει δύο φίλους του, έκανε τη Θεσσαλονίκη κέντρο διαμετακομιστικού εμπορίου. Οι δύο τελώνες αισχροκέρδησαν εις βάρος των Βουλγάρων εμπόρων και η Θεσσαλονίκη έγινε μεν εμπορικός κόμβος, ο Συμεών όμως βρήκε την ευκαιρία να αρχίσει τον πόλεμο, δήθεν για να αποκαταστήσει τους Βούλγαρους

εμπόρους, αλλά στην ουσία για να πάρει τη Θεσσαλονίκη, στόχο και όνειρο ανέκαθεν των Βουλγάρων και των Σέρβων.

Στα 1204 οι Φράγκοι καταλαμβάνουν την Κωνσταντινούπολη και το 1224 ο Μανουήλ, δεσπότης της Ηπείρου και της Θεσσαλίας, εγκαθιστά το βασιλείο του στη Θεσσαλονίκη, από τη σύντομη χωρίς αίγλη ζωή του οποίου... δεν έμειναν παρά μόνο κάποια αργυρά νομίσματα με τον βασιλέα του και τον Άγιο Δημήτριο. Αργότερα, το 1242, θα υποταχθεί στο βασίλειο της Νίκαιας και ύστερα οι εμφύλιοι του ΙΔ' αιώνα θα οδηγήσουν την πόλη σε παρακμή, ενώ την ίδια εποχή, στους γείτονες Βούλγαρους και Σέρβους που την υποβλέπουν, προστίθενται οι Αλβανοί (1350), οι Βενετοί και οι Καταλανοί.

Με τους Παλαιολόγους η Θεσσαλονίκη θα αναδειχθεί σε πνευματικό κέντρο και θα ανακάμψει οικονομικά. Ο Ανδρόνικος Β' Παλαιολόγος θα διατηρεί εδώ στράτευμα σιδηρόφρακτων ιππέων, διπλάσιο από το αντίστοιχο της Ασίας, οι δε πρόσφυγες από την Τουρκοκρατούμενη Μικρά Ασία θα βοηθήσουν στην πνευματική και διοικητική της αναζωογόνηση. Στα 1351 η αντιπαράθεση Ησυχαστών-Αντιησυχαστών θα αναδείξει τον Γρηγόριο Παλαμά θριαμβευτή, εξέχουσα πνευματική φυσιογνωμία και θερμό υποστηρικτή της πρακτικής της νοεράς προσευχής. Την κλασική παιδεία θα λαμπρύνουν τότε οι: Δημήτριος Τρικλίνιος, Νικηφόρος Χούμνος, Κωνσταντίνος Αρμενόπουλος, Ματθαίος Βλαστάρης και οι Ξανθόπουλοι.

Η διαμάχη Παλαιολόγου και Καντακουζηνού θα οδηγήσει στην ερήμωση της επαρχίας και τον αποδεκατισμό πολλών ευγενών και μαζί με την πανούκλα του 1350 θα οδηγήσουν τη Θεσσαλονίκη και τη Μακεδονία σε παρακμή. Οι Σέρβοι του Δουσάν, τα Αλβανικά φύλα, οι Καταλανοί και τέλος οι Οθωμανοί θα ολοκληρώσουν την καταστροφή. Το 1423 θα παραχωρηθεί στους Βενετούς για να την προστα-

τεύσουν από τον επερχόμενο κίνδυνο. Η επιβολή των Βενετών βαιλών και η σταθερή παρουσία στην πόλη των Ιταλών εμπόρων, ευνοούν τα συμφέροντά τους εις βάρος της πόλης και των Θεσσαλονικέων. Θα αποδειχθούν σκληροί και άδικοι προς στους κατοίκους και ανίκανοι απέναντι στους Τούρκους, που μετά την παλαιότερη και άτυπη παρουσία τους εκεί το 1387, θα την καταλάβουν οριστικά το 1430, σφραγίζοντας την απόλυτη κυριαρχία τους. Το 1492 θα έρθουν οι Εβραίοι από την Ισπανία (με πρωτοβουλία του Σουλτάνου), διωγμένοι από τον Φερδινάνδο και την Ισαβέλλα και από τότε θα ονομασθεί Ιερουσαλήμ των Βαλκανίων.

Η Θεσσαλονίκη είναι ίσως η μόνη πόλη στην Ελλάδα που διατήρησε αλώβητο τον αστικό της χαρακτήρα και την Ελληνικότητά της, παρά την έντονη και διαρκή παρουσία ξένων από Ανατολή και Δύση. Ελληνικότητα, που ενισχύθηκε πολλές φορές από Μικρασιάτες πρόσφυγες: τον ΙΓ', ΙΔ' και ΙΕ' αιώνα (με την εξάπλωση των Τουρκομάνων στη Μικρασία και μετά τις δύο αλώσεις της Κωνσταντινούπολης), αλλά και πρόσφατα με τους πρόσφυγες του 1922-1924, που κι αυτοί όπως κι οι άλλοι, την φωτίσαν με την Ελληνικότητα και την πνευματικότητά τους και τρυφερά την ονόμασαν: προσφυγομάνα.

Η θεραπεία του έπαρχου Λεόντιου*

Φανή Μέλφου-Γραμματικού

Βιοπαθολόγος

Ο έπαρχος του Ιλλυρικού Λεόντιος σηκώθηκε δύσκολα από το κρεβάτι. Το σκοτάδι πυκνό, δεν του επέτρεπε να διακρίνει τα γύρω αντικείμενα. Ψηλαφητά πήγε ως το παράθυρο και τράβηξε τις βαριές κουρτίνες. Μαύρο σκοτάδι και πάλι. Τι έγινε; αναρωτήθηκε, ο ήλιος έπαυσε να ανατέλλει;

Δυνατό σύγκρου τον τάραξε. Μήπως ήταν τιμωρία για τις ύβρεις και τα αναθέματα που εκτόξευσε εναντίον των Χριστιανών στη συνέλευση των διοικητών και επάρχων του Ανατολικού Βυζαντινού Κράτους; Νόμιζε πως είδε μια αστραπή να τον τυφλώνει όταν τα έλεγε.

Ψηλαφητά βρήκε το μπρούντζινο καμπανάκι στο ερμάρι και το χτύπησε με δύναμη.

Ο πιστός υπηρέτης του Ιλαρίων ήρθε τρεχάτος.

«Με ζητήσατε, κύριε, μήπως θέλετε το πρωινό σας;» ρώτησε ταπεινά.

«Άσε τα λόγια, Ιλαρίων, και πες μου τι βλέπεις εδώ μέσα», πρόσφερε απότομα σε τόνο που δε συνήθιζε.

Έκπληκτος από την ερώτηση και το αυστη-

ρό ύφος του αφεντικού του, ο Ιλαρίων βιάστηκε να απαντήσει:

«Βλέπω το 'κρεβάτιον', ένα 'σεντούκιον', μίαν 'τράπεζαν' κι ένα 'σταμνίον'».

«Τα βλέπεις καθαρά;» επέμεινε ο Ιλαρίων.

«Φυσικά, άρχοντά μου, τα βλέπω πολύ καθαρά».

«Είμαι τυφλός», έμπηξε δυνατή φωνή ο έπαρχος κι έπεσε στα γόνατα να παρακαλεί τους θεούς του Ολύμπου, το θεό των Καβείρων, ακόμα και τον Ιησού Χριστό να κάνει το θαύμα του.

«Να καλέσω μήπως τον Κλέανδρο τον γιατρό;» ρώτησε δειλά ο υπηρέτης.

«Πες του να 'ρθει αμέσως.»

Την ίδια ώρα που γινόταν ο δραματικός αυτός διάλογος μεταξύ του έπαρχου Λεόντιου και του υπηρέτη του, ο γιατρός Κλέανδρος έκανε την συνηθισμένη του επίσκεψη στους 'ασθενάριους' που οι κατοικίες τους ήταν σε κοντινή απόσταση, βάδην χωρίς την άμαξά του. Έτσι, όταν ο Ιλαρίων τον αναζήτησε, βρήκε το ιατρείο του άδειο.

* Απόσπασμα από το βιβλίο της Φανής Μέλφου-Γραμματικού: «Το ξύπνημα των Μαγεμένων». Εκδόσεις Πηγή, Δεκέμβριος 2019.

Οι απότομοι τρόποι του αφεντικού του και ο φόβος ενός οργισμένου ξεσπάσματος αν επέστρεφε άπρακτος, έπεισαν τον υπηρέτη να μπει στο ιατρείο και να περιμένει την επιστροφή του γιατρού. Κάθισε σ' ένα χαμηλό 'σκαμνίο' και για να περάσει η ώρα έφερε το βλέμμα του στα γύρω αντικείμενα.

Την προσοχή του τράβηξαν δυο νάρθηκες, από ελεφαντόδοντο ο ένας, από ασήμι ο άλλος, τοποθετημένοι χιαστί στο μαρμάρινο αρμάριο.

Πήγε κοντά τους και αφού τους περιεργάστηκε με ενδιαφέρον, πήρε το θάρρος να χαϊδέψει απαλά τον από ελεφαντόδοντο νάρθηκα. Τραβήχτηκε γρήγορα πίσω στην σκέψη πως ίσως το άγγιγμά του προκαλούσε ανεπανόρθωτη ζημιά και στράφηκε στον ασημένιο νάρθηκα που έμοιαζε πιο γερός. Έκανε να τον ανασηκώσει, του φάνηκε αρκετά βαρύς και τον άφησε στην θέση του.

Σίγουρα ο αρχίατρός Κλέανδρος είναι πολύ πλούσιος για να έχει τόσο ακριβά εργαλεία, σκέφτηκε.

Κάπου είχε ακούσει πως οι αρχίατροι πληρώνονται γερά, αντίθετα με τους 'μέσους' και τους 'τελευταίους' γιατρούς που αρκούνται στα ελάχιστα χρήματα της 'ρόγας' ή την αμοιβή σε τρόφιμα, της 'αννόνας'.

Θυμήθηκε και τις φήμες που κυκλοφορούσαν πως ο γιατρός Κλέανδρος ζήτησε ένα 'τριμίσιν', τρία τέταρτα δηλαδή χρυσού νομίσματος, για να θεραπεύσει το συκώτι πλούσιου ασθενούς και ένα 'σημίσιν' από άλλον –μισό δηλαδή νόμισμα– για τη θεραπεία του τραυματός του.

Από τους νάρθηκες τα μάτια του σκάλωσαν στη 'σμίλη', στο ράφι με τα μικρότερα εργαλεία. Ένα ακριβό αντικείμενο, στολισμένο με πολύτιμους λίθους.

«Να εξαρτάται τάχα η επιτυχία της θεραπείας από την αξία των εργαλείων;» αναρωτήθηκε με αφέλεια. «Αν είναι έτσι, οι φτωχοί ασθενείς είναι καταδικασμένοι», αναστέναξε.

Κουρασμένος από τις πολύπλοκες σκέψεις του, έφερε τα μάτια του στους τόμους των βιβλίων, τοποθετημένους με τάξη στους ξύλινους 'πανδέκτες'. «Τι γράφουν άραγε για κείνους που βρίσκονται στο σκοτάδι και έπαυσαν να βλέπουν;» αναρωτήθηκε.

Στην ανάμνηση του τυφλού αφεντικού του ένιωσε συμπόνια και φόβο μαζί. Ο έπαρχος Λεόντιος ήταν πονετικός και καλός άνθρωπος, αν εξαιρούσε τις στιγμές που ο θυμός και το πείσμα τον μεταμόρφωνε σε θηρίο ανήμερο. Εκείνος πάντως τα πήγαινε καλά μαζί του γιατί απέφευγε να τον εκνευρίζει ή να παρακούει τις διαταγές του. Ένας ακόμη σοβαρός λόγος που δεν τολμούσε να επιστρέψει χωρίς τον γιατρό.

Ο γιατρός Κλέανδρος επέστρεψε λίγο πριν το μεσουράνημα του ήλιου, φανερά κουρασμένος. Βρήκε τον Ιλαρίωνα να τον περιμένει ανήσυχος και ζήτησε να μάθει τι συμβαίνει. Το όνομα του έπαρχου Λεόντιου ήταν αρκετό για να τον πείσει να ξεχάσει την κούραση και να ετοιμαστεί για την επίσκεψη στον εκλεκτό ασθενή, που πλήρωνε αδρά τις επισκέψεις των γιατρών.

Πέταξε βιαστικά την πρόχειρη φορεσιά του και έσπευσε να ντυθεί την επίσημη στολή των γιατρών με την γαλάζια 'διβένετο' κάπα και το δερμάτινο σκούφο. Τοποθέτησε ύστερα μέσα στον ιατρικό του σάκο μια ασημένια 'σικύα', ένα 'φλασκίο' με παχύρρευστο υγρό και ένα γυάλινο δοχείο, την 'καρούρα'.

«Εμπρός, πάμε» είπε στον Ιλαρίωνα και ανέβηκε στην ασημοστολισμένη του άμαξα.

Έξαλλος από θυμό, με φωνές και αναθέματα, τους υποδέχτηκε ο Λεόντιος, που δεν άντεχε την αναμονή στο σκοτάδι. Με κόπο κατάφερε να τον ηρεμήσει ο γιατρός Κλέανδρος, και μόνο όταν τον διαβεβαίωσε πως θα ξαναβρεί το φως του, αν ακολουθήσει την θεραπεία των καταξιωμένων γιατρών της αρχαιότητας Ιπποκράτη, Γαληνού και Αέτιου. Τα ονόματα των φημισμένων γιατρών και οι διαβεβαιώσεις

του για σίγουρη θεραπεία έπεισαν τελικά τον Λεόντιο να δεχτεί να τον αφήσει να ψηλαφήσει τον σφυγμό του και να κάνει επισκόπηση των ούρων του.

Προς μεγάλη απογοήτευση του γιατρού, ο σφυγμός ήταν ρυθμικός και τα ούρα καθαρά χωρίς ύποπτο ίζημα. «Όλα καλά, τίποτα το ανησυχητικό», μουρμούρισε μέσα από τα δόντια του. Τον άκουσε ο Λεόντιος και έγινε πυρ και μανία.

«Πώς τα βρίσκεις όλα καλά και άγια, γιατρέ μου, όταν εγώ δεν ξεχωρίζω αν είναι μέρα η νύχτα;» ξεφώνισε φανερά εκνευρισμένος. Πέταξε μακριά την καρούρα με τα ούρα και συνέχισε με θυμό:

«Μην το ψάχνεις άλλο γιατρέ, μου έκαναν μάγια οι εχθροί μου».

Ο Κλέανδρος, όπως όλοι οι μορφωμένοι της εποχής, καταδίκαιζε τα μάγια, τους καταδέσμους και τις καταπασσαλεύσεις, αλλά δεν ήταν η κατάλληλη ώρα για τέτοιου είδους συζητήσεις. Εκείνο που ήθελε ήταν να τον αφήσει ήσυχο να σκεφτεί και να κάνει ήρεμα τη δουλειά του.

Ο Λεόντιος όμως όχι μόνο δεν έλεγε να ησυχάσει, αλλά ο εκνευρισμός του από στιγμή σε στιγμή μεγάλωνε. Κρυφά, χωρίς εκείνος να τον πάρει είδηση, πήρε την ασημένια σικύα και με μια ξαφνική κίνηση σικύασε στο κεφάλι του Λεόντιου.

Τρόμαξε, φοβήθηκε ή ήταν ο σωστός τρόπος θεραπείας; Ότι κι αν συνέβη, ο Λεόντιος ηρέμησε γρήγορα και υποταγμένος ρώτησε πότε θα βρει το φως του.

Ο γιατρός Κλέανδρος δεν ήξερε την απάντηση. Δεν ήταν σίγουρος αν η τύφλωση οφείλεται σε 'νεφέλιον' ή 'σύκον', ούτε αν θα κατάφερνε να τον θεραπεύσει.

Δεν φανέρωσε τις επιφυλάξεις του και απάντησε μονολεκτικά: «Σύντομα».

Έβγαλε ύστερα από το σάκο του ένα 'φλασκίδιο' γεμάτο με παχύρρευστο υγρό, μείγμα χυμού του φυτού 'θριδάκιον' με μέλι, και άλει-

ψε με αυτό τα μάτια του Λεόντιου. Τα σκέπασε μετά με λεπτό ύφασμα και τον διαβεβαίωσε πως σε σαράντα το πολύ μέρες θα έβλεπε όπως πρώτα.

Ικανοποιημένος ο Λεόντιος, του έδωσε για αμοιβή ένα 'σημίσι' και τον ευχαρίστησε.

Μια εβδομάδα αργότερα ο Λεόντιος εξακολουθούσε να βρίσκεται στο σκοτάδι. Κρυφά έβγαζε κάθε τόσο τον επίδεσμο από τα μάτια του με την ελπίδα να διακρίνει έστω κάποιες σκιές, αλλά το σκοτάδι ήταν απόλυτο. Παρηγοριόταν με τη σκέψη πως είναι νωρίς ακόμα και δεν έχανε τις ελπίδες του.

Όταν πέρασαν έξι εβδομάδες κι εκείνος εξακολουθούσε να βρίσκεται στο σκοτάδι έπεσε σε μαύρη απελπισία. Η σκέψη πως θα περνούσε την υπόλοιπη ζωή του χωρίς να βλέπει το φως, τα αγαπημένα του πρόσωπα, τα βουνά και τη θάλασσα, τον έφερνε σε απόγνωση.

Στην απελπισία του θυμήθηκε τα θαύματα των Χριστιανών: Παράλυτοι περπατούσαν, βουβοί ξανάβρισκαν τη μιλιά τους και τυφλοί το φως τους.

Ο αδιάλλακτος ειδωλολάτρης Λεόντιος άρχισε να αμφιβάλλει.

Να είχαν τάχα τη δύναμη οι άγιοι των Χριστιανών να τον θεραπεύσουν; Θυμήθηκε τότε την Χριστιανή υπηρέτρια, που μιλούσε για το θαυματουργό νερό, μύρο το ονόμαζε, που ανέβλυζε από τον τάφο του μεγαλομάρτυρα Δημήτριου. Την ειρωνευόταν και της έλεγε πως είναι παραμύθι για μικρά παιδιά, αλλά εκείνη επέμενε. Έφερνε και παραδείγματα για τυφλούς που βρήκαν το φως τους, παράλυτους που περπάτησαν και μουγγούς που μίλησαν. Τι θα έχανε να δοκιμάσει;

«Σύρε να μου φέρεις εκείνο το θαυματουργό νερό», είπε στην Χριστιανή υπηρέτρια.

Ξημέρωμα της άλλης μέρας, με το λάλημα του πρώτου κόκορα, ο Λεόντιος πέταξε μακριά τον επίδεσμο και έπλυνε τα μάτια του με το θαυματουργό μύρο.

Πρώτα ένιωσε ένα δυνατό κάψιμο, σαν να

καιγόταν το παραπέτασμα που τον εμπόδιζε να δει. Πέρασε λίγη ώρα και θολά σχήματα άρχισαν να σχηματίζονται στα σκοτεινιασμένα μάτια του. Σκιές αέρινες που σιγά-σιγά έπαιρναν μορφή, γίνονταν άλλοτε χριστιανικά σύμβολα κι άλλοτε σχημάτιζαν εικόνες αγίων με φωτοστέφανα και καλοσυνάτα χαμόγελα. Δεν άργησε οι μορφές να γίνουν συγκεκριμένες και η εικόνα του Αϊ Δημήτρη με σιδερένια πανοπλία και ξίφος, πάνω στο άλογό του, σχηματίστηκε ολοκάθαρη.

Έπεσε στα γόνατα και υποσχέθηκε να κτίσει στο όνομά του άγιου εκκλησία μεγαλοπρεπή, λαμπρή σαν ανάκτορο και μεγάλη όσο ένα στάδιο, αν έβρισκε ξανά το φως του. Δεν πρόλαβε να αποσώσει τα λόγια του και μια λάμψη σαν αστραπή τον θάμπωσε. Πήγε στο παράθυρο και τράβηξε τις κουρτίνες. Στο αδύναμο φως ενός χλωμού ήλιου, διέκρινε θολά στην αρχή, πιο καθαρά μετά, το παλάτι του βασιλιά

Αλέξανδρου και μια-μια τις Μαγεμένες πάνω στο επιστύλιο με τους κίονες. Του φάνηκε πως είδε την Μαινάδα να του χαμογελά, αλλά σκέφτηκε πως ήταν της φαντασίας του. Για να σιγουρευτεί έστρεψε τα μάτια του στην αγορά. Καθαρά, χωρίς προσπάθεια ξεχώρισε τις θολωτές στοές, τα μαρμάρινα σκαλοπάτια και ανθρώπους να γυροφέρνουν τα στενά δρομάκια.

Έβλεπε! Ο Αϊ Δημήτρης έκανε το θαύμα του...

Τρία χρόνια αργότερα, σε πανηγυρική δοξολογία, η περίλαμπρη εκκλησία του Αϊ Δημήτρη της Θεσσαλονίκης άνοιγε τις πύλες της. Χιλιάδες οι πιστοί που κατέφθαναν από κάθε άκρη της χώρας να παρακολουθήσουν την λειτουργία και να ζητήσουν τη βοήθεια του πολιούχου Άγιου για κάποια προσωπική τους ανάγκη, οικονομική, υγείας ή αισθηματική. Ο έπαρχος Λεόντιος κράτησε την υπόσχεσή του.

Η μέρα που έσπασε το φράγμα

James Thurber

Μετάφραση: Αντώνης Παπαγιάννης

Τις μνήμες μου απ' όσα περάσαμε εγώ και η οικογένειά μου στη διάρκεια της πλημμύρας του 1913 στο Οχάιο ευχαρίστως θα τις ξεχνούσα. Κι ωστόσο ούτε τα βάσανα που υπομείναμε ούτε η ταραχή και η σύγχυση που δοκιμάσαμε μπορούν να αλλάξουν τα αισθήματά μου για την πατρίδα μου και την πόλη μου. Περνάω μια χαρά τώρα, και μακάρι να ήμουν στο Κολόμπους¹, αλλά αν ποτέ κανείς διαβολόστειλε μια πόλη, αυτό έγινε εκείνο το τρομακτικό και επικίνδυνο απόγευμα του 1913 όταν έσπασε το φράγμα, ή, για να είμαστε πιο ακριβείς, οι πάντες στην πόλη νόμισαν ότι έσπασε το φράγμα. Η εμπειρία μας εξευγέτισε και μας αποθάρρυνε συγχρόνως. Ιδίως ο παππούς έφθασε σε μεγαλόπρεπα ύψη που στα μάτια μου ποτέ δεν θα χάσουν την αίγλη τους, έστω κι αν οι αντιδράσεις του στην πλημμύρα βασιζόνταν σε μια βαθιά παρανόηση, ότι δηλ.

απειλή που καλούμασταν να αντιμετωπίσουμε ήταν το ιππικό του Νάθαν Φόρεστ². Η μόνη πιθανή διέξοδος για μας ήταν να εγκαταλείψουμε το σπίτι, κάτι που ο παππούς απαγόρευσε αυστηρά, κραδαίνοντας το παλιό στρατιωτικό του ξίφος. «Ας έρθουν τα καθάρματα!» βρυχήθηκε. Στο μεταξύ εκατοντάδες άνθρωποι περνούσαν μπροστά από το σπίτι μας πανικόβλητοι, ξεφωνίζοντας: «Πηγαίνετε ανατολικά! Πηγαίνετε ανατολικά!» Χρειάστηκε να ζαλίσουμε τον παππού χτυπώντας τον με τη σανίδα του σιδερώματος. Καθώς έπρεπε να κουβαλάμε τον γέρο – ήταν ψηλός πάνω από ένα ενενήντα και ζύγιζε σχεδόν ογδόντα κιλά – στο πρώτο μισό μίλι μας προσπέρασε πρακτικά όλη η πόλη. Αν δεν είχε συνέλθει ο παππούς στη γωνία των οδών Πάρσονς και Τάουν, χωρίς αμφιβολία θα μας είχαν προλάβει και καταπιεί τα μανιασμένα νερά – αν δηλαδή υπήρχαν κα-

Σ.τ.Μ. Ο James Thurber (1894-1961) ήταν Αμερικανός χιουμορίστας και σκιτσογράφος, γνωστός κυρίως από το διήγημά του 'Η κρυφή ζωή του Ουώλτερ Μίτνι' που δημοσιεύθηκε παλιότερα στα Ιατρικά Θέματα (τεύχος 67). Το παρακάτω κείμενο, παρμένο από το βιβλίο του 'My life and hard times', περιγράφει με μοναδικό τρόπο έναν ομαδικό πανικό που ξεκινά από μια ψεύτικη πληροφορία (αυτό που σήμερα θα ονομάζαμε fake news). Το φαινόμενο κάθε άλλο παρά φανταστικό είναι, όπως πολύ καλά γνωρίζουμε από τη σύγχρονη πραγματικότητα, γι' αυτό και παρουσιάζουμε μεταφρασμένο το αφήγημά του.

¹ Σ.τ.Μ. Η πρωτεύουσα της πολιτείας Οχάιο.

² Σ.τ.Μ. Στρατηγός των Νοτίων στον Αμερικανικό Εμφύλιο πόλεμο.

θόλου μανιασμένα νερά. Αργότερα, όταν ο πανικός είχε υποχωρήσει και οι άνθρωποι είχαν γυρίσει μάλλον ντροπιασμένοι στα σπίτια και τα γραφεία τους, μειώνοντας με τις αφηγήσεις τους στο ελάχιστο τις αποστάσεις που είχαν τρέξει και δίνοντας διάφορες δικαιολογίες για την τρεχάλα τους, οι μηχανικοί του δήμου δήλωσαν ότι, ακόμη κι αν είχε σπάσει το φράγμα, η στάθμη του νερού δεν θα είχε ανεβεί περισσότερο από πέντε πόντους στη Δυτική Πλευρά. Η Δυτική Πλευρά βρισκόταν τον καιρό της τρομάρας του φράγματος κάτω από δέκα μέτρα νερό – όπως και όλες οι παραποτάμιες πόλεις του Οχάιο στις μεγάλες ανοιξιάτικες πλημμύρες πριν είκοσι χρόνια. Η Ανατολική Πλευρά (όπου μέναμε και όπου έγινε όλη η τρεχάλα) δεν είχε διατρέξει ποτέ κανέναν κίνδυνο. Μόνο μια άνοδος τριάντα μέτρων θα μπορούσε να υπερχειλίζει την Κεντρική Οδό, τον δρόμο που χώριζε την ανατολική πλευρά της πόλης από τη δυτική, και να κατακλύσει την Ανατολική Πλευρά.

Το γεγονός ότι όλοι ήμασταν τόσο ασφαλείς όσο τα γατάκια κάτω από τη θερμάστρα δεν ανακούφισε στο ελάχιστο την απόγνωση και την παράδοση απελπισία που κατέλαβε τους κατοίκους της Ανατολικής Πλευράς όταν η κραυγή ότι έσπασε το φράγμα απλώθηκε σαν φωτιά σε ξερά χόρτα. Μερικοί από τους πιο αξιοπρεπείς, σοβαρούς, κυνικούς και καθαρόμυαλους ανθρώπους της πόλης εγκατέλειψαν τις γυναίκες τους, τις στενογράφους τους, τα σπίτια και τα γραφεία τους και έτρεξαν προς τα ανατολικά. Δεν υπάρχουν παρά λίγες απειλές στον κόσμο πιο τρομακτικές από το ότι «Το φράγμα έσπασε!» Λίγοι άνθρωποι είναι ικανοί να σταθούν και να σκεφτούν λογικά όταν η κραυγή αυτή αντηχεί στ' αυτιά τους, ακόμη και άνθρωποι που ζουν σε πόλεις πάνω από πεντακόσια μίλια μακριά από κάποιο φράγμα.

Η φήμη για το σπασμένο φράγμα του Κολόμπους στο Οχάιο άρχισε, όπως θυμάμαι, γύ-

ρω στο μεσημέρι στις 12 Μαρτίου 1913. Η Κεντρική Οδός, ο κύριος χώρος του εμπορίου, έσφυζε από τον ήρεμο βόμβο της μπίζνης και των μπίζνεσμεν που συζητούσαν, υπολόγιζαν, παζάρευαν, πρόσφεραν, απέρριπταν και συμβιβάζονταν. Ο Ντάρριους Κόνινγκουέι, ένας από τους πρώτους δικηγόρους επιχειρήσεων στις Μεσοδυτικές Πολιτείες, έλεγε στην Επιτροπή Κοινής Ωφελείας με τη γλώσσα του Ιούλιου Καίσαρα ότι ευκολότερα θα μετακινούσαν τον Πολικό Αστέρα παρά τον ίδιο. Άλλοι άνθρωποι έλεγαν τα μικρά τους επιχειρήματα και έκαναν τις μικρές τους χειρονομίες. Ξαφνικά κάποιος άρχισε να τρέχει. Μπορεί απλώς να θυμήθηκε, εντελώς στιγμιαία, ένα ραντεβού για να συναντήσει τη γυναίκα του, για το οποίο ήδη είχε φοβερά αργήσει. Ό,τι και να ήταν, έτρεξε προς τα ανατολικά στην Ευρεία Οδό (πιθανώς προς το εστιατόριο Μαραμόρ, ένα προσφιλές σημείο συνάντησης των ανδρών με τις γυναίκες τους). Κάποιος άλλος άρχισε να τρέχει, ίσως ένας ζωηρός εφημεριδοπώλης. Άλλος ένας άντρας, ένας ευτραφής επιχειρηματίας, το έβαλε στα πόδια. Μέσα σε δέκα λεπτά, οι πάντες στην Κεντρική Οδό, από τις Αποθήκες μέχρι τα Δικαστήρια, έτρεχαν. Ένας ηχηρός ψίθυρος βαθμιαία αποκρυσταλλώθηκε στην επίφοβη λέξη «φράγμα». «Το φράγμα έσπασε!» Ο φόβος μεταφράσθηκε σε λέξεις από μια μικρόσωμη γιαγιά, ή από έναν τροχονόμο, ή από ένα μικρό αγόρι: κανένας δεν ξέρει από ποιον, ούτε και έχει πλέον σημασία. Δυο χιλιάδες άνθρωποι απότομα τράπηκαν σε φυγή. «Πηγαίνετε ανατολικά!» ήταν η κραυγή που ακούστηκε – ανατολικά, μακριά από τον ποταμό, ανατολικά προς την ασφάλεια. «Ανατολικά! Ανατολικά! Ανατολικά!»

Μαύρα ποτάμια ανθρώπων κυλούσαν προς ανατολάς σε όλους τους δρόμους που οδηγούσαν σ' εκείνη την κατεύθυνση. Τα ποτάμια αυτά, που οι πηγές τους ήταν στα καταστήματα, τα κτίρια των γραφείων, τους κινηματογράφους, τροφοδοτούνταν από ρυάκια

από νοικοκυρές, παιδιά, σακάτηδες, υπηρέτες, σκύλους και γάτες, που ξεγλιστρούσαν από τα σπίτια απ' όπου περνούσαν τα κεντρικά ποτάμια, φωνάζοντας και τσιρίζοντας. Άνθρωποι έβγαιναν τρέχοντας, αφήνοντας φωτιές να καί-νε και φαγητά να μαγειρεύονται και πόρτες ορθάνοιχτες. Ωστόσο θυμάμαι ότι η μητέρα μου έκλεισε όλες τις φωτιές και ότι πήρε μαζί της μια ντουζίνα αυγά και δυο καρβέλια ψωμί. Το σχέδιό της ήταν να φτάσει στο Μεμόριαλ Χωλ, μόλις δυο τετράγωνα μακριά, και να καταφύγει κάπου στην οροφή του, σε ένα από τα σκονισμένα δωμάτια όπου μαζεύονταν οι βετεράνοι του πολέμου και όπου φυλάσσονταν παλιές σημαίες και σκηνικά θεάτρου. Όμως τα μανιασμένα πλήθη που φώναζαν «Πηγαίνετε ανατολικά!» την παρέσυραν και μαζί της και όλους μας. Όταν ο παππούς ανέκτησε πλήρως τις αισθήσεις του, στη Λεωφόρο Πάρσονς, στράφηκε σαν κάποιος τιμωρός προφήτης προς το πλήθος που έφευγε και φώναζε στους άνδρες να παραταχθούν σε σειρές και να αντιμετωπίσουν τα επαναστατημένα σκυλιά, αλλά τελικά έπιασε κι εκείνος την ιδέα ότι το φράγμα είχε σπάσει, και φωνάζοντας «Πηγαίνετε ανατολικά!» με τη δυνατή φωνή του, άρπαξε στο ένα μπράτσο ένα μικρό παιδί και στο άλλο έναν μικρόσωμο υπαλληλάκο κάπου σαρανταδύο ετών και αρχίσαμε σιγά-σιγά να πλησιάζουμε εκείνους που ήταν πιο μπροστά από μας.

Σκόρπιοι πυροσβέστες, αστυνομικοί και αξιωματικοί του στρατού με μεγάλη στολή – είχαν επιθεώρηση στο Φρούριο Χέις, στο βόρειο τμήμα της πόλης – πρόσθεσαν χρώμα στα φουσκωμένα πλήθη των ανθρώπων. «Πηγαίνετε ανατολικά!» ξεφώνισε ένα κοριτσάκι με τσιριχτή φωνή καθώς περνούσε μπροστά από μια βεράντα όπου λαγοκοιμόταν ένας αντισυνταγματάρχης του πεζικού. Μαθημένος σε γρήγορες αποφάσεις, εκπαιδευμένος σε άμεση πειθαρχία, ο αξιωματικός πήδησε από τη βεράντα και τρέχοντας σαν άνεμος σύντο-

μα προσπέρασε το κοριτσάκι φωνάζοντας «Πηγαίνετε ανατολικά!» Οι δυο τους γρήγορα άδειασαν όλα τα σπίτια στον μικρό δρόμο όπου βρίσκονταν. «Τι τρέχει; Τι τρέχει;» ρώτησε ένας παχύς αργοκίνητος άνδρας που σταμάτησε τον συνταγματάρχη. Ο αξιωματικός έκανε πίσω και ρώτησε το κοριτσάκι τι έτρεχε. «Έσπασε το φράγμα!» είπε εκείνο λαχανιασμένο. «Έσπασε το φράγμα!» μούγκρισε ο συνταγματάρχης. «Πηγαίνετε ανατολικά! Ανατολικά! Ανατολικά!» Σύντομα βρέθηκε, με το εξαντλημένο παιδί στα μπράτσα του, επικεφαλής ενός λόχου τριακοσίων ατόμων που είχαν μαζευτεί γύρω του από καθιστικά δωμάτια, καταστήματα, γκαράζ, αυλές και υπόγεια.

Κανένας δεν κατάφερε ποτέ να υπολογίσει με κάποια ακρίβεια πόσοι άνθρωποι πήραν μέρος στη μεγάλη τρεχάλα του 1913, διότι ο πανικός, που επεκτάθηκε από τα Εμφιαλωτήρια Γουίνσλοου στο νότιο άκρο μέχρι το Κλίντονβιλ, έξι μίλια βόρεια, τελείωσε το ίδιο ξαφνικά όπως είχε αρχίσει, και οι ομάδες των προσφύγων με τα κοτσιδάκια και τα κουρέλια και τις βελούδινες ρόμπες διαλύθηκαν και γύρισαν στα σπίτια τους, αφήνοντας τους δρόμους ήσυχους και έρημους. Η εκκένωση της πόλης με φωνές, κλάματα και σύγχυση δεν κράτησε ούτε δυο ώρες συνολικά. Κάποιοι λίγοι άνθρωποι έφτασαν μέχρι το Ρέινολντσμπουργκ, δώδεκα μίλια μακριά· πενήντα ή περισσότεροι έφτασαν στην Εξοχική Λέσχη, οκτώ μίλια μακριά· οι περισσότεροι από τους υπόλοιπους τα παράτησαν εξαντλημένοι, ή σκαρφάλωσαν σε δέντρα στο πάρκο Φράνκλιν, στα τέσσερα μίλια. Τελικά η τάξη αποκαταστάθηκε και ο φόβος διαλύθηκε από πολιτοφύλακες που γύριζαν με φορτηγά και φώναζαν από τα μεγάφωνα: «Το φράγμα δεν έσπασε!» Στην αρχή αυτό απλώς πρόσθεσε στη σύγχυση και αύξησε τον πανικό, διότι πολλοί φυγάδες νόμιζαν ότι οι στρατιώτες φώναζαν «Το φράγμα τώρα έσπασε!», βάζοντας έτσι τη σφραγίδα της επικύρωσης στη συμφορά.

Όλη αυτή την ώρα, ο ήλιος έλαμπε ήσυχα και δεν υπήρχαν πουθενά σημάδια από νερά που έρχονταν. Ένας επισκέπτης με αεροπλάνο, παρατηρώντας τις ακανόνιστες, παραγμένες μάζες των ανθρώπων εκεί κάτω, θα δυσκολευόταν πολύ να μαντέψει κάποια αιτία για το φαινόμενο. Ασφαλώς θα είχε εμπνεύσει σ' έναν τέτοιο παρατηρητή έναν ιδιαίτερο τρόπο, όπως η θέα του πλοίου *Mary Celeste*, εγκαταλειμμένου στη θάλασσα³, με τις φωτιές στο μαγειρείο του να καίνε ειρηνικά και τα ήρεμα καταστρώματά του να αστράφτουν στη λιακάδα.

Μια θεία μου, η θεία Έντιθ Τέιλορ, ήταν σ' ένα κινηματοθέατρο στην Κεντρική Οδό, όταν, πάνω από τον ήχο του πιάνου στη σκηνή (παιζόταν μια ταινία με τον Μπιλ Χαρτ⁴), ακούστηκε ένα ποδοβολητό που σταθερά αυξανόταν σε ένταση. Επίμονες κραυγές ακούστηκαν πάνω από το ποδοβολητό. Ένας ηλικιωμένος που καθόταν δίπλα στη θεία μου μουρμούρισε κάτι, σηκώθηκε από το κάθισμά του και ανέβηκε τον διάδρομο μισοτρέχοντας. Αυτό ξάφνιασε τους πάντες. Στη στιγμή το κοινό γέμισε τους διαδρόμους. «Φωτιά!» φώναξε μια γυναίκα που ανέκαθεν περίμενε ότι θα καιγόταν σ' ένα θέατρο- τώρα όμως οι φωνές απ' έξω ήταν πιο δυνατές και καθαρές. «Το φράγμα έσπασε!» ξεφώνισε κάποιος. «Πηγαίνετε ανατολικά!» ούρλιασε μια μικρόσωμη γυναίκα μπροστά από τη θεία μου. Και τράβηξαν ανατολικά, σπρώχνοντας και παραμερίζοντας και τραβώντας, ρίχνοντας κάτω γυναίκες και παιδιά, βγαίνοντας τελικά στο δρόμο ξεσχισμένοι και ανάκατοι. Μέσα στο θέατρο ο Μπιλ Χαρτ ψύχραιμος αντιμετώπιζε έναν κακούργο και η θαρραλέα κοπέλα στο πιάνο συνέχισε να παίζει δυνατά επίκαιρες επιτυχίες. Έξω, άντρες κατηφόριζαν στην πλατεία του Καπιτωλίου, άλλοι σκαρφάλωναν σε δέντρα, μια γυναίκα κατά-

φερε να ανεβεί στο μνημείο 'Τα κοσμήματα του Οχάιο'⁵, απ' όπου οι μπρούτζινες φιγούρες του Σέρμαν, του Στάντον, του Γκραντ και του Σέρινταν παρακολουθούσαν με ψυχρή αδιαφορία τη διάλυση της πρωτεύουσας.

«Έτρεξα νότια προς την οδό Στέιτ, ανατολικά προς την Τρίτη οδό, νότια προς την Τάουν, και ανατολικά στην Τάουν», μου έγραψε η θεία Έντιθ. «Μια ψηλή λεπτόσωμη γυναίκα με βλοσυρά μάτια και αποφασιστικό πηγούνι με προσπέρασε τρέχοντας στη μέση του δρόμου. Δεν ήμουν ακόμη σίγουρη τι συνέβαινε, παρά τις φωνές. Πλησίασα τη γυναίκα με κάποια προσπάθεια, διότι παρόλο που ήταν στα τελευταία πενήντα της, είχε ένα όμορφο και άνετο στυλ στο τρέξιμο και έδειχνε να είναι σε εξαιρετική φόρμα. 'Τι τρέχει,' ρώτησα λαχανιασμένα. Μου έρριξε μια γρήγορα ματιά κι έπειτα κοίταξε πάλι μπροστά και άνοιξε το βήμα της λιγάκι. 'Μη ρωτάς εμένα, ρώτα τον Θεό,' είπε».

«Όταν έφτασα στη λεωφόρο Γκραντ, ήμουν τόσο εξαντλημένη που ο Δρ Χ. Μάλορι -θυμάσαι τον Δρ Μάλορι, τον άνθρωπο με την άσπρη γενειάδα που μοιάζει τον Ρόμπερτ Μπράουνινγκ;- λοιπόν, ο Δρ Μάλορι, που τον είχα αφήσει πίσω στη γωνία Πέμπτης και Τάουν, με προσπέρασε. 'Μας έφτασε!' ξεφώνισε, και ένιωσα βέβαιη πως, ό,τι και να ήταν, μας είχε όντως φτάσει, γιατί ξέρεις πόσο πειστικές ήταν ανέκαθεν οι δηλώσεις του Δρ Μάλορι. Τότε δεν ήξερα τι εννοούσε, αλλά το ανακάλυψα αργότερα. Πίσω του ερχόταν ένα αγόρι με πατίνια, και ο Δρ Μάλορι μπέρδεψε τον ήχο των πατινιών με τον ήχο του ορμητικού νερού. Τελικά έφτασε στο Σχολείο Θηλέων του Κολόμπους, στη γωνία λεωφόρου Πάρσονς και οδού Τάουν, όπου σωριάστηκε χάμω και περίμενε τα κρύα αφρισμένα νερά του ποταμού να τον παρασύρουν στη λήθη. Το αγόρι με τα

³ Σ.τ.Μ. Αμερικανικό πλοίο που το 1872 βρέθηκε να πλέει ακυβέρνητο και χωρίς το πλήρωμά του έξω από τις Αζόρες, ένα από τα ναυτικά μυστήρια της ιστορίας.

⁴ Σ.τ.Μ. Γνωστός Αμερικανός ηθοποιός του βωβού κινηματογράφου που έπαιζε σε ταινίες γουέστερν.

⁵ Σ.τ.Μ. 'These Are My Jewels': μνημείο στο κέντρο του Κολόμπους, που αναπαριστά επτά διάσημα τέκνα της πολιτείας.

πατίνια πέρασε δίπλα του, και για πρώτη φορά ο Δρ Μάλורי συνειδητοποίησε για ποιο λόγο έτρεχε. Κοιτάζοντας τον δρόμο πίσω του δεν είδε κανένα σημάδι νερού, αλλά παρόλα αυτά, αφού ξεκουράστηκε για λίγα λεπτά, έτρεξε και πάλι προς ανατολάς. Με πρόλαβε στη λεωφόρο Οχάιο, όπου ξεκουραστήκαμε μαζί. Θα πρέπει να μας προσπέρασαν κάπου εφτακόσια άτομα. Το περίεργο είναι ότι όλοι τους ήταν πεζοί. Κανένας δεν φαινόταν να είχε το κουράγιο να σταματήσει και να ξεκινήσει το αυτοκίνητό του· αλλά όπως θυμάμαι, τότε όλα

τα αυτοκίνητα έπαιρναν μπροστά με μανιβέλα, και μάλλον αυτός είναι ο λόγος».

Την επόμενη μέρα, η πόλη ξαναγύρισε στις δουλειές της σα να μην είχε συμβεί τίποτε, αλλά κανένας δεν αστειευόταν. Θα περνούσαν δυο χρόνια τουλάχιστον πριν τολμήσει κανείς να μιλήσει επιπόλαια για το σπάσιμο του φράγματος. Ακόμη και τώρα, είκοσι χρόνια μετά, υπάρχουν κάποιοι λίγοι, όπως ο Δρ Μάλורי, που σφραγίζουν το στόμα τους σαν στρείδια αν αναφέρεις το Απόγευμα της Μεγάλης Τρεχάλας.

Απαγόρευση κυκλοφορίας

Α. Δ.Ε. Βαλμάς

*αν είναι να χαθούμε για πάντα στο σκοτάδι,
τότε γιατί ανοίγει μέρα και νύχτα ο ουρανός.
γιατί η ψυχή μας δειλά προφέρει τα μυστικά φωνήεντα,
γιατί αλάνθαστα γνωρίζει την πατρίδα.*

*αν είναι να χαθούμε για πάντα στο σκοτάδι,
γιατί ο δρόμος με τα χίλια αινίγματα,
η μουσική, τα χρώματα, η ποίηση γιατί.
αν είναι να χαθούμε για πάντα στο σκοτάδι,
τότε γιατί μας δόθηκε το φως.*

Τόλης Νικηφόρου

Ήταν η πρώτη μέρα απαγόρευσης της κυκλοφορίας. Ποιος να το περίμενε λίγο καιρό πριν; «Με εντολή της κυβερνήσεως απαγορεύεται η κυκλοφορία εκτός...»

Αυτήν την πρωτάκουστη είδηση την άκουσε το προηγούμενο βράδυ στο ραδιόφωνο, από τα χείλη ενός νεαρού μουσικού παραγωγού που αστειευόταν με το γεγονός, και εμψύχωνε τους ακροατές γιατί όπως έλεγε «ό,τι και να γίνει το ελληνικό καλοκαιράκι είναι δικό μας».

Πέρα όμως από την επιπόλαιη αντιμετώπιση του νεαρού, το γεγονός ήταν πως από τις έξι το πρωί της επομένης, με εντολή του πρω-

θυπουργού είχε απαγορευθεί η ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών εκτός ειδικών εξαιρέσεων. Μετά την υιοθέτηση των αυξημένων περιοριστικών μέτρων που είχε λάβει η κυβέρνηση λόγω της πανδημίας του κορονοϊού, σε όλη την χώρα απαγορευόταν οποιαδήποτε άσκοπη κίνηση. Οι παραβάτες θα τιμωρούνταν με χρηματικό πρόστιμο 150€ και με αυστηρότατες διοικητικές κυρώσεις στην περίπτωση διασποράς του ιού. Λίγο αργότερα θα ανακοινώνονταν και οι ειδικές διαδικασίες που θα έπρεπε να ακολουθηθεί κάποιος για να μπορεί να βγει για ειδικούς και μόνο λόγους.

Για εκείνη ήταν σαν να μην άκουγε αυτή

την είδηση, σαν να μην την αφαιρούσε ένα τόσο σημαντικό ζήτημα, πιθανά ζωής ή θανάτου...

Την πρώτη μέρα τήρησης του μέτρου, ξύπνησε αργά το πρωί με την ησυχία της, δεν εργαζόταν εδώ και καιρό εξάλλου. Ήπιε μόνο λίγο νερό μαζί με τις βιταμίνες της και ετοιμάστηκε για να βγει. Φόρεσε την αγαπημένη της, μαύρη φούστα και την κόκκινη μπλούζα που της είχε αγοράσει πριν δυο χρόνια η αδερφή της. Χτενίστηκε και βάφτηκε για να γίνει μια κούκλα, περιποιήθηκε με επιμέλεια τον εαυτό της όπως πάντα, όπως έκανε απαρέγκλιτα πριν βγει έξω, έστω και για να πάει μέχρι το μικρομάγαζο της γειτονιάς.

Κατά τις 10 το πρωί βγήκε απ' το σπίτι της και κατέβηκε στην είσοδο της πολυκατοικίας. Είχε πάρει στην τσάντα της και το σπαστό μπαστούνι πεζοπορίας μόνο σε περίπτωση που θα το χρειαζόταν. Έξω δεν κυκλοφορούσε ψυχή, ούτε πεζοί, ούτε τροχοφόρα. Αν και σίγουρα δεν είχε τόσο ζέστη, η μέρα ήταν υπέροχη, ανοιξιάτικη, μαγιάτικη. Φαινομενικά τουλάχιστον έμοιαζε με μια αυγουστιάτικη μέρα που οι πόλεις αδειάζουν για να γεμίσουν οι παραλίες. Και στην πραγματικότητα δεν απείχε και πολύ, όπως το ένοιωθε τώρα. Ο ήλιος θερμός, αγκάλιασε απαλά μα ζεστά το σώμα της. Άνετα θα μπορούσε να βγάλει και την καφέ, μακριά ζακέτα της, αφήνουν την σχεδόν καλοκαιρινή ημέρα.

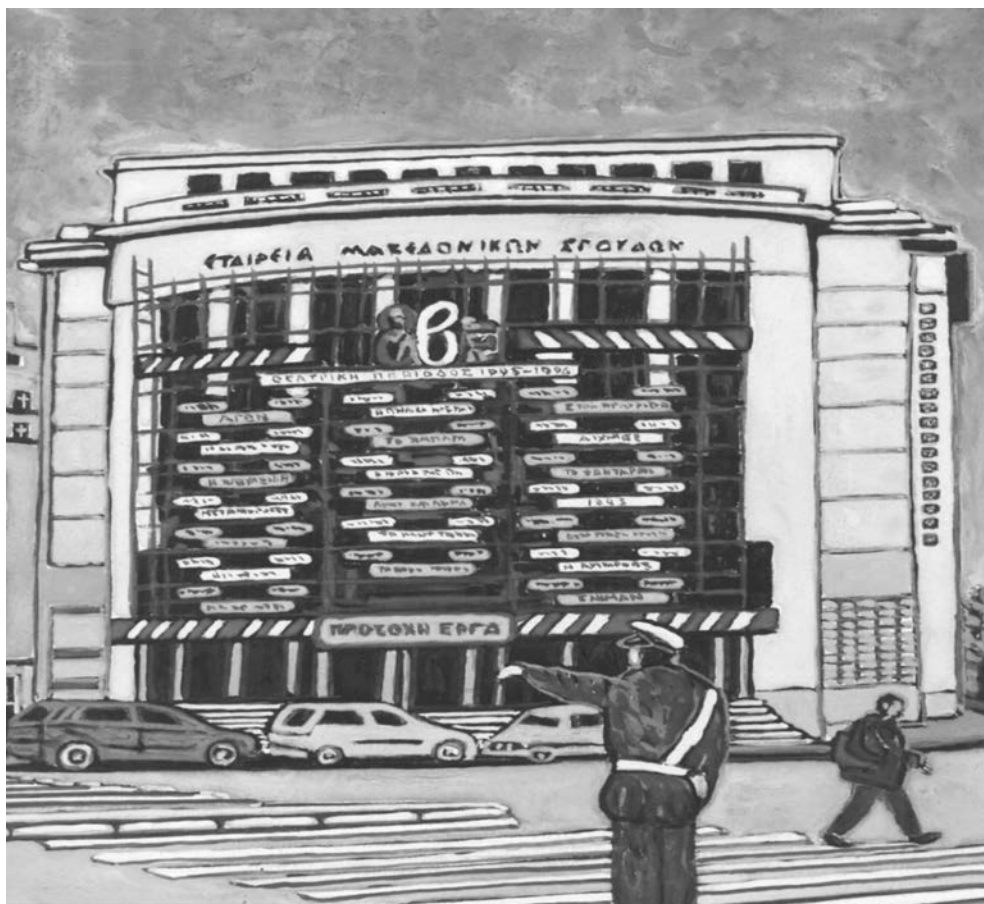
Καθώς άρχισε σιγά σιγά να βαδίζει και να κοιτά τα κλειστά καταστήματα στην γειτονιά της, να μην συναντάει ούτε έναν αγαπημένο άνθρωπο, ένοιωσε ένα σφίξιμο στο στήθος. Ο κυρ Γρηγόρης ο γείτονας, με την γυναίκα του την Βιολέτα, συνήθως κάθονταν στο πεζοδρόμιο στα καρεκλάκια τους και την καλημέριζαν καθημερινά. Τώρα όπως όλοι, κι αυτοί οι δυο ηλικιωμένοι φίλοι της είχαν κλειστεί στα σπίτια τους, σύμφωνα με τις συστάσεις των γιατρών.

Σκεφτόταν πως όχι μόνο η χώρα που είχε περάσει μια τραγική δεκαετία, αλλά και ολόκληρος ο πλανήτης ζούσε πρωτοφανείς στιγ-

μές περιορισμού της προσωπικής ελευθερίας, σε περίοδο δημοκρατίας. Τα οργουελικά σε-νάρια και οι συνωμοσιολογίες κατέκλυζαν το διαδίκτυο. Η πραγματικότητα όμως ήταν απερίγραπτα τραγική. Στα 39 της χρόνια δεν είχε ξαναζήσει ποτέ τέτοια κατάσταση και ήταν σίγουρη ότι δεν θα ξαναζούσε κάτι ανάλογο. Μικρούλι κοριτσάκι, θυμόταν λίγο αμυδρά να μιλούν οι μεγάλοι έντρομοι για την ραδιενέργεια από το Τσέρνομπιλ, τον διατροφικό πανικό, κι ύστερα για τις γρίπες και τις άλλες μολυσματικές ασθένειες που απειλούσαν κάθε τόσο την ανθρωπότητα. Τώρα όμως ήταν κάτι το διαφορετικό, κάτι το ανεπανάληπτο. Ήταν τόσο άγριο όλο αυτό που γινόταν και στην Ελλάδα λόγω του ιού και των αυστηρότερων μέτρων, όπως άγιος ήταν και ο φόβος πως η κατάσταση θα μπορούσε να γίνει τραγικά ανεξέλεγκτη όπως στην Κίνα, αλλά πια και στην γειτονική Ιταλία, την Ισπανία, την Γαλλία, την Αγγλία, τις ΗΠΑ. Αυτή η επιβεβλημένη καραντίνα, η απομόνωση, η απαγόρευση, η ερήμωση των δρόμων, ο φόβος της επίσκεψης στους αγαπημένους γονείς και παππούδες, η έλλειψη της αγκαλιάς, του χαμόγελου, της ματιάς τους, ανήκαν σε μια νέα και τόσο τρομακτική περίοδο.

Κατηφόρησε την έρημη Παρασκευοπούλου. Λίγο κάτω από το Ράδιο Σίτυ στάθηκε ευλαβικά και άναψε ένα κεράκι στο μικρό παρεκκλήσιο της Αγίας Σολομονής, πλάι στην λεωφόρο. Βγήκε από το παρεκκλήσι και πέρασε απέναντι κι ύστερα κινούμενη αργά, ανέμελα, έφτασε στην επόμενη διασταύρωση όπου η Βασίλισσα Όλγα δίνει την σκυτάλη της κυκλοφορίας στον σύζυγό της τον Γεώργιο τον Α'. Λίγο πιο κάτω η θάλασσα λαμπύριζε στο βάθος, ανάμεσα σε δέντρα, παρκαρισμένα αυτοκίνητα, τις ψηλές πολυκατοικίες της παραλιακής και τον επιβλητικό όγκο του Μακεδονία Παλάς. Σ' αυτήν την διασταύρωση, δύο αστυνομικοί έλεγχαν την κίνηση των πολιτών.

Ο Στρατής ήταν αστυνομικός στην ομάδα

ΔΙ.ΑΣ. Μόλις είχε συμπληρώσει τα 33 του χρόνια, δυναμικός τύπος, ψηλός, γεροδεμένος. Από τις έξι το πρωί ήταν με τον συνάδελφό του στην διασταύρωση της Αγίας Τριάδος με την Όλγας και την Γεωργίου, για να ελέγξουν την τήρηση των μέτρων απαγόρευσης της κυκλοφορίας. Φαίνεται πως οι περισσότεροι που δεν είχαν πάει στην εργασία τους, είχαν παγώσει από την απαγόρευση, ίσως κάποιοι να είχαν μπερδευτεί και με την φόρμα για τη μετακίνηση που έπρεπε να συμπληρώσουν κάθε

φορά που ήθελαν να βγουν από το σπίτι. Έτσι οι αστυνομικοί είχαν ελέγξει κατά βάση οδηγούς αυτοκινήτων και δικύκλων και ελάχιστα πεζούς. Δεν έλειπαν όμως και τα ευτράπελα: πριν λίγο ο Στρατής είχε κάνει αυστηρή σύσταση σε δυο νεαρούς που δήλωσαν ότι δεν γνώριζαν τα περιοριστικά μέτρα και ήθελαν να πάνε λέει απλά για μονόζυγο στο πάρκο της ΧΑΝΘ. Κανονικά θα τους έκοβε από δυο εκατοπεννητάρια πρόστιμα, αλλά ήταν πρώτη μέρα και τους την χάρισε.

Την είδα να έρχεται προς το μέρος του: ήταν μια όμορφη κοπέλα μετρίου αναστήματος, καλοντυμένη. Σαν πλησίασε είδε καλύτερα το πρόσωπό της, χαμογελούσε, το βλέμμα της ήταν τόσο όμορφο...

– Καλημέρα σας.

– Καλημέρα, του απάντησε εκείνη.

– Παρακαλώ μπορώ να ελέγξω την φόρμα μετακίνησής σας; Την ρώτησε ευγενικά ο Στρατής. Θα χρειαστώ και την ταυτότητά σας, πρόσθεσε. Την είχε σταματήσει για τον έλεγχο ακριβώς στο παρκάκι με τα κυπαρίσσια και τα δυο αγάλματα, κάτω από τα περιέργα βλέμματα του Γεωργίου και της Όλγας. Τα πουλιά που φώλιαζαν στα ψηλά κυπαρίσσια του πάρκου έκαναν φασαρία, σίγουρα θα κουτσομπόλευαν τους δυο τους με τις λεπτές φωνίτσες τους, κρυμμένα πίσω από τα βελονοειδή φυλλώματα και τα κουκουνάρια. Εκείνη τον κοίταξε μέσα στα μάτια με ένα απελπισμένο βλέμμα και του είπε:

– Δεν έχω χρόνο...

Ο Στρατής την κοίταξε κάπως θυμωμένα.

– Δεν έχετε χρόνο να συμπληρώσετε μια φόρμα; Έστω να στείλετε ένα μήνυμα στο 13033; Δεν ακούσατε ότι πρέπει να συντρέχει ειδικός λόγος για να βρίσκεστε από σήμερα εκτός σπιτιού και ότι θα έπρεπε να ακολουθήσετε την ειδική διαδικασία; Την ρώτησε λίγο αυστηρά ο αστυνομικός.

– Μια μικρή βόλτα μόνο ήθελα να πάω, μέχρι την θάλασσα, να δω το γαλάζιο, τα γλαροπούλια, τα караβάκια που κόβουν βόλτες, σας παρακαλώ, είπε ικετευτικά τώρα εκείνη και χωρίς διακοπή συνέχισε.

– Το άκουσα... το άκουσα στο ραδιόφωνο μα δεν έδωσα άλλη σημασία, δεν βλέπω καν τηλεόραση.

– Είναι υποχρέωσή σας, απάντησε εκνευρισμένος με την απάθειά της το όργανο της τάξης και έβαλε το χέρι του να τραβήξει το μπλοκ για το πρόστιμο.

– Έχετε δίκιο, όλοι πρέπει να κάτσουμε στο σπίτι μας, μα δεν μπορούσα να χάσω αυτή την

βόλτα, δεν έχω άλλο χρόνο για να ακούω ειδικές διαδικασίες, να συμπληρώνω φόρμες του απάντησε εκείνη αφοπλιστικά. Δεν έχω χρόνο όπως οι περισσότεροι για να κλειστώ στο σπίτι μου, να βγω έξω δυο μήνες μετά, να χαρώ έστω το καλοκαίρι... καταλαβαίνετε... ΠΕΘΑΙΝΩ... του ψιθύρισε.

Η ησυχία του πρωινού έσπασε με κρότο στα αυτιά του, διαλύθηκε εκκωφαντικά σε χιλιάδες μικρά κοφτερά κομμάτια. Τα χαρούμενα τιτιβίσματα των πουλιών εξαφανίστηκαν.

Το βλέμμα του όσο σκληρό μπορούσε να γίνει, τόσο μπορούσε να γεμίσει καλοσύνη και ανθρωπιά και αυτή την στιγμή η λέξη «ΠΕΘΑΙΝΩ» σε ενεστώτα χρόνο των τράνταξε σαν σιδερογροθιά στο σαγόνι. Την κοίταξε με μια τεράστια απορία. Ως αστυνομικός απ' το μυαλό του περνούσαν χίλια διαφορετικά σενάρια, δεν μπορούσε να πιστέψει ότι αυτή η όμορφη κοπέλα με την μαύρη εφαρμοστή φούστα, την κόκκινη μπλούζα και την καφέ ζακέτα που ήταν τόσο θελκτική, πέθαινε...

– Είμαι βαριά άρρωστη, χρόνια πολέμησα με τον καρκίνο, μα τώρα πια οι γιατροί δεν μου δίνουν παρά λίγες μέρες, ίσως λίγες ώρες πριν χειροτερέψω, πριν να μη μπορώ καν να σηκωθώ από το κρεβάτι μου. Το Πάσχα είναι τόσο κοντά για τους περισσότερους, μα τόσο μακριά για μένα...

Ο Στρατής ένοιωσε να πνίγεται, δεν ήταν δυνατόν, ήταν μια αστεία δικαιολογία. Αυτό ήταν, ναι σίγουρα, αυτό ήταν. Το βλέμμα όμως αυτής της κοπέλας δεν έλεγε ψέμματα και το Πάσχα απείχε τόσο απελπιστικά κοντά...

– Ο Νάσος σου μοιάζει λίγο, του είπε και χαμογέλασε αμήχανα... ο αρραβωνιαστικός μου... ήταν..., χαμογέλασε πάλι. Έφυγε από κοντά μου όταν άρχισε η μάχη μου, πριν έξι χρόνια και ύστερα κι απ' την χώρα, δεν άντεχε. Μου το έλεγε κάθε τόσο, δεν άντεχε τις μάχες, τα νοσοκομεία, τα χειρουργεία. Ήταν άδικο για μένα, το παραδεχόταν, όμως και για εκείνον, δεν είχε δυνάμεις να παλέψει στο πλάι μου. Λι-

ποτάκτησε μια νύχτα, άνοιξε την πόρτα και έτρεξε όσο πιο μακριά μπορούσε... Κι όμως παρά την προδοσία, τον αγαπούσα και συνέχισα να τον αγαπώ. Μα πως είναι δυνατόν θα μου πεις. Κι όμως είναι, πόσο θα ήθελα να ήταν εδώ τώρα, έστω να κάναμε αυτήν την τελευταία βόλτα μαζί... Δικό του δώρο είναι αυτή η ζακέτα για αυτό την φορώ, να τον νοιώθω... δεν πειράζει, έτσι είναι η ζωή... ψέλλισε και χαμήλωσε το κεφάλι της για να μην φανούν τα δυο λαμπερά δάκρυα...

Ο νεαρός αστυνομικός είχε πραγματικά παγώσει κι ας φορούσε την μαύρη, ενισχυμένη στολή των μοτοσικλετιστών της αστυνομίας και ας ήταν αυτό το πρωινό τόσο ζεστό. Τα μάτια του ήταν έτοιμα να βουρκώσουν κοιτώντας αυτό το κορίτσι. Οι φόρμες μετακίνησης, τα SMS είχαν χάσει κάθε σημασία. Τώρα έβλεπε καθαρά την λαβωμένη μορφή της, την πολε-

μίστρια που μέχρι την τελευταία στιγμή δεν ήθελε να παραδοθεί, λες και με αυτό το μακιγιάζ καμουφλαριζόταν από τον αδυσώπητο εχθρό, απ' τα μάτια των ανθρώπων που δεν πονούν, μόνο διεκπεραιωτικά συλλυπούνται.

– Μισό λεπτό, περίμενε με, της είπε και έτρεξε μακριά της. Μίλησε με τον συνάδελφό του που στεκόταν παραπέρα στην μοτοσυκλέτα τους. Εκείνος τον άκουσε κατάπληκτος... σε ένα λεπτό επέστρεψε κοντά της, όπως υποσχέθηκε.

– Ξέρω ότι το μόνο που μπορώ να κάνω και θα ήθελα τόσο πολύ αυτή την στιγμή, είναι να πάρω την θέση του Νάσου...

Η Ευαγγελία, αυτή η τόσο δυνατή πολεμίστρια, μα και τόσο ευάλωτη, λύγισε εμπρός στο μεγαλείο της ψυχής του. Ο Στρατής σήκωσε το δακρυσμένο πρόσωπό της και με ένα πλατύ χαμόγελο άπλωσε το δεξί του χέρι σε ορθή γωνία.

– Μου επιτρέπεις να σε συνοδέψω;

Την πρώτη μέρα της απαγόρευσης της κυκλοφορίας, οι δυο τους απομακρύνθηκαν αγκαζέ για να περπατήσουν μαζί στην τελευταία βόλτα της, που ήταν όμως η δική τους πρώτη. Καθώς χάνονταν προς το γαλάζιο, ο πρωινός ήλιος τους τύλιξε στην αγκαλιά του και τα πουλιά πέταγαν ψηλά πάνω από τα κυπαρίσσια, με τιτιβίσματα τρελά απ' την χαρά τους. Τα λυγερά κυπαρίσσια υποκλίθηκαν καθώς τα δυο αγάλματα κοιτιόντουσαν σαν να είχαν ζωντανέψει από την παντοτινή τους λήθη...

Η συγγραφή αυτού του διηγήματος ξεκίνησε λίγο πριν την ανακοίνωση από τον πρωθυπουργό της απαγόρευσης της κυκλοφορίας λόγω του πανδημικού ιού COVID-19. Είναι αφιερωμένο σε μια νεαρή κοπέλα που βασανίστηκε από τον καρκίνο

για χρόνια. Τυχαία πριν δυο μήνες, καθώς περίμενα μέσα σε ένα συνεργείο αυτοκινήτων, διάβασα την συνέντευξη αυτής της γυναίκας όπου εξιστορούσε όλη αυτήν την πορεία πόνου, μα και δύναμης, θέλησης για την ζωή. Ανέφερε ότι το Πάσχα του 2020, ο γιατρός την προετοίμασε ότι ίσως δεν θα το προλάβαινε. Καθώς όλοι συζητούσαν στην χώρα ότι θα απαγορευθεί η ελεύθερη κυκλοφορία μας και θα έπρεπε οικειοθελώς να κλειστούμε στα σπίτια μας άγνωστο πόσο, η σκέψη μου έτρεξε σε εκείνη. Ελπίζω με όλη μου την ψυχή να ζει και εύχομαι μέσα από την καρδιά μου ένα ιατρικό θαύμα να της δώσει πολλά πολλά χρόνια ακόμη...

21-25/3/2020

Ποίηση: Τόλη Νικηφόρου

Ποίημα, Τα μυστικά φωνήεντα από τη συλλογή «Γαλάζιο βαθύ σαν αντίο», 1999.

Ζωγραφική: Ντίνος Παπασπύρου

Είπαν

«Το πιο σπουδαίο από τα διδάγματα της ιστορίας είναι ότι οι άνθρωποι δεν μαθαίνουν πολλά από τα διδάγματα της ιστορίας»

[Aldous Huxley]

Εις μνήμην Καθηγητού Δημητρίου Λαζαρίδη (1918-2019)

Ο Δημήτριος Λαζαρίδης γεννήθηκε στη Σεβαστούπολη της Ρωσίας και μετά από μετανάστευση της οικογένειάς του μεγάλωσε στο χωριό Περδίκας της Κοζάνης.

Φοίτησε στην Ιατρική Σχολή Αθηνών τη δεκαετία του '30 και ειδικεύτηκε στη Γενική Χειρουργική στην Αθήνα στην περίοδο της κατοχής, με δάσκαλο τον αείμνηστο Καθηγητή Πέτρο Κόκκαλη.

Μετεκπαιδεύτηκε τη δεκαετία του '50 στο Λονδίνο και στη Φιλαδέλφεια στην Καρδιοχειρουργική. Επέστρεψε στην Ελλάδα στο τέλος της δεκαετίας του '50 και διετέλεσε Διευθυντής της πρώτης Καρδιοχειρουργικής Κλινικής της χώρας στο Νοσοκομείο Ιπποκράτειο Αθηνών τη δεκαετία του '60, καθόσον μέχρι τότε υπήρχαν στην Ελλάδα μόνο Τμήματα Καρδιοχειρουργικά και Θωρακοχειρουργικά εντός των Γενικών Χειρουργικών Κλινικών. Στο τέλος της δεκαετίας του '60 εκλέγεται Καθηγητής της Χειρουργικής στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και διαδέχεται τον αείμνηστο Καθηγητή Κωνσταντίνο Τούντα στη διεύθυνση της Α' Χειρουργικής Κλινικής του Πανεπιστημιακού Νοσοκομείου ΑΧΕΠΑ, όπου συνέχισε την καρδιοχειρουργική δραστηριότητα της Κλινικής και τη δεκαετία του '80 ιδρύ-

ει την πρώτη Πανεπιστημιακή Καρδιοχειρουργική Κλινική της χώρας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Ο Καθηγητής Λαζαρίδης εδραίωσε τις νεφρικές μεταμοσχεύσεις στη χώρα μας πραγματοποιώντας το 1970 την πρώτη από ζώντα

συγγενή δότη μεταμόσχευση νεφρού στην Ελλάδα. Αποτέλεσε τον πρωτοπόρο των τεχνικών της βαλβιδοτομής της μιτροειδούς σε ασθενείς με βαλβιδοπάθεια λόγω του ρευματικού πυρετού που μάζιζε τον πληθυσμό από τη δεκαετία του '20 και για μισό αιώνα. Αναγνωρίζεται δε και τιμάται ως ο ιδρυτής και θεμελιωτής της ειδικότητας της Καρδιοχειρουργικής στην Ελλάδα.

Η ακαδημαϊκή του δραστηριότητα ήταν πολυσχιδής τόσο με πλούσιο ερευνητικό έργο, ιδιαίτερα στο πειραματικό χειρουργείο, όσο και με πλήθος επιστημονικών εργασιών που δημοσιεύθηκαν σε διεθνή και ελληνικά περιοδικά. Το επιστημονικό του κύρος διαφαίνεται από το γεγονός ότι στις δεκαετίες του '70 και '80 εξελέγη Επισκέπτης Καθηγητής στις Ιατρικές Σχολές των Πανεπιστημίων της Φιλαδέλφειας, της Βοστώνης, της Νέας Υόρκης και του Ανόβερου.

Ως προς τις διοικητικές του θέσεις, ο Δημήτριος Λαζαρίδης διετέλεσε μεταξύ άλλων Κοσμήτορας της Ιατρικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και Πρόεδρος της Ιατρικής Εταιρείας Θεσσαλονίκης. Τιμήθηκε με βραβεία πολλαπλώς και από πολλούς φορείς, ενώ επιστέγασμα της αναγνώρισης του έργου και της προσφοράς του ήταν η εκλογή του ως Αντεπιστέλλοντος Μέ-

λους της Ακαδημίας Αθηνών.

Λέγεται ότι ο ηγέτης βλέπει αυτά που δε βλέπουν οι άλλοι, βλέπει μακρύτερα από τους άλλους και βλέπει πριν από τους άλλους. Αν αυτά είναι τα βασικά χαρακτηριστικά ενός ανθρώπου, με ιδιαίτερες ικανότητες και υποδομή, για να γίνει ηγέτης, ο Καθηγητής Λαζαρίδης τα είχε όλα αυτά σε υπερθετικό βαθμό, όπως επιβεβαιώνεται από τη ζωή του, γι' αυτό και ήταν μια ηγετική φυσιογνωμία της Ακαδημαϊκής Ιατρικής.

Το ανεκτίμητο έργο σε όλα τα επίπεδα που άφησε πίσω του διαφαίνεται από το πλήθος των μαθητών του, πολλοί από τους οποίους διέπρεψαν και διαπρέπουν στην Ελλάδα και το εξωτερικό, τους χιλιάδες ασθενείς του, που πολλοί από αυτούς είναι εν ζωή και τις τόσες πρωτοπορίες που εισήγαγε στα χειρουργικά δρώμενα της χώρας μας. Ιδιαίτερα όμως, και πάνω απ' όλα, ο Καθηγητής Λαζαρίδης θα παραμείνει για πάντα ο θεμελιωτής της ειδικότητας της Καρδιοχειρουργικής στην Ελλάδα, ο δάσκαλος και ο άνθρωπος που με τις ιδέες και τα οράματά του άνοιξε δρόμους, επηρέασε και καθοδήγησε όλους εμάς τους επιγόνους του στην άσκηση και ανάπτυξη της ειδικότητας αυτής, επ' ωφελεία των ασθενών μας.

Αιωνία του η μνήμη.

Κυριάκος Αναστασιάδης, MD, PhD, FETCS, FCCP, FESC

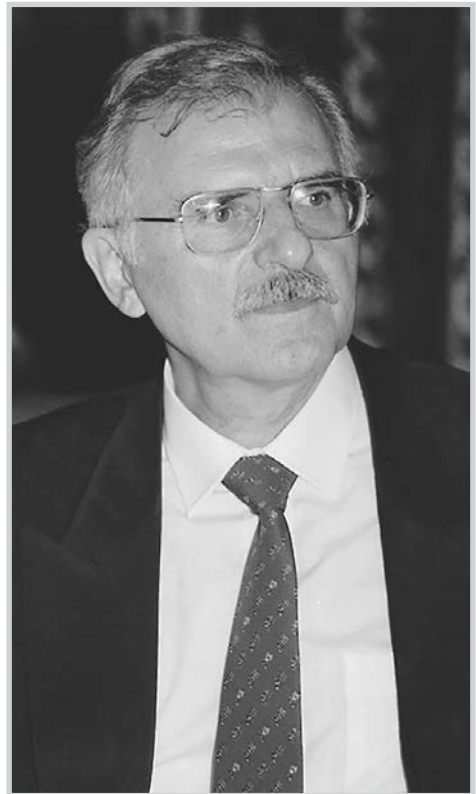
Καθηγητής Καρδιοχειρουργικής, Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
Διευθυντής Καρδιοθωρακοχειρουργικής Κλινικής, Πανεπιστημιακού Νοσοκομείου Θεσσαλονίκης ΑΧΕΠΑ
Αναπληρωτής Πρόεδρος Τμήματος Ιατρικής, Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Γρηγόριος Σκαμπαρδώνης

(1935-2020)

Ο Γρηγόρης Σκαμπαρδώνης γεννήθηκε στη Λάρισα και μεγάλωσε υπό σκληρές συνθήκες μέσα στα δύσκολα χρόνια της Κατοχής. Παρόλα αυτά επέτυχε να εισαχθεί (με εξετάσεις και συνέντευξη) στο Κολλέγιο Αθηνών για τα δύο τελευταία έτη του Γυμνασίου και στη συνέχεια στην Στρατιωτική Ιατρική Σχολή, από την οποία αποφοίτησε το 1959. Πέρασε όλη τη ζωή του στο στρατό, μέχρι την συνταξιοδότησή του με τον βαθμό του υποστρατήγου. Ειδικεύθηκε στην καρδιολογία, μετεκπαιδεύθηκε στην Αμερική και άσκησε την κλινική ιατρική σε διάφορες γωνιές της Ελλάδος, όπου τον έστελναν οι υπηρεσιακές ανάγκες αλλά και το δικό του ζωηρό πνεύμα. Στη Βόρειο Ελλάδα υπηρέτησε αρχικά ως νέος υπίατρος στον Λαγκαδά, στη συνέχεια, μετά την επάνοδό του από τις ΗΠΑ, στην καρδιολογική κλινική του 424 Γενικού Στρατιωτικού Νοσοκομείου Εκπαιδεύσεως (1972-1977) και αργότερα ως διοικητής Τάγματος Υγειονομικού στο Διδυμότειχο. Στη Θεσσαλονίκη ίδρυσε και διηύθυνε την πρώτη ιδιωτική καρδιολογική Μονάδα Εντατικής Θεραπείας (στην κλινική 'Γαληνός'). Επίσης διετέλεσε διευθυντής της Καρδιολογικής Κλινικής του

401 Γενικού Στρατιωτικού Νοσοκομείου και του νοσοκομείου ΝΙΜΤΣ στην Αθήνα. Όταν αποστρατεύθηκε, υπηρέτησε ένα καλοκαίρι ως γιατρός σε κρουαζιερόπλοιο στη Μεσόγειο, εξασκώντας και τα όψιμα Ισπανικά του (είχε πάντα μεράκι και ταλέντο με τις ξένες γλώσσες). Αργότερα, σε ηλικία 76 ετών, έφτασε και στην Τανζανία, σε ιατρικό σταθμό της εκεί Ορθόδοξης Ιεραποστολής, την οποία επί πολλά χρόνια στήριζε εξ αποστάσεως. Μια άλλη του αγάπη ήταν η ιστορία της ελληνικής ιατρικής, και από το 1991 μέχρι τελευταία ήταν επιμελητής εκδόσεως του περιοδικού 'Δέλτος'. Ήταν διαρκώς ενήμερος στα τρέχοντα θέματα, ιατρικά, πολιτικά, στρατιωτικά, ιστορικά, εγχώρια και ξένα, και η συζήτηση μαζί του πάντα είχε ζωηρό ενδιαφέρον και σε άφηνε σοφότερο.

Το 2016 δημοσίευσε τις ιδιαίτερες εμπειρίες της ζωής του, εντός και εκτός Ελλάδος, υπό τον τίτλο 'Λήθης αντίδοτον: Αναμνήσεις ενός στρατιωτικού γιατρού'. Ήδη είχε εκδηλωθεί το δύσκολο αιματολογικό νόσημα, με το οποίο έδωσε ακούραστη μάχη επί επτά χρόνια – για μερικούς μήνες ζωή του είχαν μιλήσει τον καιρό της διάγνωσης. Πρόσθεσε και την εμπειρία αυτή ως τελευταίο κεφάλαιο στο βιβλίο, με τη συνηθισμένη του γλαφυρή ειλικρίνεια: είχε χάρισμα στον γραπτό λόγο, αλλά και το απαραίτητο χιούμορ. Αντιμετώπισε την αρρώστια, με τις μεγάλες απαιτήσεις της σε νοσηλείες, απο-

μονώσεις, πάμπολλες μεταγγίσεις, θεραπείες, ανοσοκαταστολή, με κουράγιο και ηθικό αξεπέραστο. Αισιόδοξος μέχρι το τέλος, αλλά και απόλυτα συμφιλιωμένος με την πραγματικότητα του επερχόμενου θανάτου, με ώριμη πνευματικότητα, με την προσευχή στο νου και την καρδιά, με τακτική συμμετοχή στα Μυστήρια, και με τη διαρκή υπόμνηση σε όσους μιλούσαν μαζί του: «Είμαστε στα χέρια του Θεού». Και στις 12 Οκτωβρίου άνοιξε η μεγάλη πόρτα για την έξοδο από την παρούσα ζωή και τη μετάβαση στην άλλη.

Αντιγράφω εδώ δικά του λόγια, γραμμένα σε επιστολή του το Πάσχα του 1992, παρμένα από το βιβλίο του:

«Το βράδυ νομοτελειακά μας περιμένει. Και τι μας απέμεινε; Ποιος να ξέρει; ώρες; μέρες; μερικά χρόνια; Και το πιο σημαντικό: Τι στ' αλήθεια θα απομείνει από μας όταν θα 'χουμε κι εμείς σαλπάρει;... Θα περισωθεί κάτι από την περιπέτεια της ύπαρξής μας; ... Πιστεύω πως ό,τι αγαπήσαμε θα μείνει στη Μνήμη του Θεού. Αυτό, απ' όλα όσα κάναμε, φαίνεται πως είναι το μόνο που δεν υπήρξε μάταιο. Κι αυτό είναι το μόνο που μπορεί να μας κάνει να ελπίζουμε στην Άλλη Μέρα, τη Μέρα του Θεού την αβασίλευτη».

Αυτή την αβασίλευτη Μέρα του ευχόμαστε ολόψυχα!

Αντώνης Παπαγιάννης

Είπαν

«Η ιστορία είναι μια πινακοθήκη όπου υπάρχουν λίγα πρωτότυπα έργα και πολλά αντίγραφα»

[Alexis de Tocqueville]

Κέλσος Περί Ιατρικής

Εκδόσεις Ρώμη, Θεσσαλονίκη 2019,
μτφρ. Χρήστος Εμμανουηλίδης, επιμ. Ελένη Καλοκαιρινού

Η ιατρική είναι μια ελληνική υπόθεση. Οι απαρχές της ανάγονται στους Προσωκρατικούς φιλοσόφους, τον Αλκμαίωνα τον Κροτωνιάτη, τον Εμπεδοκλή τον Ακραγαντίνο, τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη. Ο Αλκμαίων προσπάθησε να θέσει τις θεωρητικές αρχές της ιατρικής και στη συνέχεια να τις προσαρμόσει στην εμπειρία. Υποστηρίζει ότι το σώμα αποτελείται από έναν αριθμό ζευγαριών αντιθέτων, το υγρό και το ξηρό, το θερμό και το ψυχρό, το πικρό και το γλυκό κ.λπ. Υγεία επικρατεί όταν έχουμε μια αρμονική ανάμιξη αυτών των συστατικών (*κρᾶσιν*), όταν δηλαδή το καθένα από αυτά παίζει τον ρόλο που του αναλογεί και υπάρχει *ίσονομία*. Αντίθετα, ασθένεια έχουμε, όταν ένα από τα στοιχεία αυτά κυριαρχεί, έχουμε δηλαδή *μοναρχία*, και καταστρέφει το αντίθετό του, αφού το παρεμποδίζει να εκπληρώσει το ρόλο του.¹

Ο Εμπεδοκλής ήταν ένας από τους ηγέτες της ιατρικής σχολής της Ιταλίας, κι έχει γράψει το φιλοσοφικό έργο, *Περί φύσεως*. Έγραψε επίσης ένα έργο σχετικά με την ιατρική το οποίο όμως δεν διασώθηκε. Τον Εμπεδοκλή ενδιαφέρει η αρχή των όντων, συμπεριλαμβανομένων και των ανθρωπίνων όντων. Αναπτύσσει τη θεωρία των τεσσάρων στοιχείων, των ριζωμάτων. Τα ριζώματα ανα-

αναλογίες μας επιτρέπουν να εξηγήσουμε τη διαφορά μεταξύ των ανθρωπίνων όντων, κάτι που τον οδηγεί στις ατομικές φύσεις. Συγχρόνως όμως οδηγείται στη διατύπωση μιας θεωρίας της φυσιολογίας των κυριωτέρων ζωτικών λειτουργιών, της αναπαραγωγής, της αύξησης και της διατροφής, της αναπνοής, του ύπνου και του θανάτου, της αντίληψης και της σκέψης.

* Παρουσίαση του βιβλίου στον Ιατρικό Σύλλογο Θεσσαλονίκης, 1^η Φεβρουαρίου 2020. Από την Ελένη Καλοκαιρινού, Καθηγήτρια Φιλοσοφίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Μεσολαβούν κι άλλοι γιατροί, ακριβέστερα ιατροφιλόσοφοι, έως ότου φθάσουμε στον Πλάτωνα. Ο Πλάτων, αν και φιλόσοφος, στο έργο του *Τίμαιος*, μας δίνει μια αρκετά εκτενή περιγραφή των κατηγοριών των ασθενειών: αναγνωρίζει τρεις κατηγορίες σωματικών ασθενειών. (α) Μια κατηγορία ασθενειών προξενείται όταν κάποιο από τα τέσσερα στοιχεία από τα οποία αποτελείται το σώμα μας, το χώμα, η φωτιά, το νερό και ο αέρας, υπάρχει σε πλεόνασμα ή έλλειψη, ή αν μετακινηθεί από τον τόπο στο οποίον κανονικά ευρίσκεται σε κάποιον άλλον τόπο.² (β) Μια δεύτερη κατηγορία ασθενειών προξενείται όταν οι δευτερογενείς κατασκευές του σώματος, ο μυελός, τα κόκκαλα, η σάρκα, τα νεύρα και το αίμα, δεν γίνονται κατά τον φυσικό τρόπο, αλλά λ.χ. έχουμε αποσύνθεση της σάρκας και αυτή αποστέλλει σαπισμένα υλικά της στο αίμα.³ (γ) Μια τρίτη κατηγορία νοσημάτων οφείλεται σε τρεις διαφορετικές αιτίες που είναι ο αέρας, το φλέγμα και η χολή.⁴ Το ενδιαφέρον όμως είναι ότι αναγνωρίζει (δ) μια τέταρτη κατηγορία ασθενειών, τα νοσήματα της ψυχής.⁵ Κατ' αυτόν, οι ασθένειες της ψυχής προέρχονται από τη διάθεση του σώματος.

Ο μαθητής του Αριστοτέλη, ο πανεπιστήμων αυτός, έχει γράψει, εκτός από φιλοσοφικά έργα, έργα βιολογίας, φυτολογίας και ζωολογίας. Αν και γιος ιατρού, δεν έχει γράψει ιατρική πραγματεία ή, τουλάχιστον, καμία ιατρική πραγματεία δεν έχει περιέλθει σε εμάς μέχρι σήμερα. Εν τούτοις, στις ηθικές του πραγματείες, στα *Ηθικά Νικομάχεια*, τα *Ηθικά Ευδήμεια* και τα *Ηθικά Μεγάλα*, είναι πολύ συνηθισμένες οι συγκρίσεις μεταξύ της υγείας και της ηθικής – που είναι άλλωστε η ψυχική υγεία. Στις ηθικές του πραγματείες ο Αριστοτέλης συγκρίνει πολύ συχνά τον ιατρό με τον ηθικό φιλόσοφο, δεδομένου ότι οι δύο αυτοί χρησιμοποιούν την ίδια μέθοδο προκειμένου ο μὲν ιατρός με φρόνηση να αξιολογήσει την κατάσταση της υγείας ή της ασθένειας, ο δε ηθικός φιλόσοφος με πρακτική σοφία να αξιολογήσει την εμπει-

ρική (προβληματική) κατάσταση και να συμβουλεύσει τι πρέπει να πράξουμε. Η σύγκριση αυτών των δύο, ιατρού και ηθικού φιλοσόφου, είναι για τον Αριστοτέλη ένα αγαπητό θέμα.

Ακολουθούν οι μεγάλοι και λαμπροί ιατροφιλόσοφοι Ιπποκράτης και Γαληνός οι οποίοι ζουν, κυρίως ο πρώτος, στην εποχή του Αριστοτέλη, αλλά σίγουρα και οι δύο εντάσσονται στη φιλοσοφική παράδοση του μεγάλου φιλοσόφου. Στον Ιπποκράτη οφείλουμε κυρίως –εξου και η προσωπονομία του «ιατροφιλόσοφος»– το ότι διεχώρισε την ιατρική από τη φιλοσοφία. Γράφει χαρακτηριστικά:

Πιστεύω επίσης ότι η σωστή γνώση της φύσης μπορεί να επιτευχθεί μόνο με τη μελέτη της ιατρικής, κι ότι η απόκτηση αυτής της γνώσης βασίζεται στην ορθή κατανόηση της ιατρικής στο σύνολό της.

Και συνεχίζει:

...ότι, για να ασκήσει το επάγγελμά του αποτελεσματικά ένας γιατρός, είναι ανάγκη να γνωρίζει και μάλιστα να προσπαθήσει σκληρά για να μάθει, όλα τα περί φύσης, δηλαδή ποια επίδραση ασκούν στον άνθρωπο η τροφή, το ποτό και οι διάφορες συνήθειες, καθένα ξεχωριστά πάνω σε κάθε ξεχωριστό άτομο.⁶

Ενώ κατά την κοσμολογική ή, αλλιώς, προσωκρατική περίοδο η επίδραση που δέχεται η Ιατρική από τη Φιλοσοφία είναι γνωσιολογικού χαρακτήρα, από τον πέμπτο αιώνα και εξής που η φιλοσοφική έρευνα επικεντρώνεται πλέον στον άνθρωπο, η επίδραση που δέχεται η Ιατρική από τη Φιλοσοφία είναι ανθρωπολογικού ή ηθικού χαρακτήρα. Τους ιατροφιλοσόφους τώρα δεν ενδιαφέρει απλώς η Ιατρική, η ιατρική τέχνη, αλλά η ιατρική τέχνη, επιστήμη και αναζήτηση σε σχέση με τον άνθρωπο. Η Ιατρική δηλαδή δεν προάγεται προς χάριν της Ιατρικής και μόνο –μια καθαρά νεωτερική σύλληψη– αλλά προς χάριν ή από αγάπη για τον άνθρωπο. Γράφει ο Ιπποκράτης χαρακτηριστικά στο έργο του, *Παραγγελίας*:

“Ὦν γὰρ παρῇ φιλανθρωπίῃ, πάρεστι καὶ φιλοτεχνίῃ.”⁷
(Διότι εἴαν ὑπάρχει ἀγάπη γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ὑπάρχει καὶ ἀγάπη γιὰ τὴν τέχνη).

Ἡ φιλοσοφία τώρα πια ἐπιδρά στὴν ἱατρική ὄχι ὡς γνωσιολογία ἀλλὰ ὡς ἀνθρωπολογία, ὡς δεοντολογία, ὡς ἠθική. Γι’ αὐτὸ κι ἐγὼ ἔχω υποστηρίξει σὲ ἀρκετές δημοσιεύσεις ὅτι οἱ ἀπαρχές τῆς ἱατρικῆς ἠθικῆς καὶ τῆς σύγχρονης βιοηθικῆς ἔχουν τὶς ρίζες τους στὴν ἐλληνική ἀρχαιότητα.⁸ Οἱ ἱατροφιλόσοφοι ἀπὸ τὸν πέμπτο αἰῶνα π.Χ. καὶ ἐξῆς συνθέτουν ὄχι μόνον ἱατρικές διατριβές ἀλλὰ κυρίως δεοντολογικές διατριβές προκειμένου νὰ θέσουν τοὺς ὅρους κάτω ἀπὸ τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ ἀσκοῦν τὴν τέχνη τους οἱ ἱατροί.

Κατὰ συνέπεια, τοὺς ἱστορικούς τῆς ἱατρικῆς καὶ τοὺς ἱατροὺς ἐνδιαφέρει ἡ ἱστορία καὶ ἡ ἐξέλιξη τῆς ἱατρικῆς. Τοὺς φιλοσόφους ὁμως ἐνδιαφέρει ἡ διερεύνηση καὶ ἡ ἀναζήτηση τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἱατροὶ ἀντιλήφθηκαν ὅτι θὰ πρέπει νὰ ἀσκοῦν τὴν ἱατρική τέχνη κάτω ἀπὸ ὅρους ἀρετῆς καὶ δικαίου. Θὰ ἦταν ἀπλοϊκὸ νὰ πούμε ὅτι οἱ ἱατροφιλόσοφοι τῆς ἀρχαιότητος θέτουν ὡς κύριες ἠθικές ἀρχές ἀσκησης τῆς ἱατρικῆς τέχνης τὸ νὰ μὴ βλάπτει τοὺς ἀσθενεῖς ἀλλὰ τὸ νὰ τοὺς ὠφελεῖ, ὅταν ἤδη ὑπάρχουν στὸν Ὀρκὸ τοῦ Ἱπποκράτη ἀρχές πιο πολὺπλοκες ἀπὸ αὐτές ὅπως εἶναι, γιὰ παράδειγμα, ἡ ἀρχὴ τοῦ ἱατρικοῦ ἀπορρήτου. Ὁ νέος ἱατρός ὀρκίζεται στὸν Ὀρκὸ τοῦ Ἱπποκράτη:

Οτιδὴποτε κι ἀν ἀκούσω ἢ δῶ κατὰ τὴν ἀσκήσιν τοῦ ἐπαγγέλματός μου, ὅπως καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμά μου κατὰ τὴ συναναστροφὴ μου με τοὺς ἀνθρώπους, ἀν εἶναι κάτι ποὺ δὲν πρέπει νὰ κοινοποιηθεῖ, νὰ μὴν το ἀποκαλύψω καὶ νὰ το φυλάξω σαν ἱερὸ μυστικόν.

Επομένως, οἱ ἠθικές ἀρχές βάσει τῶν ὁποίων θὰ πρέπει νὰ ἀσκεῖται ἡ ἱατρική, καὶ τὶς ποῖες θεμελιώνουν οἱ ἱατροφιλόσοφοι, εἶναι πολὺ πιο σύνθετες ἀπὸ ἓνα «μὴ βλάπτειν ἀλλὰ ὠφελεῖν». Ὁ Ἱπποκράτης, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ὀρκὸ,

γράφει τὸν *Νόμον* στὸν ὁποῖο μιλά γιὰ τὴν ἐκπαίδευση τοῦ ἱατροῦ, γράφει τὴ διατριβὴ *Περὶ ἱητροῦ* στὴν ὁποία μιλά γιὰ τὸ ἦθος τοῦ ἱατροῦ, γιὰ τὸ πῶς πρέπει νὰ ἀσκεῖ τὴν τέχνη του καὶ τὸ πῶς νὰ στήνει καὶ νὰ ὀργανώνει τὸ ἱατεῖο του. Γράφει ἐπίσης τὴν πραγματεία *Περὶ εὐσχημοσύνης* (Περὶ εὐπρέπειας) καὶ τὴν εὐπρέπεια ἐδῶ ὁ Ἱπποκράτης τὴν ἐννοεῖ ὡς φιλοσοφία ζωῆς, ὡς σοφία τοῦ βίου. Εἴαν ἐπιτύχει ὁ ἱατρός αὐτὴ τὴ σοφία τοῦ βίου, γίνεται ἴσος με τὸν Θεό. Γράφει χαρακτηριστικὰ ὁ Ἱπποκράτης:

Ἱητρός γὰρ φιλόσοφος ἰσόθεος. Δὲν ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ ἀνάμεσά τους. Ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς φιλοσοφίας βρίσκονται καὶ στὴν ἱατρική: ἀφιλοκέρδεια, σεμνότητα, ἐρυθρίαση, συστολή, γνώμη, κρίση, ἡρεμία, εἰσιμολογία, καθαρὴότητα, κύρος γνώμης, γνώση τῶν χρήσιμων καὶ ἀναγκαίων γιὰ τὴ ζωὴ, ἀπεμπόληση τῆς ἀκαθαρσίας, ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴ δεισιδαιμονία, θεία ὑπεροχή. Αὐτές οἱ ιδιότητες ποὺ ἔχουν ἀντιτίθενται στὴν ἀκολασία, τὴ βαναυσότητα, τὴν ἀπληστία, τὸν πόθο, τὴν κλοπὴ καὶ τὴν ἀναίδεια.⁹

Γράφει ἐπίσης τὸ ἔργο *Παραγγελία* στὸ ὁποῖο ἀναδεικνύει τὴ σημασία τοῦ «καιροῦ», τῆς κατὰλληλης στιγμῆς γιὰ τὴ θεραπεία τῆς κάθε ἀσθένειας.

Στὸ ἴδιο πνεῦμα ὁ Γαληνός, μεταγενέστερος τοῦ Ἱπποκράτη ἱατροφιλόσοφος, ὁ ὁποῖος γεννήθηκε στὴν Πέργαμο περὶ τὸ 129 μ.Χ., υποστηρίζει στὴ σύντομη ὁμώνυμη πραγματεία του, «Ὅτι ὁ ἀρίστος ἱατρός καὶ φιλόσοφος». Ὁ ἱατρός δηλαδὴ ὁ ὁποῖος διαθέτει ὅλες τὶς παραπάνω ἀρετές εἶναι σοφός, δηλαδὴ φιλόσοφος.

Στὴ χορεία αὐτὴ τῶν ἀρχαίων Ελλήνων καὶ Ῥωμαίων ἱατροφιλοσόφων υπάγεται καὶ ὁ Κέλσος, τὴν παρουσίαση τοῦ ἔργου τοῦ ὁποῖου ἔχουμε σήμερα. Ὁ Αὐλὸς Κορνήλιος Κέλσος, ἓνας ἀπὸ τοὺς πιο σημαντικούς ἱατροφιλοσόφους τῆς ἀρχαιότητος, ἐζήσε τὸν 1^ο αἰῶνα μ.Χ., ἢ κατ’ ἄλλους ἀκριβέστερα ἀπὸ τὸ 25 π.Χ. – 50

μ.Χ. Ο ίδιος ήταν ιατρός, συγχρόνως όμως ήταν σοφός, φιλόσοφος, κι έτσι μας άφησε πολλά γραπτά κείμενα για την αρχαιότητα και την ιατρική στην αρχαιότητα, τα οποία είναι πραγματικός πλούτος για μας σήμερα. Μεταξύ άλλων έγραψε και το έργο *Περί Ιατρικής*, την πρώτη μετάφραση του οποίου στην ελληνική γλώσσα παρουσιάζουμε εμείς σήμερα. Ο άθλος αυτός οφείλεται στον κύριο Χρήστο Εμμανουηλίδη, Ιατρό Ογκολόγο λαμπρό, όπως πληροφορούμαι, πτυχιούχο του Τμήματος Φιλολογίας και κάτοχο του Μεταπτυχιακού διπλώματος «Ιστορία της Φιλοσοφίας» του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Σε όλο αυτό έχω μια μικρή συμβολή, επιτρέψτε μου να καυχηθώ ελαφρώς, ως προς το ότι ο κύριος Εμμανουηλίδης υπήρξε εξαιρετικός φοιτητής μου: παρακολούθησε μια σειρά παραδόσεών μου με τίτλο *Αρχαίοι Έλληνες και Ρωμαίοι ιατροφιλόσοφοι*, κατά τη διάρκεια της οποίας συνελήφθη η ιδέα του όλου εγχειρήματος. Παρομοίως, ευχαριστίες οφείλονται στις εκδόσεις Ρώμη, και ειδικότερα στον κύριο Κιντάπογλου για την επιμελημένη αυτή έκδοση.

Το έργο του Κέλσου *Περί Ιατρικής* ενδιαφέρει πρωτίστως τους ιατρούς και τους ιστορικούς της ιατρικής και κατά δεύτερο λόγο τους φιλοσόφους και τους ειδικούς στην Ιατρική Ηθική. Οι φιλόσοφοι εστιάζονται κυρίως στο *Προοίμιο* του έργου, στο οποίο ο Κέλσος παραθέτει μια σύντομη ανασκόπηση της Ιστορίας της Ιατρικής, καταγράφει τις Ιατρικές Σχολές που υπήρχαν στην αρχαιότητα και κυρίως αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίον η Ιατρική διαχωρίστηκε επιστημονικά από τη Φιλοσοφία. Γράφει συγκεκριμένα:

Έτσι παρατηρούμε ότι πολλοί από τους φιλοσόφους ήταν ειδικοί και στην ιατρική, με πιο διάσημους τον Πυθαγόρα, τον Εμπεδοκλή και τον Δημόκριτο. Μάλιστα μερικοί πιστεύουν ότι μαθητής του τελευταίου υπήρξε ο Ιπποκράτης ο Κώος, η πιο εξέχουσα προσωπικότητα, ξεχωριστός στην τέχνη της ια-

τρικής και την ευγλωττία, που πρώτος διέκρινε την ιατρική από την φιλοσοφία.¹⁰

Από την άποψη αυτή, εμάς τους ηθικούς φιλοσόφους ενδιαφέρουν οι ηθικές αρχές και αξίες που εκφράζονται στο έργο του Κέλσου, ή, ακόμα, οι ποικίλες συνήθειες και πρακτικές της εποχής εκείνης από τις οποίες μπορούμε να συμπεράνουμε τις ηθικές αρχές και αξίες τις οποίες σέβονταν και αναγνώριζαν οι κοινωνίες της αρχαιότητας. Διαβάσουμε λ.χ. σε ένα σημείο ότι στην εποχή του Κέλσου επιτρεπόταν να γίνονται τομές και πειράματα πάνω σε ζωντανούς ανθρώπους, σε φυλακισμένους, μετά από άδεια του αυτοκράτορα. Πρόκειται για μια πρακτική την οποία μπορούμε να κατανοήσουμε πως υπήρχε μέσα στο πλαίσιο της εποχής εκείνης στην οποία υπήρχε και η δουλεία, κάτι όμως που για την εποχή μας θα ήταν ασύλληπτο.

Ο ρόλος επομένως των φιλοσόφων είναι να μελετήσουν αυτές τις ιατρικές πρακτικές οι οποίες καταγράφονται στο έργο του Κέλσου, *Περί Ιατρικής*, και με βάση τον καθολικό ηθικό νόμο να τις αξιολογήσουν. Διότι οι ηθικές αρχές δεν μπορεί να είναι σχετικές ούτε να μεταβάλλονται ανάλογα με τις εποχές, τον τόπο και τον χρόνο. Αντίθετα, με κριτήριο τον καθολικό ηθικό νόμο, οι ηθικοί φιλόσοφοι μπορούν να αξιολογήσουν τις πρακτικές της αρχαιότητας και να αποφανθούν ποιες από αυτές πληρούν το κριτήριο της καθολικότητας κι έτσι είναι αποδεκτές. Αυτός ήταν και είναι άλλωστε ο ρόλος της Ιατρικής Ηθικής και σήμερα της Βιοηθικής.

Με αυτά τα ολίγα επιθυμώ να ολοκληρώσω τα λεγόμενά μου, να χαιρετίσω την πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα του έργου του Ρωμαίου Κέλσου, *Περί Ιατρικής*, και να συγχαρώ θερμά τους κύριους συντελεστές του, τον μεταφραστή κύριο Εμμανουηλίδη και τις εκδόσεις Ρώμη, διότι αφήνουν αυτή τη σημαντική παρακαταθήκη στις κλασικές σπουδές, την ιστορία της ιατρικής και τον πολιτισμό.

Σημειώσεις

1. Η παρουσίαση αυτή σε μεγάλο βαθμό βασίζεται ή και επαναλαμβάνει όσα γράφονται στο Ελένη Καλοκαιρινού, Επίμετρο, στον τόμο *Βιοηθική. Αρχαία θέματα σε σύγχρονους προβληματισμούς*, επιμ. Mark Kuczewski και Roland Polansky, μτφρ. στα ελληνικά Μιχάλης Κατσιμίσης, επιστημονική επιμέλεια και επίμετρο Ελένη Καλοκαιρινού, Τραυλός, Αθήνα 2007, σελ 530 κ.ε.
2. Πλάτων, *Τίμαιος*, 82 a-b.
3. Πλάτων, *Τίμαιος*, 82 c.
4. Πλάτων, *Τίμαιος*, 84 d.

5. Πλάτων, *Τίμαιος*, 86 b-87 b.
6. Ιπποκράτης, *Περὶ ἀρχαίας ἰητρικῆς*, § 20, 9-27.
7. Ιπποκράτης, *Παραγγελία*, VI, 6-7.
8. Eleni Kalokairinou, "Tracing the roots of European Bioethics back to the Ancient Greek philosophers – physicians" στο Fritz Jahr and the Foundations of Global Bioethics. The Future of Integrative Bioethics, Amir Muzur and Hans-Martin Saas (επιμ), Lit, Berlin 2012, σσ. 59-70.
9. Ιπποκράτης, *Περὶ εὐσχνημοσύνης* § V, 1-13.
10. Κέλσος, *Περὶ ἱατρικῆς*, μτφρ. Χρήστος Εμμανουηλίδης, επιμ. Ελένη Καλοκαιρινού, εκδόσεις Ρώμη, Θεσσαλονίκη 2019, Προοίμιο, §§ 7-8.

Είπαν

«Η σκληρότητα είναι ίσως η χειρότερη αμαρτία.
Η διανοητική σκληρότητα είναι σίγουρα
η χειρότερη μορφή της»

[Gilbert K. Chesterton]

Οι αποχωρήσαντες

Αυτοί που συνταξιοδοτήθηκαν το 2020

- ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, ΝΕΥΡΟΧΕΙΡΟΥΡΓΟΣ
- ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, ΜΙΚΡΟΒΙΟΛΟΓΟΣ
- ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ-ΡΑΚΑ ΟΥΡΑΝΙΑ, ΝΕΥΡΟΛΟΓΟΣ-ΨΥΧΙΑΤΡΟΣ
- ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ, ΔΕΡΜΑΤΟΛΟΓΟΣ-ΑΦΡΟΔΙΣΙΟΛΟΓΟΣ
- ΒΑΡΔΑΛΗ ΕΛΕΝΗ, ΓΕΝΙΚΟΣ ΙΑΤΡΟΣ
- ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, ΜΙΚΡΟΒΙΟΛΟΓΟΣ
- ΒΑΧΑΒΙΟΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, ΟΡΘΟΠΑΙΔΙΚΟΣ
- ΒΛΑΧΑΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑ, ΓΕΝΙΚΟΣ ΙΑΤΡΟΣ
- ΓΑΛΑΤΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ, ΜΙΚΡΟΒΙΟΛΟΓΟΣ
- ΓΑΛΟΒΑΤΣΕΑ ΚΑΛΛΙΟΠΗ, ΜΙΚΡΟΒΙΟΛΟΓΟΣ
- ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ ΕΙΡΗΝΗ, ΑΝΕΥ ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑΣ
- ΓΚΙΟΥΡΤΖΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ, ΠΑΘΟΛΟΓΟΣ
- ΓΚΟΛΙΔΑΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛ, ΠΑΙΔΙΑΤΡΟΣ
- ΓΡΙΒΑΣ ΚΛΕΑΝΘΗΣ, ΝΕΥΡΟΛΟΓΟΣ-ΨΥΧΙΑΤΡΟΣ
- ΔΗΜΑΤΑΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ, ΔΕΡΜΑΤΟΛΟΓΟΣ-ΑΦΡΟΔΙΣΙΟΛΟΓΟΣ
- ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ, ΟΦΘΑΛΜΙΑΤΡΟΣ
- ΔΟΥΚΙΔΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ, ΝΕΥΡΟΛΟΓΟΣ
- ΔΟΥΜΑ ΣΤΕΛΛΑ, ΠΑΘΟΛΟΓΟΣ
- ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΑΒΡΑΑΜ, ΟΥΡΟΛΟΓΟΣ
- ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ, ΚΑΡΔΙΟΛΟΓΟΣ
- ΖΕΛΛΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, ΜΑΙΕΥΤΡΑΣ-ΓΥΝΑΙΚΟΛΟΓΟΣ
- ΘΩΜΑΙΔΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, ΠΑΙΔΙΑΤΡΟΣ
- ΚΑΖΗΛΑ ΠΟΛΥΖΩ, ΜΙΚΡΟΒΙΟΛΟΓΟΣ
- ΚΑΛΔΗ ΕΙΡΗΝΗ, ΟΦΘΑΛΜΙΑΤΡΟΣ
- ΚΑΥΚΙΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, ΠΑΘΟΛΟΓΟΣ
- ΚΕΛΕΓΚΟΥΡΗΣ ΙΟΡΔΑΝΗΣ, ΠΑΘΟΛΟΓΟΣ
- ΚΕΛΕΠΟΥΡΗΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ, ΓΕΝΙΚΟΣ ΙΑΤΡΟΣ
- ΚΕΡΑΜΙΔΑ ΜΑΡΙΑ, ΠΑΙΔΙΑΤΡΟΣ
- ΚΟΛΛΙΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, ΟΦΘΑΛΜΙΑΤΡΟΣ
- ΚΟΥΓΙΟΥΜΤΣΕΒΑ-ΓΑΛΗΝΙΔΟΥ ΠΗΝΕΛΟΠΗ, ΑΝΑΙΣΘΗΣΙΟΛΟΓΟΣ
- ΚΟΥΡΤΙΔΟΥ ΕΥΓΕΝΙΑ, ΑΝΕΥ ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑΣ
- ΚΟΥΤΛΑ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ, ΠΑΙΔΙΑΤΡΟΣ
- ΚΡΕΣΑΝ ΙΣΣΑΜ, ΩΤΟΡΙΝΟΛΑΡΥΓΓΟΛΟΓΟΣ
- ΚΥΡΙΑΔΟΥ-ΚΟΤΣΙΑΝΟΥ ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ, ΑΝΑΙΣΘΗΣΙΟΛΟΓΟΣ
- ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΙΑ, ΑΝΕΥ ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑΣ
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΛΑΣ ΜΙΧΑΗΛ, ΜΑΙΕΥΤΡΑΣ-ΓΥΝΑΙΚΟΛΟΓΟΣ
- ΛΑΖΑΡΙΔΟΥ ΔΕΣΠΟΙΝΑ, ΜΙΚΡΟΒΙΟΛΟΓΟΣ
- ΜΑΝΩΛΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, ΝΕΥΡΟΛΟΓΟΣ
- ΜΕΛΕΤΙΟΥ ΑΝΔΡΕΑΣ, ΑΚΤΙΝΟΔΙΑΓΝΩΣΤΗΣ

- ΜΕΤΣΟΒΙΤΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ, ΟΡΘΟΠΑΙΔΙΚΟΣ
- ΜΗΝΑ ΑΝΤΩΝΙΑ, ΑΝΑΙΣΘΗΣΙΟΛΟΓΟΣ
- ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ ΓΑΒΡΙΗΛ, ΟΡΘΟΠΑΙΔΙΚΟΣ
- ΜΟΣΧΟΥ ΒΑΙΑ, ΟΦΘΑΛΜΙΑΤΡΟΣ
- ΜΟΥΣΑΛΛΑΜ ΣΑΛΗΜ, ΩΤΟΡΙΝΟΛΑΡΥΓΓΟΛΟΓΟΣ
- ΜΠΑΓΙΑΖΙΔΗΣ ΓΑΜΛΕΤ, ΠΑΙΔΙΑΤΡΟΣ
- ΜΠΟΝΙΑΣ ΣΤΑΥΡΟΣ, ΠΑΘΟΛΟΓΟΣ
- ΜΠΟΤΣΙΑΡΟΒΑ-ΧΑΡΙΣΗ ΟΛΓΑ, ΠΑΙΔΙΑΤΡΟΣ
- ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ-ΤΑΡΠΑΓΚΟΥ ΔΕΣΠΟΙΝΑ, ΟΦΘΑΛΜΙΑΤΡΟΣ
- ΝΤΑΑ ΜΩΧΑΜΕΝΤ ΦΑΤΕΧ, ΠΑΘΟΛΟΓΟΣ
- ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑ, ΑΚΤΙΝΟΔΙΑΓΝΩΣΤΗΣ
- ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΒΑΣΩ, ΠΑΙΔΙΑΤΡΟΣ
- ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, ΜΑΙΕΥΤΗΡΑΣ-ΓΥΝΑΙΚΟΛΟΓΟΣ
- ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΡΗΣΤΟΣ, ΜΑΙΕΥΤΗΡΑΣ-ΓΥΝΑΙΚΟΛΟΓΟΣ
- ΠΑΠΑΦΩΤΙΟΥ ΤΣΒΕΤΑ, ΠΑΘΟΛΟΓΟΣ
- ΠΑΠΑΧΡΗΣΤΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, ΧΕΙΡΟΥΡΓΟΣ ΘΩΡΑΚΟΣ
- ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, ΠΑΘΟΛΟΓΟΣ
- ΠΑΡΧΑΡΙΔΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, ΚΑΡΔΙΟΛΟΓΟΣ
- ΠΕΡΙΣΤΕΡΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ, ΠΑΙΔΙΑΤΡΟΣ
- ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΔΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, ΠΑΘΟΛΟΓΟΣ
- ΠΕΤΡΙΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, ΠΑΙΔΙΑΤΡΟΣ
- ΠΗΛΑΒΑΚΗ ΜΑΓΙΑ, ΑΚΤΙΝΟΔΙΑΓΝΩΣΤΗΣ
- ΡΟΒΙΘΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ, ΠΑΘΟΛΟΓΟΣ
- ΡΟΔΙΝΗ ΗΒΗ, ΠΝΕΥΜΟΝΟΛΟΓΟΣ-ΦΥΜΑΤΙΟΛΟΓΟΣ
- ΣΙΦΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ, ΟΦΘΑΛΜΙΑΤΡΟΣ
- ΣΩΤΗΡΟΥΔΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ, ΑΚΤΙΝΟΔΙΑΓΝΩΣΤΗΣ
- ΤΑΣΚΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, ΝΕΥΡΟΛΟΓΟΣ-ΨΥΧΙΑΤΡΟΣ
- ΤΕΡΜΕΝΤΖΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, ΑΚΤΙΝΟΔΙΑΓΝΩΣΤΗΣ
- ΤΖΙΤΖΙΚΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, ΑΚΤΙΝΟΘΕΡΑΠΕΥΤΗΣ
- ΤΟΤΗ ΑΦΡΟΔΙΤΗ, ΜΑΙΕΥΤΗΡΑΣ-ΓΥΝΑΙΚΟΛΟΓΟΣ
- ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ ΣΤΑΥΡΟΣ, ΚΑΡΔΙΟΛΟΓΟΣ
- ΤΣΑΤΑΛΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, ΑΙΜΑΤΟΛΟΓΟΣ
- ΤΣΑΦΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ, ΨΥΧΙΑΤΡΟΣ
- ΤΣΑΧΑΛΙΝΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, ΧΕΙΡΟΥΡΓΟΣ ΠΑΙΔΩΝ
- ΤΣΟΡΛΙΝΗ ΕΛΕΝΗ, ΜΙΚΡΟΒΙΟΛΟΓΟΣ
- ΦΕΛΕΣΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, ΜΑΙΕΥΤΗΡΑΣ-ΓΥΝΑΙΚΟΛΟΓΟΣ
- ΦΕΛΟΥΚΙΔΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, ΚΑΡΔΙΟΛΟΓΟΣ
- ΦΟΥΝΤΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, ΑΚΤΙΝΟΔΙΑΓΝΩΣΤΗΣ
- ΦΥΤΙΛΗ ΧΡΙΣΤΙΝΑ, ΜΙΚΡΟΒΙΟΛΟΓΟΣ
- ΧΑΝΙΩΤΑΚΗΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ, ΠΑΙΔΙΑΤΡΟΣ
- ΧΑΡΣΟΥΛΗΣ ΦΑΙΔΩΝ, ΕΝΔΟΚΡΙΝΟΛΟΓΟΣ
- ΧΑΤΖΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, ΜΙΚΡΟΒΙΟΛΟΓΟΣ
- ΧΑΤΖΗΣΤΕΦΑΝΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ, ΨΥΧΙΑΤΡΟΣ
- ΧΡΗΣΤΟΥ ΝΑΟΥΜ, ΧΕΙΡΟΥΡΓΟΣ
- ΨΗΦΙΔΗΣ ΑΝΕΣΤΗΣ, ΩΤΟΡΙΝΟΛΑΡΥΓΓΟΛΟΓΟΣ

Έκθεση βιβλίου

Ο θάνατος του καρκίνου, V.T. DeVita & E. De-Vita-Raeburn, μετάφραση: Α. Παπαγιάννης, σελ. 380, εκδόσεις University Studio Press 2020.

Ένα πολύ σημαντικό βιβλίο ήρθε να προστεθεί στην εκλαϊκευμένη ιατρική λογοτεχνία, γραμμένο από το ιερό τέρας της ογκολογίας, τον εμβληματικό Vincent De Vita. Ο πρωτεργάτης αυτός της ανάπτυξης της ογκολο-

γίας, γνωστός στους ογκολόγους ως εκδότης του θεμελιώδους ογκολογικού συγγράμματος αναφοράς (textbook), ξεκίνησε τα πρώτα του βήματα ως γιατρός στο Εθνικό Ινστιτούτο Υγείας των ΗΠΑ (NIH) την δεκαετία του 60, όπου είδε να πραγματώνονται οι πρώτες αποτελεσματικές θεραπείες για κακοήθειες. Το βιβλίο περιγράφει με εντυπωσιακή ενάργεια και αφοπλιστική ειλικρίνεια τις συνθήκες κάτω από τις οποίες αναπτύχθηκαν οι πρώτοι επιτυχείς φαρμακευτικοί συνδυασμοί, πόσες προκαταλήψεις έπρεπε να καταρριφθούν, πόσοι ερευνητές έπρεπε να αγωνιστούν ηρωικά σε πείσμα στε-

νοκέφαλων προϊσταμένων ώστε να προχωρήσει η θεραπευτική. Ο De Vita ήταν εκεί από την αρχή, παρακολούθησε την ίδρυση του Εθνικού Ινστιτούτου Καρκίνου (National Cancer Institute, NCI) και περιγράφει εκ των έndon την επίπονη πορεία ανάπτυξης της ογκολογίας. Δεν είναι υπερβολή να ειπωθεί ότι ο De Vita οδήγησε την ογκολογία ως τον 21^ο αιώνα.

Ο De Vita αποκαλύπτεται μέσα από τις σελίδες του βιβλίου ως ειλικρινής, οξυδερκής και θαρραλέος αφηγητής. Το απλό ύφος με το οποίο διεξέρχεται πολύπλοκα θέματα μεταφέρεται με δεξιοτεχνία μέσω της εξαιρετικής μετάφρασης. Ο σκοπός του συγγραφέα, και αυτό είναι προς τιμήν του, είναι να ενημερώσει το ευρύ κοινό, όχι μόνο τους γιατρούς, για τις ωδίνες που τελικά οδήγησαν την ογκολογία των δύο ή τριών φαρμάκων στο πολύπλοκο ογκολογικό οικοδόμημα της σήμερον όπου ο καρκίνος σε αρκετές περιπτώσεις τείνει να μετατραπεί σε χρόνια νόσημα. Και στην παρουσίαση της ογκολογίας, που συμπίπτει με την επαγγελματική του πορεία σε μεγάλο βαθμό, δεν διστάζει να ψέγει με παρρησία οπισθοδρομικούς, ακόμα και επώνυμα, ενώ αποδίδει τα εύσημα όπου αρμόζουν.

Για το αμύητο κοινό, είναι εντυπωσιακή η περιγραφή των διοικητικών μηχανισμών που έλεγχαν –και εξακολουθούν σε μεγάλο βαθμό να ελέγχουν– την εξέλιξη της ιατρικής στις ΗΠΑ. Ένα σύνθετο σύστημα από αντικρουόμενα συμφέροντα, ιδιοτελείς επιδιώξεις, αλτρουιστικές προσφορές, ιδεαλιστές και κομπλεξικούς, μισαλλόδοξους και εμπνευσμένους, μια ανθρώπινη σούπα προσαρμοσμένη στα γρανάζια του αμερικανικού συστήματος έσερναν το άρμα της ανάπτυξης, ενώ παράλληλα ο οραματιστής και ανθρωπιστής De Vita προσπαθούσε να κατευθύνει την ογκολογία προς έναν ορθολογικό, επιστημονικό και ανθρωποκεντρικό μοντέλο. Και αυτή η αποστολή που ανέθεσε στον εαυτό του τον οδήγησε σε πολλές συγκρούσεις με το περιβάλλον, συγκρούσεις που δεν δίσταζε να αναλάβει για να πετύχει τους σκοπούς του. Μέσα από τις σελίδες του βιβλίου αναδεικνύεται ένας ασυμβίβαστος ερευνητής αλλά ταυτόχρονα και ένας υπεύθυνος θεραπευτής που επιδιώκει να υπηρετήσει κάθε ασθενή του, ακόμα και εις βάρος των κλινικών μελετών. Αποσκοπεί δηλαδή στο όφελος του ασθενούς και όχι στην εκπλήρωση των κλινικών μελετών, γιατί σε τελευταία ανάλυση οι κλινικές μελέτες πρέπει να υπηρετούν τους ανθρώπους και όχι το αντίστροφο. Αυτό είναι ένα πολύ καλό μάθημα καλώς εννοούμενου επαγγελματισμού για ορισμένους ιατρούς που παρασυρμένοι από ένα είδος ενθουσιασμού προτάσσουν την εξυπηρέτηση των ερευνητικών απαιτήσεων έναντι των αναγκών του εκάστοτε πάσχοντος συνανθρώπου.

Ο συνδυασμός ευφυίας, ανθρωπιάς και γενναιότητας που ενσαρκώνει ο συγγραφέας είναι ένα δροσερό μήνυμα στον χώρο της ταραλιπωρημένης ιατρικής των συμφερόντων και των ακριβών θεραπειών. Είναι πραγματικά αποκαλυπτικές οι λεπτομέρειες των διεργασιών που οδήγησαν στην ανάπτυξη της ογκολογίας. Ο αναγνώστης θα εντυπωσιαστεί από

τις αποκαλύψεις για πολιτικούς και ισχυρούς άντρες της περιόδου 1970-2000, για τον αυθαίρετο τρόπο με τον οποίο προωθούσαν νόμους και κανονισμούς, για την επιπολαιότητα πολλών διεργασιών, για τον συνδυασμό του τυχαίου, της προσωπικής γοητείας ή ανεπάρκειας, για τους τυφλούς δογματισμούς και την μισαλλοδοξία που έδωσαν σχήμα στο καινούργιο πεδίο της ογκολογικής θεραπευτικής. Οι περιγραφές χαρακτήρων είναι ζωντανές σαν να διαβάει κανείς σενάριο κινηματογραφικής ταινίας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η απομυθοποίηση δομών και προσωπικοτήτων, όπως το διάσημο ογκολογικό νοσοκομείο της Νέας Υόρκης, το Memorial Sloan Kettering, στο οποίο υπήρξε για ένα μικρό διάστημα διευθυντής ογκολογίας, ο James Watson (σήμερα 92 ετών), που είναι γνωστός και εκ του μακρόθεν σεβαστός για την ανακάλυψη της δομής του DNA.

Η γλαφυρή και ρέουσα μετάφραση του κ. Παπαγιάννη και οι αγαθοί σκοποί του συγγραφέα, ενός πραγματικού ευπατρίδη της ιατρικής, ο οποίος δεν διστάζει στο τέλος να περιγράψει και την προσωπική του ογκολογική περιπέτεια, κάνει το βιβλίο ευκολοδιάβαστο και ιδιαίτερα διαφωτιστικό για κάθε αναγνώστη και κάθε γιατρό ανεξαρτήτως ειδικότητας. Η πραγματικότητα που μας αποκαλύπτεται, τα παρασκήνια της φερόμενης προόδου και της ιατρικής εξέλιξης, θα συμβάλουν στην καλύτερη κατανόηση της ρεαλιστικής πραγματικότητας του πολιτικο-οικονομικο-επιστημονικού γίγνεσθαι των ΗΠΑ, και συνεπώς του παγκόσμιου γίγνεσθαι, στον βαθμό που εκεί πραγματώνεται η καινοτομία στην ογκολογία. Η επιστημονική κοινότητα οφείλει ευχαριστίες στον κ. Παπαγιάννη για τον κόπο και τον χρόνο που κατανάλωσε για να κάνει το σπουδαίο αυτό βιβλίο προσίτο στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό.

Χρ. Εμμανουηλίδης
Παθολόγος-ογκολόγος

Αγιορείτικα σχήματα και χρώματα, Γιάννης Μενεσίδης, επιμ. Γεώργιος Τσιγάρας, σελ. 152, έκδοση Ιεράς Μητροπόλεως Μαρωνείας και Κομοτηνής 2018.

Την άνοιξη του 2018, με αφορμή την έκθεση με έργα του γιατρού και ζωγράφου Γιάννη Μενεσίδη που διοργάνωσε η Ιερά Μητρόπολη Μαρωνείας και Κομοτηνής στο πλαίσιο του εορτασμού των Ελευθερίων της πόλης,

εκδόθηκε με δαπάνη της Μητρόπολης και επιμέλεια του αναπληρωτή καθηγητή του Τμήματος Ιστορίας και Εθνολογίας του Δ.Π.Θ. του Γεωργίου Τσιγάρα ο κατάλογος με τίτλο *Γιάννης Μενεσίδης. Αγιορείτικα σχήματα και χρώματα*. Ο Γιάννης Μενεσίδης άρχισε να ζωγραφίζει το 1975 και έχει παρουσιάσει τη δημιουργία του σε πολλές ατομικές και ομαδικές εκθέσεις στην Ελλάδα, οι οποίες συνοδεύτηκαν από κείμενα σε καταλόγους, ενώ έχουν κυκλοφορήσει και αυτόνομες μελέτες για το έργο του.

Στον κατάλογο των έργων, στην πλειονότητά τους πίνακες με σινική και τέμπρες, περιλαμβάνονται κυρίως πρόσφατες δημιουργίες του, από το 2003 μέχρι και σήμερα, με ελάχιστες εξαιρέσεις να χρονολογούνται στη δεκαετία του 1990. Στα έργα με σινική, όπου είναι προφανής η επίδραση του φίλου και μέντορά του, Νίκου Γαβριήλ Πεντζίκη, εκδηλώνεται με πληθωρική μια δοξαστική διάθεση του καλλιτέχνη απέναντι στην υλική και άυλη διάσταση του Αγιορείτικου τοπίου, ενώ με τις τέμπρες του επιχειρεί να αναδιφήσει τις προϋποθέσεις του έργου του Σπύρου Παπαλουκά. Προχωρώντας όμως ένα βήμα πιο πέρα από τις αυτονόητες επιδράσεις, γονιμοποιεί την παράδοση της ελληνικής ναΐφ ζωγραφικής και την εμποτίζει με το δικό του προσωπικό όραμα του κτισμένου και άκτιστου φωτός.

Έξι κείμενα από συγγραφείς προερχόμε-

νους από ένα ευρύ φάσμα του ακαδημαϊκού και εκκλησιαστικού χώρου συνοδεύονται από τον πρόλογο του Μητροπολίτου Μαρωνείας και Κομοτηνής και από ένα κείμενο του καλλιτέχνη στο τέλος. Ο τόμος κλείνει με το παράρτημα των πινάκων και ένα σύντομο βιογραφικό σημείωμα με την σχετική βιβλιογραφία. Δεν μπορεί κανείς παρά να επαινέσει κάθε προσπάθεια καταγραφής ενός εφήμερου γεγονότος που συνιστά μια έκθεση ζωγραφικής. Η γραπτή τεκμηρίωση με τη μορφή ενός καταλόγου δεν είναι μόνο ένα καλαίσθητο αναμνηστικό που θα στοιβάξουμε σε κάποια υπερφορτωμένη βιβλιοθήκη. Είναι το ανεξίτηλο χνάρι που αφήνει η τέχνη επάνω μας όταν καμιά φορά τυχαίνει να βρεθούμε στο δρόμο της και να μας αγγίξει.

Καλλιόπη Τζημαγιώργη
αρχαιολόγος

Ανεμοδείκτες στην Επτάλοφο και άλλες ιστορίες, Πατσώνης Ι., σελ. 208, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2019, ISBN: 978-960-03-6561-0

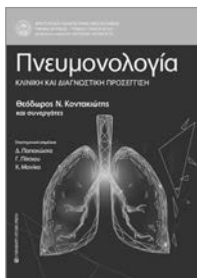

Ο παιδίατρος Γιάννης Πατσώνης γεννήθηκε το 1950 στη Θεσσαλονίκη από γονείς πρόσφυγες. Έχει εκδώσει τα πεζά έργα *‘Κυλιόμενες σκάλες’*, *‘Τα μάτια των περαστικών’* και *‘Σκέυος μετανοίας’*, καθώς και ένα παραμύθι στον συλ-

λογικό τόμο *‘17 ιστορίες που ξεχωρίζουν’*. Δημοσίευσε άρθρα σε λογοτεχνικά και ιατρικά περιοδικά. Στο βιβλίο του αυτό βρίσκουμε μια σειρά αφηγήματα, σε γλώσσα ζωντανή και γλαφυρό ύφος, για γεγονότα από το μεγάλο ποτάμι της ιστορίας και πρόσωπα που κατά την καθημερινή πορεία τους μαρτυρούν την εσωτερική τους περιπέτεια, από την Κωνσταντινούπολη και την Ουρανούπολη ως την Κομοτηνή και την Άνω Πόλη της Θεσσαλονίκης: Τα Σεπτεμβριανά του 1955 και το πογκρόμ της

Πόλης, όπως τα ζει μια Ρωμιά που περνά από τη μια όχθη του Κερατίου στην άλλη και από κει στο Πέραν. Τη λεηλασία της θάλασσας, όπως την εξιστορεί ένας παραδοσιακός ψαράς. Τις περιπέτειες ενός πρόσφυγα από την Ανατολική Θράκη, που ξεριζώνεται από τη γενέτειρά του και διασχίζει τον Έβρο με το κοπάδι του. Την έξοδο από το πάθος ενός περιπλανώμενου χρήστη. Τη δίψα για αγάπη στη μοναξιά ενός καφεενίου στο Σταθμό. Έναν άστεγο, πρώην μετανάστη στη Γερμανία, που θυμάται τραγούδια μιας νιότης ακόμα αδαπάνητης. Την αρχή της Ινδίκτου στη Μαξιμιανούπολη, στα ερείπια ενός λαμπρού κάποτε ναού του 11ου αιώνα, που το όνομά του μένει να φανερωθεί. Ένα επισκεπτήριο στο Γεντί Κουλέ, μετά το κλείσιμο των φυλακών στην Άνω Πόλη. Τη μνήμη μιας τελετής σε ένα ύψωμα. Την ανάβλεψη με το λιγοστό νεράκι από μια βραχοσπηλιά. [Από την ιστοσελίδα του εκδότη]

Πνευμονολογία – Κλινική και διαγνωστική προσέγγιση, Θεόδωρος Ν. Κοντακιώτης και συνεργάτες, σχήμα 21×29, σελ. 400, University Studio Press 2020

Το βιβλίο αποτελεί ένα χρηστικό σύγγραμμα Πνευμονολογίας καθώς συγκεντρώνει βασικές και σύγχρονες γνώσεις για την κλινική και διαγνωστική προσέγγιση των αναπνευστικών νοσημάτων, με τη συμβολή όλων των ειδι-

κών πνευμονολόγων της Πνευμονολογικής Κλινικής και της Κλινικής Αναπνευστικής Ανεπάρκειας του ΑΠΘ. Χωρίζεται σε δύο βασικά μέρη, όπου στο πρώτο, μέσα από επιμέρους ενότητες και κεφάλαια, αναλύονται οι βασικές αρχές της ανατομίας του αναπνευστικού συστήματος, η βασική συμπτωματολογία ασθενών με πνευμονική νόσο, οι εξετάσεις εκτίμησης των ασθενών, ενώ συμπεριλαμβάνονται οι συσκευές υποστήριξης της αναπνοής και συγκεκριμένα η οξυγονοθεραπεία, ο επεμβατικός και μη επεμβατικός μηχανικός αερισμός. Το δεύτερο μέρος του βιβλίου αναφέρεται στα νοσήματα του αναπνευστικού συστήματος και συγκεκριμένα στα νοσήματα των αεραγωγών, στις λοιμώξεις, στις διάχυτες διάμεσες πνευμονοπάθειες, στα περιβαλλοντικά και επαγγελματικά νοσήματα, στα νοσήματα υπεζωκότα, στα νοσήματα πνευμονικής κυκλοφορίας, στις διαταραχές της αναπνοής στον ύπνο, στην αναπνευστική ανεπάρκεια, στις νεοπλασίες θώρακα και στις πνευμονικές εκδηλώσεις νοσημάτων άλλων συστημάτων. Αναλύεται η παθογένεια-παθοφυσιολογία καθενός ξεχωριστά, η κλινική εικόνα του ασθενή καθώς, επίσης, η διάγνωση και οι θεραπευτικές παρεμβάσεις κάθε νόσου. Δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή στην εύχρηστη δομή της ύλης του βιβλίου ενώ στην αρχή του κάθε κεφαλαίου αναφέρονται τα βασικά σημεία που πρόκειται να αναλυθούν προκειμένου ο αναγνώστης να επικεντρωθεί στα σημαντικότερα σημεία της μελέτης του.

Ο Θεόδωρος Κοντακιώτης είναι Καθηγητής Πνευμονολογίας και Διευθυντής της Πνευμονολογικής Κλινικής στο ΑΠΘ.

Διορθώσεις κειμένων
Αντώνης Παπαγιάννης

Εικόνες τεύχους
Α. Παπαγιάννης

Υπεύθυνος ύλης
Αντώνης Παπαγιάννης

Σελιδοποίηση – Εκτύπωση
Εκδοτικός οίκος

UNIVERSITY STUDIO PRESS

